

Kolozsvár, Szeged, Marosvásárhely, Pozsony, Újvidék, Beregszász, Szabadka, Pécs,
Csíkszereda, Szatmárnémeti, Temesvár, Révkomárom, Zenta, Ungvár, Becskerek, Borszék,
Galánta, Nagyvárad, Zombor, Válaszút, Kani zsa, Topolya, Bethlen, Csóka,
Tótfalu, Debrecen, Miskolc, Temesvár, Szarvas, Sátoraljaújhely, Kézdivásárhely,
Nyíregyháza, Szeged, Gúta, Szilágycseh, Tiszabecs, Kassa, Bákó,
Budapest, Ipolyvarbó, Losonc, Szenc,, Nyitra, Nagymegyer,
Udvard, Alsóbodok, Nagykapos, Eszeny, Munkács,
Rimaszombat, Topolya, Szováta, Gyulafehérvár, Déva,
Székelyudvarhely, Csíkdánfalva, Szilágysomlyó,
Arad, Újszentes, Szilágypanit, Segesvár,
Sepsiszentgyörgy, Korond, Szamosújvár,
Brassó, Nagyszalonta, Bukarest,
Nagyenyed, Baczkamadaras,
Gyergyószentmiklós,
Székesfehérvár,
Beszterce,
Ada

A MAGYARISKOLA PROGRAM FOGADTATÁSA A KÁRPÁT – MEDENCÉBEN

**VÉLEMÉNYEK, KRITIKÁK, VÍZIÓK TÜKRÉBEN:
MERRE TOVÁBB, HATÁRON TÚLI MAGYAR OKTATÁSTÁMOGATÁS?**

Készült a *Kárpát - medence magyarsága - 2020* c. műhelytanácskozásra, Budapest, 2006. február 24.

TARTALOM

KÖNIG SÁNDOR

Köszöntő.....4

CSETE ÖRS

Javaslat a Magyariskola Program kimunkálására.....6

A Magyariskola Programot véleményezők névsora18

ERDEI ITALA – PAPP Z. ATTILA

Közös pontok és konfliktusok a Magyariskola Program fogadtatásában.....26

KÖSZÖNTŐ

Az Apáczai Közalapítvány hét esztendeje tevékenykedik a határon túli magyar oktatás területén. Az alapító Kormány szervezetünket a határon túli magyar nyelvű felsőoktatás támogatására hozta létre; időközben tevékenységünk kibővült a közép- és felsőfokú szakképzés támogatásával és 2005. évtől a felnőttképzés is bekerült az Alapító Okiratba. A Kuratórium tagjai a határon túli oktatás iránt elkötelezett szakértők, akik rendszeresen járták és járnak a szomszédos országok oktatási intézményeit, úgy gondolom, ismerik és értik az oktatásban tevékeny pedagógusok, egyházi és közéleti emberek mindennapjait.

Az eltelt esztendők alatt a Kuratórium elnökei mindannyian megkísérelték, hogy a közalapítvány a határon túli magyar közoktatás támogatására is lehetőséget kapjon, hiszen mindannyian tisztába vagyunk azzal, hogy a magyar óvodába, elemi iskolába iratkozó gyermekek nélkül hosszú távon nincs magyar szak- és felsőoktatás. Magam különösen fontosnak tartom, hogy lehetőleg minden gyermek számára legyen valóban elérhető, így választható a magyar oktatás teljes intézményrendszere akkor, amikor a demográfiai lejtő, a népességmozgás évről-évre a magyarság szülőföldjén történő csökkenését eredményezi.

Ezért tartom figyelemre méltónak a közalapítvány irodaigazgatójának Csete Örsnek a Magyariskola Program című javaslatát, amely számos ponton találkozik sokunk egyetértésével, más pontokon pedig vitára serkent. Engedje meg, hogy a *Kárpát-medence magyarsága-2020* műhelytanácskozás alkalmából kezébe adjam a Magyariskola Program 2005. szeptemberi, nyilvánosságot kapott változatát, valamint azt a tanulmányt, amely a beérkezett 256 vélemény alapján a program fogadtatását, a megállapítások és javaslatok kritikáját foglalja össze.

Folytassuk az együttgondolkodást!

König Sándor
az Apáczai Közalapítvány
kuratóriumi elnökét teljes jogkörrel helyettesítő kurátor

Budapest, 2006. február 24. péntek

ELŐSZÓ

A határon túli területtel hivatásból foglalkozók közgondolkodásában bármiről is essék szó – gazdaságról, munkaerő piaci helyzetről, nemzeti fejlesztési tervről, uniós források becsatolásáról – az oktatás területe (kimondva – kimondatlanul) mindig ott van a háttérben: képzett emberek utánpótlása nélkül ugyanis mindez csak ideig – óráig sikerülhet. **A határon túli magyar oktatás amellett, hogy a munkaerőpiacra, az ott elfoglalt pozícióra felkészítő folyamat, egy másik, rendkívül jelentős funkcióval is bír: a magyar identitás megőrzésének eszköze** és a család, az egyház mellett legfontosabb (sőt olykor kizárólagos) színtere. Éppen ezért elsőrendű fontossággal kellene bírnia a határon túli magyar ügyek diskurzusában.

Azonban a jelenlegi nyilvános- és magán beszélgetések elsősorban a támogatás intézményrendszerének megváltoztatásáról¹ szólnak. Holott előbb abban kellene elmélyedni, hogy **mit akarunk, hová szeretnénk eljutni**. Az eszközök megválasztása – vagyis a programot *végrehajtó* intézményrendszer átalakítása – csak követheti, és semmiképpen sem előzheti meg ezt.

A területen tevékenykedő szakértők évek óta tudják, hogy változni, változtatni kellene² – de hogyan? A Javaslat a változtatás egy alternatívájaként **a határon túli oktatástámogatás kormányzati ciklusokon átívelő megújítását célozza**. A Javaslat feltételezi, hogy a területet ismerő szakértők olvassák, így rövid megállapításokra szorítkozik, hangsúlyokat tesz ki, ellenben nem nyújtja a terület mélységi analízisét, diagnózisát. Ha hozzájárul ahhoz, hogy most már végre a határon túli oktatás nagy rendszeréről is essék szó határon innen és túl, egy centiméterrel talán közelebb jutunk célunkhoz. Az anyag elkészítésekor³ tapasztalat volt, hogy minden változik, mozgásban van, így nem biztos, hogy a Javaslatban felvázolt út a legrövidebb. Mégis vállalni kell: a cölöpök leverve, folytatódjék az épület helyreállítása.

* * *

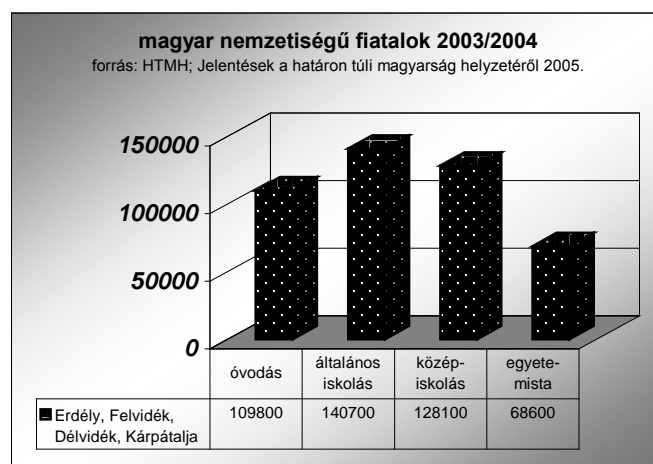
¹ Ehhez elegendő az Interneten rákeresni a megfelelő kifejezésekre (pl. határon túli támogatáspolitikai, stb.) és a találatokat végigolvasni. Döntő rész foglalkozik a forráselosztás mikéntjével, kisebb rész a támogatás céljaival.

² A szándék mostanában felerősödött: ennek bizonyítéka számomra a Magyar Kisebbség 2003. év végi vitasorozata, az Illyés Közalapítvány 2005. tavaszi támogatáspolitikai körkérdése, a Hídvégi Mikó Imre Alapítvány 2005. júniusi támogatáspolitikai vitairata és ankétja.

³ Köszönet azoknak, akik észrevételeikkel segítették a Javaslat elkészítését, különösen Fluck Évának, Horváth Tamásnak, Kulcsár - Szabó Enikőnek, Petri Zsoltnak, Ríz Ádámnak és Uliscsák Szilárdnak.

1. A HELYZET

A jelenleg a szomszédos államokban élő 2,5 millió magyarból 0,5 millió az iskoláskorúak száma. Az Európában általánosan ismert demográfiai trend, a születések évről-évre csökkenő száma előrevetíti, hogy a szomszédos országokban élő **magyar iskoláskorúak száma is évről-évre csökken** illetve csökkenni fog⁴. A csökkenő korosztályi létszámadatokon túl a nem magyar óvodát/iskolát választó részben vagy egészben magyar szülőktől született gyermekek, a szülőföldjüket elhagyók valamint a nem továbbtanulók hiányukkal tovább erodálják a határon túli magyar oktatás intézményrendszerét. A magyar gyerekek közül hozzávetőlegesen minden negyedik⁵ nem magyar nyelven történő képzésben részesül.

A szomszédos államokat természetesen nem különösebben érdekli⁶ a magyar nyelvű oktatási intézményeket sújtó gyermeklétszám apadás, ellenben abban kifejezetten érdekeltek, hogy a saját, államnyelvű oktatási intézményeik feltöltöttsége – akár magyar gyermekekkel – biztosítva legyen. A szomszédos országok magyar politikai elitjei – elsősorban kormányzati szerepvállalásuk függvényében – eredményeket, engedményeket rendszeresen elérnek. A magyar kormányok milliárdokat fordítottak a határon túli oktatásügyre. Ám **a magyar iskolákba beiratkozók létszámának fogyatkozását ez ideig jószerével nem sikerült fékezni.**

Az Európai Unióban alapérdek a munkaerő szabad mozgása. **Nem vagyunk felkészülve arra, hogy rövid- és középtávon az EU a „helyben maradás” ellenében hat,** a munkaképes népesség milliói mozdulnak meg, boldogulásukat szülőföldjükön kívül remélve. Becslésem szerint a Magyarországon tanuló határon túliak száma mintegy 5 - 6 ezer, az itt dolgozók közel 100 ezren lehetnek, a munkavállalási engedéllyel letelepedési engedélyt kért szakképzett munkaerő évente legalább 4 ezer főre tehető.

A Magyarországról **a határon túli oktatásra fordított kormányzati forrás 2004-ben hozzávetőlegesen 3 milliárd forint volt**⁷ (a kedvezménytörvény által biztosított 5,5 milliárd forintnyi oktatás – nevelési támogatás nélkül); ennek 80 százaléka felsőoktatásra fordítódott és 20 százaléka

⁴ Ennek erdélyi vetületével foglalkozott Erdei Itala szociológus. Az Educatio-ban publikált kutatás szerint 2008-ra a magyar általános iskolások száma Erdélyben az 1990 évinél 40 százalékkal alacsonyabb lesz.

⁵ Bővebben olvasható a Nemzeti Ifúságkutató Intézet Mozaik2001 Magyar fiatalok a Kárpát – medencében c. kutatásról készült jelentésében.

⁶ Elég, ha arra gondolunk, mindez részben őket is sújtja (pl. a milliós olaszországi, spanyolországi román vendégmunkásnak a helyi oktatásból hiányzó gyermekei).

⁷ A 2004. évi költségvetési törvény alapján becslült adatok.

jutott az oktatás többi⁸ szegmensére. Az oktatásra fordított támogatások döntő része (kb. 60 százalék) a felsőoktatást, és azon belül három intézményt⁹ érint. A közoktatásra fennmaradó rész legjelentősebb szelete, mintegy egyharmada elsősorban kollégiumépítést, a forrás többi része pedagógus továbbképzéseket, szórvány-ingáztatási programot, ösztöndíjakat és rendezvényeket finanszíroz.

A támogatások címzettjeit jórészt a korábbi kormányzatok által meghatározott kényszerpálya jelöli ki, így **a támogatás a három felsőoktatási intézmény esetében fejlesztő-fenntartó, a többi esetben alkalmi-kiegészítő jellegű.** A források pénzügyi és technikai lebonyolításánál jelentős kiszervezés történt: számos határon túli szervezet közvetlen végrehajtóként szerepel a pénzosztásban. A kialakult oktatástámogatási rendszer több lábon áll: a Sapientia Alapítvány, az Apáczai Közalapítvány, az OM Határon Túli Magyarok Főosztálya valamint az Illyés Közalapítvány mellett az elmúlt években a HTMH valamint az Informatikai és Hírközlési Minisztérium is a számottevő források sorába lépett.

A jelenlegi kormányzat alatt törvényben rögzítették, hogy a Szakképzési Alap 2,5 százaléka határon túli célokat szolgál; új forrásként jelent meg a Felnőttképzési Alap, amelynek 5 százaléka szolgálhatja a határon túli magyar felnőttképzés céljait. A kedvezménytörvénytől eltekintve az oktatásra fordított források – a 2002-es állapothoz képest – valamelyest növekedtek.

2. ALAPKÉRDÉSEK

Amikor határon túli magyar oktatásról gondolkodunk, előjáróban rögzíteni kell, hogy a rendszer jelenlegi állapota az elmúlt 15 év fejlődésének eredménye¹⁰. Töprenghetünk arról, hogy mi és miért alakult úgy, ahogy¹¹, beszélhetünk arról, hogy rossz az elosztó rendszer¹², hogy nincs elegendő forrás, hogy jórészt tehetetlenség uralja a határon túli ügyet. Álláspontom szerint azonban nem ezek a legfontosabb kérdések.

Első lépésként az alábbi kérdések tisztázását tartom megkerülhetetlennek.

- Az EU csatlakozások fényében legalábbis megkérdőjeleződik azt az ún. nemzetstratégiai, közmegegyezéssel bíró cél, miszerint a támogatásokkal a „szülőföldön maradás” kívánjuk elősegíteni. A legfontosabb kérdés az, hogy **érvényes-e még a „szülőföldön maradás” doktrínája?**

Mivel nincs víziónk arról, hogyan képzeljük el magunkat a Kárpát-medencében, pl. 30 év múlva, így arról sincs elképzelés, hogy ehhez mit kell tennünk. A „szülőföldön maradás” szlogenjével mintha a homokba dugnánk a fejünket: semmi ne változzék, lehetőleg minden és mindenki maradjon úgy, ahogy és ahol most van. Ez az álláspont kényelmes: nincs változás – nincs konfrontáció. Mivel az egész EU-s folyamat ennek ellenében hat, szembe kellene nézni azzal, hogy a „szülőföldön maradás” doktrínája lassan anakronizmussá¹³ válik. Jellemzően éppen a tanulás, és a munka érdekében hagyják el a szülőföldjüket sokan évek óta, és valószínű, hogy ez a

⁸ Nem szerepel a kimutatásban a Magyarországon a felsőoktatásban tanuló határon túliak kollégiumi ellátásának és ösztöndíjának összege, ami – becslésünk szerint – mintegy 0,6 milliárd forint. Felsőoktatási képzésük költsége – ami nehezebben kimutatható – meghaladja az 500 millió forintot.

⁹ Nevezetesen: a II. Rákóczi Ferenc Főiskolát (10 szakon 600 diák), a Selye János Alapítványt (4 karon 600 diák) és a Sapientia egyetem (30 szakon 3200 diák) fenntartását szolgálja.

¹⁰ Főleg a magyarországi intézményrendszerre gondolok (HTMH, közalapítványok, oktatási háttérintézmények, stb.), másodsorban a főként magyarországi forrásokkal létrehozott és/vagy működtetett határon túli intézményekre (pl. a felsőoktatásban).

¹¹ Ennek politikai – kevéssé támogatáspolitikai – vetületeiről lásd Bárdi Nándor Tény és való c. könyvét.

¹² Bővebben lásd az **1. sz. Mellékletben**.

¹³ Tényszerűen meg kellene vizsgálni, mennyiben sikerült az elmúlt 15 évben ezt a célt megvalósítani; hányan és milyen végzettséggel távoztak onnan.

trend a jövőben csak erősödni fog. A valósághoz véleményem szerint tehát közelebb állna, ha úgy fogalmaznánk, hogy legalábbis az **„élhetőbb szülőföld” támogatása a cél.** (Megjegyzem: ez tulajdonképpen Magyarországon is cél, hiszen a képzett munkaerőt megtartó társadalmi-gazdasági környezet terén itt is jócskán van tennivaló – nem véletlen, hogy a Nemzeti Fejlesztési Terv prioritásai közé az *életminőség javítása* is bekerült.)

- A határon túli oktatásról gondolkodva az alapkérdés az, vajon **érdemes-e magyar nyelven tanulni a szomszédos országokban**, ha az egyéni érvényesülés, a munkaerő piaci lehetőségek felől közelítjük meg a kérdést?

A szakosodással, a szakirányú végzettség megszerzésével a diáknak egyre inkább figyelembe kell vennie, életpályáját milyen nyelvi közegben fogja kiteljesíteni. Ha a magyar nyelvi tömbben, akkor a magyar nyelvű szak- és felsőoktatás választásának lehet értelme; ha azonban nem a tömbben (vö. „szülőföldön maradás”), akkor a szakosodás, a szaknyelvi ismeretek elsajátítása az állam nyelvén indokoltabbnak tűnhet. Alacsonyabb fokon érdemes magyar nyelven tanulni, az egyéni életstratégiák függvényében **a magyar nyelven tanulás értelme az oktatás szakképzettséget adó, magasabb fokán dől el.**

- A határon túli magyarság támogatása Magyarország számára ugyanolyan fontos, mint a határon túl élők számára, azonban általában szemérmesen elhallgatódik a kérdés: **mi a 93 ezer négyzetkilométernyi Magyarország sajátos érdeke**, avagy a határon túli magyarok támogatása illeszkedik-e, illeszkedjen-e az Anyaország demográfiai, munkaerő piaci szükségleteihez?

Kevésbé befolyásolható folyamat a migráció, a Magyarországra való áttelepülés, munkavállalás életstratégiaként történő választása mindaddig, míg a szülőföld gazdasági kilátásai rosszabbak az Anyaországénál. Magyarországnak ugyanakkor a nagy európai versenyhelyzetben **nyilvánvaló érdeke, hogy csökkenő népességét aktív korú, szakképzett, magyarul beszélő népességgel pótolja.** Intő jel ugyanakkor, hogy a „határon túli kérdéskör” jelenleg nem érdekli a magyarországi szavazópolgárok többségét.

Az oktatás területén az élhetőbb szülőföldhöz való hozzájárulás, a magyar nyelven való tanulás egyéni életstratégia választástól függő értelmének elfogadása, valamint Magyarország érdeke azok az alapszemponatok, amelyek figyelembe vételével a teendők számbaveendők.

2. TEENDŐK

I. CÉLOK

A határon túli magyar oktatás fejlesztése jelenleg nem a prognosztizálható demográfiai trendek, munkaerő piaci szükségletek figyelembevételével történik. **Olyan oktatásfejlesztési stratégia megalkotására van szükség, amely**

- **a magyar nyelvű oktatás alacsonyabb szintjeire a jelenleginél több gyermeket igyekszik bevonni,**
- **emeli a magyarság képzettségi szintjét és az oktatás minőségét az oktatás minden szintjén, valamint**
- **figyelembe veszi az összmagyar munkaerő piaci szükségleteket.**

A magyarság fennmaradására a jelenlegi demográfiai és beiskolázási trendek mellett a szórványban nincs esély. Ahol nem a fejlesztés, hanem a fennmaradás a tét, ahol a magyar oktatás a lét – nem lét határán vegetál vagy már nem is létezik, ott egyetlen feladat lehet: olyan helyzet teremtése, hogy a magyar gyermekek, pontosabban minden magyarul tanulni akaró gyermek számára a magyar óvoda,

iskola illetve az abba való eljutás biztosítva legyen. A beolvadás végigasszisztálása helyett tervszerű cselekvések sorát kell megkezdeni. **A jövőben az oktatás minden szintjén és szegmensében a szórványmentésnek olyan horizontális céllá kell válnia**, amely elsősorban nem újabb intézmények létrehozását és rendkívül költségigényes, minden áron való fenntartását jelenti, hanem tervszerű, fegyelmezett kivonulást, ha tetszik: embermentést.

Melyik az a **3 + 1 csomópont**, amik mentén az eddigi *támogatáspolitikát fejlesztéspolitiká* válthatná fel?

1. Szórványmentés a közoktatásban

Önmagában a magyar nyelvű felsőoktatás fejlesztése a továbbtanulók csak egy részének nyújt valós perspektívát. Perspektívát nyújt a nyelvi tömbben (és ez alatt Magyarországot is értem!) jövőjüket elképzelni szándékozóknak, a többieknek azonban aligha. A jelenlegi támogatások oktatási rendszeren belüli főirányát tehát jelentősen módosítani kell. A magyar nyelven oktató közoktatási intézményt választó diákok létszámának emelésére kell törekedni. **A magyar felsőoktatás hallgatói utánpótlását a közoktatás súlyozott fejlesztésével kell megerősíteni.** Bármilyen fájó, ki kell mondani: a szórványban élő magyar gyermekeket össze kell gyűjteni a magyar óvodákba, majd a szórványközpontokba, a középfokú oktatásra pedig a nyelvi tömbbe. Támogatni kell az *ingázást*, meg kell erősíteni az *óvodák*, a *szórványközpontok befogadóképességét*. Vonzóvá és elérhetővé kell tenni a *tömb közoktatási intézményeit*, középiskolai *tehetséggondozó programot* kell indítani.

2. Szakkollégiumok a felsőoktatásban

Természetesen meg kell őrizni mindazokat az eredményeket, amelyek eddig a határon túli oktatás területén megvalósultak. Ilyennek tekintem legfőképpen **a három önálló magyar felsőoktatási intézményt, valamint a pedagógus továbbképzéseket, a nyugati magyar fiatalok magyarországi tanulmányainak biztosítását.** A felsőoktatási intézmények támogatását új, kiszámítható alapokra kell helyezni, nagyságrendi forrásnövelést azonban a többi pontban felsorolt területen tartok elengedhetetlennek. Mivel a magyar nyelvű felsőoktatáson túl is „van élet”, erősíteni kell a magyar diákok szerveződését, közösségi életének sztereit, *szakkollégiumi hálózatot* kell létrehozni a nem magyar nyelvű felsőoktatás hagyományos központjaiban.

3. Munkaerő piaci fejlesztés a szak- és felnőttoktatásban

Míg Magyarországon a felnőttképzésnek kialakult intézményrendszere van, addig ez a szomszédos államokban jórészt hiányzik. A Magyarországon megszokottól eltérő módon a felnőttképzés, az erre irányuló kezdeményezések jó részt nonprofit szervezetek kezdeményezésére valósulnak meg; a határon túli felnőttképzés támogatása így jelenleg a határon túli „harmadik szektort” a civil szervezeteket is erősíti. **A felnőttképzési intézményrendszer megteremtése lehet a Magyarországról érkező támogatás fő feladata, valamint a magyar érdekeltségű felnőttképzési formák megerősítése.** Alapvetően helyi igényekre alapozott, munkaerő-piaci szempontból alátámasztott projekteket kell generálni, amelyek révén a határon túli magyarok szülőföldjükön történő foglalkoztathatósága, *munkaerő-piaci pozíciója* illetve az őket foglalkoztató intézmények, szervezetek *versenyképessége* javulhat. A középfokú szakképzés, valamint az *élethosszig tartó tanulás* támogatásával, kurrens ismeretekkel rendelkező, piaci szempontból rugalmas, magyar nyelven kommunikálni képes munkaerő megteremtése a cél.

+1. Diák- és oktatói kapcsolatok

A határon túli kérdés társadalmiasítása, kiszélesítése és a magyarországi polgárokkal való elfogadtatása, a személyes megtapasztalások lehetőségének felkínálása rendkívül fontos a 2004. december 5-i népszavazás *eredménytelensége* tükrében. Ennek kapcsán a magyarországi polgárok tájékozódását, ismereteit növelni kell a határon túli ügyel kapcsolatban, ezért Magyarországon a

kérdéskört a jelenleginél mélyebben beágyazott társadalmi szintre kell emelni. **A magyar – magyar diák- és oktatói kapcsolatépítés, a tapasztalások lehetőségét mindenki számára lehetővé kell tenni.** Ez nem csak a határon túli diákok mozgását, hanem magyarországiak mozgását is jelenti; ösztönözni kell a *testvériskolai kapcsolatokat*, lehetővé kell tenni, hogy legalább egyszer minden *magyarországi általános iskolás jusson el a határon túlra*. Ösztönözni kell az *oktatói mobilitást*, a magyarországi *felsőoktatást meg kell nyitni* a határon túli magyarok számára, a magyarországiakéval azonos feltételek mellett.

II. ESZKÖZÖK

Tisztában kell lennünk azzal, hogy valamiféle „szerves fejlődés”, civil önszerveződés, pillanatnyi politikai akarat, az „európai trendek” stb. eredményeképpen a határon innen és túl semmi nem fog a magyar nemzetstratégiai érdekek mentén érdemben megváltozni. Itt van jelentősége annak, hogy Magyarország forrásai olyan határon túli célokra is fordíthatók, amelyekre a helyi magyar (politikai) érdekérvényesítő képesség nem elegendő, vagy amelynek megvalósítását – és szerintem ez a gyakoribb – taktikai okokból nem tudja felvállalni. Feladatmegosztásra van szükség a határon túli magyar politikai elittel – újra kell definiálni, mi az, amit ők támogatnak, mi az, amihez a hozzájárulást az Anyaországtól várják. Világosan kell látni azt is, hogy mi az adott állam feladata, mik a lehetőségei és mi az, amit képes vagy hajlandó elvégezni, végrehajtani.

Azonban jelenleg nincsen összehangolt fejlesztési terv, és a regionális tervek is egymás számára jórészt ismeretlenek. A Kárpát-medencei szintű, a magyarságot hátrányosan érintő folyamatokra (demográfiai, beiskolázási adatok) **az oktatás keretén belül régiókra bontott, de egységes célt megvalósító program (Magyariskola Program) alapján kell megoldásokat kimunkálni**, azaz a folyamatok követése helyett a folyamatok irányítása felé kell elmozdulni. Ennek fontosabb elemei lehetnek a Magyarország érdekeit is szolgáló, *koncentrált és mérhető programok* támogatása; a területre szánt *források növelése és törvényben rögzítése*; a *normatív finanszírozás* bevezetése; az Európai Unióhoz belátható időn belül nem csatlakozó *Kárpátalja és Délvidék kiemelt támogatása*. A támogatási rendszer szereplőinek – Magyarországon és a határon túl – egységes szabályozottsági és *minőségbiztosítási követelményeket* kell teljesíteniük. Erősíteni és támogatni kell a *regionális együttműködések*et, valamint a magyar – nem magyar *közös projekteket* az oktatás területén.

Milyen csomópontokat tartok az eszközök sorában kiemelendőnek?

- **Hatáselemzés, adatbázisok, program - rendszerű végrehajtás**

A *kedvezménytörvény támogatásainak hatáselemzése* megkerülhetetlen feladat. Az oktatás-nevelési támogatás jelenleg a legjelentősebb összeg (közel 5 milliárd forint) az oktatástámogatásra fordított források sorában ezért különösen lényeges kérdés, hogy eléri-e célját, növekedett-e a magyar oktatásban résztvevők száma. Meg kell vizsgálni a magyar intézményekbe történt belépési adatokat, azt össze kell vetni a demográfiai állapottal. Szükséges lenne a támogatott családok motívumait reprezentatív mintavétel alapján feldolgozni, illetve – a támogatási módok eltérése miatt – a felvidéki tapasztalatokat az erdélyi tapasztalatokkal összevetni. A pedagógusok szakkönyvvásárlási támogatása kapcsán vizsgálni kellene a kedvezményezetttek ezzel kapcsolatos attitűdjét. A vizsgálatok eredményétől függően kell a támogatási formákat folytatni vagy módosítani. Ide kapcsolódik a korábban *támogatott civil szervezeti, egyházi ingatlanvagyon felmérése*, a támogatások hatékonyságának vizsgálata. Az elmúlt 15 évben becslésem szerint legalább 4 milliárd forintnyi ingatlanfejlesztés történt részben vagy egészben oktatási célból, részben vagy egészben magyar állami forrásból. Az ingatlanvagyon sorsáról, állapotáról, hasznosulásáról semmilyen felmérés nem történt. Egységes szempontú kimutatást kell készíteni, az ingatlanokat adatbázisba foglalni. Fel kell mérni azon ingatlanok állapotát, funkcióját is, amelyek a magyar egyházak vagy civil szervezetek rendelkezésére állnak, és stratégiai támogatási területen (pl. szórványközpontban) fekszenek vagy kiemelt történelmi-kulturális értékkel bírnak.

A tervező és a döntéselőkészítő munka nélkülözhetetlen háttérét olyan *szakmai adatbázisok* adják, amelyek naprakész adatokat tartalmaznak nem csupán a pályázókról és pályázatokról, hanem egy-egy terület népességhelyzetéről, munkaerő piaci adottságairól, a magyar intézmények szervezetről, a rendelkezésre álló ingatlanokról, más forrásokról, stb. A már megkezdett ilyen irányú erőfeszítések folytatásaként törekedni kell arra, hogy a területen folyó kutatások eredményei adatbázis-szerűen legyenek kereshetők.

Helyre kell állítani (illetve alkalmazni kell) a *program - rendszerű végrehajtás* logikai sémáját, vagyis az előzetes kutatás (problémafeltárás), a támogatási program (problémakezelés), és a hatásvizsgálat (mérés, visszacsatolás) hármas egységét.

- **Minőségbiztosítás, hálózatoság**

Új feladat a *minőségbiztosítás és szabályozottság* bevezetése a legfontosabb szereplőknél, továbbosztásnál szabályozott pályáztatási és elszámolási rendszer megkövetelése. Ez a támogatási rendszer valamennyi (pályáztató és lebonyolító, bel- és külföldi), állami forrásból támogatást osztó intézményének kötelező lenne, ennek hiányában senki sem diszponálhat forrás fölött. A cél az, hogy a kisebb szervezetek is ebbe az irányba mozduljanak, ezért ennek megvalósítását, költségeit célprogramokkal támogatni kell.

A *hálózatoság* támogatásának egyik fontos alapfeltétele a hálózat résztvevőinek a hálózat központja általi kurrens nyilvántartása. Kiemelkedő jelentőségű a hálózatépítést és működtetést fenntartó oktatási szereplők (pl. pedagógus szervezetek) támogatása. *Új hálózatok létrehozását is serkenteni kell*, ilyen lehet például a szakoktatásban résztvevő intézményeké, a szórványközpontoké, a felnőttképzési központoké.

- **Normatív finanszírozás, uniós források bekapcsolása**

A normatív finanszírozást szervezeti átvilágítás előzi meg, szabályozottsági és minőségbiztosítási követelményekkel, a normativitásról szóló döntés 3 évre születik, évenkénti felülvizsgálással. Az időközbeni, tervben nem szereplő változások (pl. a felsőoktatásban új szakok indítása, megnövelt diáklétszám stb.) nem jelenthetik a kvóta növelését. A rendszert úgy kell kialakítani, hogy elkerüljük a magyarországi normatív finanszírozás „kényszeres növekedést serkentő” hibáit. Következménye ugyanakkor a korábbinál szorosabb, rendszer-szerű ellenőrzés lehetősége.

A határon túlra irányuló *normatív finanszírozás* vonatkozik

- i. a magán vagy egyházi fenntartású óvodák működtetésére;
- ii. a szórványban magyar óvodás és általános iskolás gyermekek magyar intézménybe való eljutásának, a diákétképzés és a magyar óvodapedagógusok és tanítók fizetés kiegészítésének finanszírozására;
- iii. a magán vagy egyházi fenntartású bentlakások, szakkollégiumok működtetésére az oktatás minden szintjén;
- iv. az önálló magyar felsőoktatási intézmények működtetésére;
- v. országos tehetségdonozó program finanszírozására;
- vi. a minőségbiztosított, hálózattal rendelkező oktatási szervezetek, ernyőszervezetek működtetéséhez való hozzájárulásra.

Az Uniós források bekapcsolását tapasztalatok átadásával, *felkészítő programokkal* kell elősegíteni.

3. EREDMÉNYEK

Számszerű adatoknak kellene itt következniük, valahogy így: ennyi ma, és ennyi lesz holnap. (A kisebb számokat nyilván nagyobbaknak kellene követniük.)

Azonban a határon túli területtel hivatásból foglalkozóként úgy vélem, a **Magyariskola Program** kimunkálásához több szempontnak, nézőpontnak is teret kell kapnia. Az együttgondolkodást közös munkának kell követnie. Ezért bocsátom közre a Javaslatot.¹⁴

Csete Örs

¹⁴ A 2005. nyarán készült anyag közreadása a szeptember 27-én, Annus József – időközben elhunyt – kuratóriumi elnök úr bevezetőjével megtartott támogatáspolitikai ankéton történt meg. A mintegy 60 határon túli résztvevő vitaanyagának alkalmasnak tartotta a Magyariskola Programot, amelyet ezt követően az Apáczai Közalapítvány honlapján nyilvános vitára bocsátottunk. A programot az elnök megküldte számos, az ügy iránt elkötelezett közéleti személyiségnek, valamint eljuttattuk több mint hatszáz határon túli oktatási szakértőnek. A határidőre írásban beérkezett 256 vélemény elemzésére Papp Z. Attilát és kollégáit kértem meg 2005. decemberében.

1. SZ. MELLÉKLET

A határon túlra irányuló oktatási támogatás magyarországi elosztórendszerének kritikája

Melyek a határon túli oktatástámogatási rendszer főbb hiányosságai Magyarországon?

- 1.) A támogatási rendszer sem a támogató intézmények, sem a programok tekintetében nem rendszer; végrehajtó szervezetei és megvalósítandó programelemei aktuális rögtönzések eredményei¹⁵. Idővel ezek az elemek kanonizálódnak, és azt a látszatot keltik, mintha rendszer-szerűen tevékenykednének, valósulnának meg. A magyar közigazgatás struktúrájába beágyazott ad hoc ötletek alapján a határon túli oktatás támogatása mára a **hierarchizált rögtönzés rendszerévé** vált.
- 2.) A támogatási rendszer Magyarországon és a határon túl egyaránt **rendkívül átpolitizált**. Ennek eredménye többek között a hatékonysággal gyakran ellentétes kijárás túlsúlya, a ciklusonként változó „kedvenc támogatottak” személye, a támogatói intézményrendszer elé állított, jogszerűen gyakran végrehajthatatlan elvárások¹⁶ sokasága.
- 1.) A **krónikus forráshiány** a rendszertelenséget erősíti; a források jelenlegi szintje mellett a támogatottaknak az az érdeke, hogy a rendszer széttagoaltsága megmaradjon – így nagyobb esélyük van forráshoz jutni, hiszen ha nem kap az egyik intézménytől, majd kap a másiktól. A forráshiány eredménye a források gyakori keveredése (pl. ingatlan támogatások esetében), a megvalósítás időbeni elhúzódnása, a támogatások esetlegessége, kiszámíthatatlansága. A költségvetési támogatások kiutalása az elosztó rendszernek gyakran hónapokat késik, ami aztán kapkodáshoz, előkészítetlenséghez vezet.
- 2.) A közigazgatás „nem határon túli” témával foglalkozó intézményei előszeretettel feledkeznek meg¹⁷ a „határon túli szempontról”, így a közigazgatás különféle szinterein ez gyakran nem jelenik meg, háttérbe szorul vagy csak az általános kijelentések szintjén említődik ez. A **jogalkotási nehézségek** az egész területet kezdetektől fogva jellemzik.
- 3.) A támogatási rendszer széttagolt, **kompetencia problémákkal** küzd. A számtalan párhuzamosság, a rendszer intézményi elemei közti feladatmegosztás hiánya – illetve ennek semmibevétele – lehetőséget ad az intézmények egymás elleni kijátszására.
- 4.) Mivel a következő évi költségvetés dönti el minden évben a finanszírozási lehetőségeket, a rendszer intézményei rendszeresen **rivalizálnak** a nagyobb forrásokért. Nem csak arról van szó, hogy a több pénzzel a közigazgatáson belül hol húzódik majd az erőközpont¹⁸, hanem arról is,

¹⁵ Legújabbban ilyennek tekinthető az intézmények sorában a Szülőföld Alap létrehozását, amellyel gyakorlatilag egy újabb támogatást osztó szervezetet hoztak létre (felépítését tekintve az Illyés Közalapítvány fő- és alkuratóriumi rendszere alapján). Az Alap főkuratóriumának összetétele az íratlan szokást figyelmen kívül hagyja: korábban a döntéshozó testületekben csak Magyarországon élő állampolgárok vettek részt, az Alap főkuratóriumát ezzel szemben megnyitották a határon túli magyar politikai erők delegáltjai előtt. Az Alap támogatási jogosítványai lefedik az összes, már létező közalapítvány támogatási körét. Az újabb szereplővel a támogatási „piacon” előre láthatóan növekszik az amúgy is létező kompetenzavar.

¹⁶ Ehhez illusztráció az Állami Számvevőszék honlapjáról elérhető határon túli támogató közalapítványokról készült jelentések. (A felsorolt hibák tekintélyes része *nem* a közalapítványi létből, működésből fakad, hanem a megrendelésekből.)

¹⁷ Ennek voltunk minap véletlen tanúi a Szakképzési Alap tanácsának júliusi ülésén, ahol „adminisztratív hiba” miatt majdnem megsavazták a javaslatot, hogy a szakképzési támogatásokról szóló törvényből kikerüljön a határon túli felsőoktatás támogatásának lehetősége.

¹⁸ Elég a korábbi kormányzat alatt az Oktatási Minisztérium és a HTMH közötti kötélhúzásra gondolni. A küzdelem valójában annak volt köszönhető, hogy az OM határon túli ügyekben ambiciózus közigazgatási államtükára a határon túli oktatáspolitikai irányítását a szaktárca keretein belül kívánta megvalósítani.

hogy a közigazgatáson kívüli szerelemek (pl. közalapítványok) léte egész egyszerűen attól függ, mekkora forrást kapnak a következő esztendőre¹⁹.

- 5.) A rendszer intézményei önjárók, az összes forráselosztó intézményre előírt **egységes pályáztatási és ellenőrzési minimum követelmény nincsen** meghatározva. Emiatt az egyik intézménynél könnyebb forráshoz jutni, a másiknál nehezebb. A rendszer elemei sem egymással sem az EU-s pályázati rendszerekkel nem kompatibilisek²⁰, a pályázati technológia fejletlensége a kiskapuk, a különalkuk melegágya.
- 6.) Kevés az átfogó program, amelytől egy-egy kérdés stabil kezelését elvárhatnánk, **hiányzik a középtávú programokban való gondolkodás**. Szinte teljesen hiányzik az előzetes kutatás (problémafeltárás), a támogatási program (problémakezelés), és a hatásvizsgálat (mérés, visszacsatolás) hármas egysége; e háromból rendszeresen csak a második teljesül.
- 7.) A rendszer viszonylagos **merevsége** elsősorban a költségvetési meghatározottságból fakad, gyakran nem képes időben reagálni olyan változásokra²¹, amelyek az adott célországban támogatási igényként jelentkeznek.
- 8.) A rendszer kizárólag az állami forrásokon alapul, csekély erőfeszítésektől eltekintve **hiányzik a szponzorizáció, a magán tőke**, az alternatív források bevonása.

Melyek az anyaországi oktatástámogatási rendszer főbb hiányosságai *a határon túl*?

- 1.) A részben magyarországi segítséggel létrehozott oktatási és civil intézmények, szervezetek **működési bizonytalansága** jellemzi az egész területet. A működés egy része ezért programfinanszírozásból történik – csak azért szerveznek programokat, hogy az így elnyert forrásból működni tudjanak. A finanszírozás hibái a kiszámíthatóság, a tervezhetőség ellenében hatnak. Az állandó bizonytalanság az ingatlan beruházások esetén már-már krónikus: úgy kényszerülnek belevágni, hogy a befejezés forrásai és időpontja ismeretlen.
- 2.) Visszatérő vitaelem, hogy az Anyaországi **pénzekről ki döntsön**. Ebben a tekintetben tapintható a véleménykülönbség, pl. a magyarországi döntéshozók és a határon túliak²², a határon túli civilek és a határon túli magyar politikusok, stb. között.
- 3.) **Hiányoznak a rendszeres szakmai egyeztetések**. Viszonylagosan hatékony egyeztetés elsősorban a politika, a közélet szereplői között történik, ami gyakran a helyi magán-vállalások fejlődését segíti, és nem válik országos hatású programmá.
- 4.) A támogatások célzottjai gyakran közcél megvalósítását vállaló civil szervezetek, akik az elmúlt 15 évben milliárdos ingó és ingatlanvagyonot szerezhettek. Azonban a jórészt támogatást biztosító Anyaországnak és a helyi magyar közösségnek **a felhalmozott vagyon felett a továbbiakban semmilyen befolyása nincs**, így az évek múlásával („a helyzet megváltozásával”) könnyen magánérdekek szolgálatába állítható.

¹⁹ Működésre fordítható költségüket az alapító okiratok pl. az éves kiadások százalékában határozzák meg – igen ám, de ehhez bevételek is kellene.

²⁰ A közigazgatás és a közalapítványok ha használnak egyáltalán, zömmel különböző pályázatkezelő szoftvereket használnak; pályázati és elszámolási szabályozottságuk mélysége eltérő; a rendszerből egyedül az Apáczai Közalapítvány rendelkezik ISO 9001:2000 minősítéssel a döntés előkészítés és végrehajtás területén.

²¹ Az erdélyi restitúciós törvény egyebek mellett jelentős oktatási célú ingatlanokat juttatott vissza 2004-ben az egyházaknak. Ezek állagmegóvására, rendbe tételére eddig tudomásom szerint semmilyen magyarországi forrás nem reagált.

²² A Javaslathoz nem célja erről részletesen szólni, azonban véleményem mégsem hallgatom el: az anyaországi támogatásokról szóló, százmilliós-milliárdos nagyságrendű *stratégiai* projektek tekintetében – általános főszabályként – az *előzetesen elfogadott program alapján* széles körű magyar-magyar egyeztetés alapján kellene határozni (akár a MÁÉRT szakbizottságai keretében). A milliós-néhány tízmilliós nagyságú projektek esetében a jelenlegi közalapítványi, versenyeztetési és pályáztatáson alapuló rendszert – azzal, hogy csak az előzetesen elfogadott programhoz illeszkedő pályázatokat ír ki – alapvetően megfélemlőnek tartom. A néhány százezer forint alatti támogatások helyi, *lokális* kérdések megoldására szánt részéről való teljes előkészítési, döntési és végrehajtási folyamatot a határon túlra kell kihelyezni. A magyarországi költségvetési források *hasznosulásának* vizsgálatát Magyarországról kell irányítani, helyi közreműködők esetén ügyelve az összeférhetlenségi szabályok betartására.

- 5.) A határon túli **helyi források láthatatlansága** a támogatottaknak gyakran érdeke, a támogatóknak annál kevésbé. A jelenlegi rendszer a többes elszámolások kiszűrésére emiatt kevésbé alkalmas.
- 6.) Paradox módon, akik oktatási programjukat elsősorban a magyarországi költségvetési forrásokra építik, **nem versenyeznek**, nincsenek rákényszerülve belföldi források elnyerésére. A tekintélyelvűség, a korábbi eredményekre, támogatásokra, ismeretségekre való hivatkozás, olykor az etnikai kártya („adatok forrást az ingatlanra, különben viszi a román bank”) is rendszerünk sajátja.
- 7.) A határon túli **szervezetek szabályozottsága hiányos**, így általános az összeférhetlenségi, a továbbbosztási szabályok hiánya.

Összefoglalva: a rendszer **nem hatékony**, úgy a működését, mint az eredményeit tekintve. A működés nem rendszer-szerű, az intézmények feladatteljesítése a vezető(k) személyes kvalitásai függvénye. A támogatáspolitikai számos jelentős eredménye (magyar felsőoktatási intézmények létrehozása, oktatás – nevelési támogatás, építkezések, a téma magyar közigazgatásba való bevezetése) ellenére **a támogatások nem koncentráltak**, az erők szerteforgácsolódnak.

Ezúton köszönöm mindannyiuknak, hogy véleményükkel és javaslataikkal segítették a Magyariskola Program továbbgondolását.

Csete Örs

Szlovákia	
Név	Intézmény
Ádám Zita	Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége
Albert Sándor	Selye János Egyetem
Bató József	Magyar Tannyelvű Alapiskola Szülői Munkaközössége
Beke Sándor	Komaudit - Komáromi Könyvvizsgáló Kft.
Czajlik Miklós Doc. Ing.	Konstantin Filozófus Egyetem
Dohányos Róbert	Kulturális Minisztérium
Élesztős Pál	Szlovák Műszaki Egyetem
Galcsík Károly	CSEMADOK Nógrádi Területi Választmánya
Gúgh Béla	Magyar Tanítási Nyelvű Alapiskola
Hajtman Béla	Udvari Összevont Középiskola
Horváth Lajos	Magyar Tannyelvű Középfokú Szakmunkásképző Magániskola
Kálmán Szabolcs Rudolf	Calvin János Teológiai Akadémia
Kiss Imre	Kassai Művészeti Egyetem
Kopják István	Ipari Középiskola, Komárom
Krajnyik Zsolt	Kempelen Farkas Társaság
Ladányi Lajos	CSEMADOK Nyitrai Területi Választmánya
Lapos József	Szlovák Műszaki Egyetem, Építőmérnöki Kar, Pozsony
Mészáros Alajos	Szlovák Műszaki Egyetem Vegyészmérnöki Kara
Mihók Gábor	Nagykaposi Regionális Vállalkozásfejlesztési Szövetség
Molnár János	Szlovákiai Református Keresztény Egyház
Neszméri Csilla	Szövetség a Közös Célokért
Orbán János	Szenci Molnár Albert Magyar Tanítási Nyelvű Alapiskola
Pásztor Zoltán	Szent Erzsébet R.K. Plébánia
Paulisz Boldizsár	Alsóbodoki Magyar Tannyelvű Vállalkozói Magán Szakközépiskola
Pék László	Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége
Petheó Attila	Szövetség a Közös Célokért
Pogány Erzsébet	Szövetség a Közös Célokért
Pulen Lajos / Ing. Kalász Ferenc	Kassai Magyar Tannyelvű Középfokú Ipariskola és Kereskedelmi Akadémia mellett működő Szülők Szövetsége
Simon Szabolcs	Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
Szalay György	Pozsonyi Szlovák Műszaki Egyetem, Építészmérnöki Kar
Szigeti László	Oktatási minisztérium Szlovákia, államtitkár
Szokol Dezső	Magyar Tannyelvű Magán Szakközépiskola
Szőcs Ferenc	Szlovák Tudományos Akadémia, Polimér Intézet

Szlovákia	
Név	Intézmény
Takács Attila	Sverma Utcai Magyar Tannyelvű Kodály Zoltán Alapiskola
Tóth Klára	Nyitra és Vidéke Célalap
Urbán Aladár	Mikszáth Kálmán Magyar Tanítási Nyelvű Alapiskola
Vincze Károly Kálmán	n.a.

Szerb és Montenegró Államközösség	
Név	Intézmény
Balázs - Piri István	Vajdasági Módszertani Központ
Baranyi Zsuzsanna	Műszaki Iskola
Bikit István	Fizika Intézet
Bunyik Zoltán	Tartományi Oktatási és Művelődésügyi titkár
Csányi Erzsébet	Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Kar
Czékus Géza	Újvidéki Egyetem Tanítóképző Kara, Zombor/Szabadka
Gábrityné dr.Molnár Irén	Magyarságkutató Tudományos Társaság
Gere Csilla	Műszaki Középiskola, Kanizsa
Harmath Károly	Agapé Könyvkiadó, Teológiai Katekétikai Intézet, Ferences Rendház
Kasza József	Magyar Nemzeti Tanács Oktatási Bizottság
Király Veronka	Építőipari Középiskola, Szabadka
Király Veronka	Észak Bácskai Magyar Pedagógusok Egyesülete
Kókai -Mernyák Melinda	Mezőgazdasági Iskola, Topolya
Lengyel László	Kertészek Egyesülete
Lepes Josip	Jovan Jovanovic Zmaj Általános Iskola
Loboda Tibor	Cukorbeteg Szabadkai Egyesülete
Margit Zoltán	Földművesek Egyesülete - Csóka
Mészáros Szécsényi Katalin	Vajdasági Magyar Tudományos Társaság
Muhi Béla	Vajdasági Magyar Pedagógus Egyesület
Nagy Margit	Vajdasági Magyar Pedagógus Egyesület
Odry Péter	Szabadkai Műszaki Főiskola
Oravec János	Vajdasági Magyar Pedagógus Egyesület
Péics Hajnalka	Újvidéki Egyetem, Építőmérnöki Kar
Pintér Molnár Edit	Szabadka Önkormányzata
Putarichné Dr. Ivánszky Veronika	Újvidéki Egyetem, Mezőgazdaságtudományi Kar, Vízrendészeti Intézet
Radatovics Lajos	Mósa Pijade Általános Iskola
Raj Rozália/Nagy István	Vajdasági Magyar Folklórközpont
Roncsák Petrovics Erika	Zenith Műhely
Sági Mihály	n.a.
Samu Erzsébet	Vajdasági Magyar Pedagógus Egyesület
Soós Mihály	Vajdasági Módszertani Központ
Sós Edit	Vajdasági Módszertani Központ
Szabó Károly	Keresztény Értelmiségi Kör

Szerb és Montenegró Államközösség	
Név	Intézmény
Szalma József	Újvidéki Egyetem Jogtudományi Kar
Szám Attila	Újvidéki Egyetem Építőmérnöki Kar, Szabadka
Szebenyi Ferenc	Építőmérnöki Kar, Szabadka
Szőke Anna	Vajdasági Magyar Óvodapedagógusok Egyesülete
Szűcs Magdolna	Újvidéki Egyetem Jogtudományi Kar
Utasi Jenő	Római Katolikus Plébánia Tótfalu
Varga József	Szabadkai Műszaki Főiskola
Verbászi András	Jugoszláv Teleház Szövetség
Zolnai Albert	Újvidéki Egyetem Zombori Tanítóképző Kar
Zsigrai István	Újvidéki Egyetem, Természettudományi Kar, Kémiai Intézet
Zsoldos Ferenc	Délvidéki Magyarok Ifjúsági Szervezete

Ukrajna	
Név	Intézmény
Barkáts Jenő	Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola
Cservenka János	Kárpátaljai Magyar Diákok és Fialat Kutatók Szövetsége
Csernicskó István	LIMES Társadalomkutató Intézet
Csizmár Sarolta	Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség
Forgon László	Viski Kölcsey Ferenc Középiskola
Gönczy Sándor	Eszenyi Középiskola
Gulácsy Géza	Munkácsi Római Katolikus Líceum
Horváth Katalin	Ungvári Nemzeti Egyetem, Magyar Filológiai Tanszék
Marosi István	Karácspalvi Sztojka Sándor Görög Katolikus Líceum
Milován Sándor	Kárpátaljai Magyarok Kulturális Szövetsége
Sándor Katalin - Filoména	Beregszászi Római Katolikus Egyházközség
Szilágyi Lajos	Nagyberegzi Református Líceum
Tarics Zoltán	Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia Elektronfizikai Kutatóintézete
Tarpai József	"Gordiusz" Kárpátaljai Magyar Ifjúsági Demokrata Szövetség
Tóth Gyula / Zsidik Béla	Mezőgazdasági Termelők Kárpátaljai "Terra Dei" Jótékonyági Alapítványa
Zán Fábrián Sándor	Kárpátaljai Református Egyházkerület

Románia	
Név	Intézmény
András Mihály/Bódi Ildikó	Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes és az András Alapítvány
Bajcsi Ildikó	Bod Péter Tanítóképző
Balázs Bécsi Attila	Téka Alapítvány
Balázs Bécsi Gyöngyi	Kallós Zoltán Alapítvány
Balázs János	Korondi Középiskola
Bálint Mihály	Benedek Elek Tanítóképző

Románia	
Név	Intézmény
Bartók Katalin	Babes-Bolyai Tudományegyetem, Biológia és Geológia Kar, Taxonómia és Ökológia Tanszék
Bartolf Hedwig	Hargita Megye Tanfelügyelősége
Bende József	Benedek Károly Tornaegyesület
Bereczki Kinga	Amőba Oktatási Központ
Bitay Enikő	Erdélyi Múzeum Egyesület
Bodó Barna	Babes-Bolyai Tudományegyetem, Politikatudományi Kar/ Szórvány Alapítvány
Bodurián János	Dr. Palló Imre Művészeti Szakközépiskola
Bogya György	Gheorghe Pop de Băsești Iskolacsoport
Borboly Csaba	Alapítvány az Ifjúságkutatásért és Képzésekért - AIK
Borsos Károly László	Grigore Silăși Általános Iskola
Böjte Csaba	Szent Ferenc Alapítvány
Böndi István	Romániai Magyar Gazdák Egyesülete Maros Szervezet (RMGE MAROS)
Brassai Zoltán	Erdélyi Múzeum Egyesület
Bucur Ildikó	Kolozsvári Műszaki Egyetem, Építőmérnöki Kar
Bulboacă Teodor	Babes-Bolyai Tudományegyetem Matematika és Informatika Kar
Bura László	Babes-Bolyai Tudományegyetem Szatmárnémeti Tanítóképző Főiskola
Csire József	Bukaresti Zeneművészeti Egyetem
Cziprián - Kovács Loránd	Pro Scientia Administrativa Tudományos Társaság
Damó Csaba	Apor Péter Egyesület
Demény Piroska	Bethlen Gábor Alapítvány
Dobai László	Székelyudvarhelyi Belvárosi Református Egyházközség
Dombay István	Babes-Bolyai Tudományegyetem, Gyergyószentmiklósi Egyetemi Jogú Főiskola
Éder Ottó	Alma Mater Alapítvány
Egyed Ákos	Erdélyi Múzeum Egyesület
Egyed Péter	Babes-Bolyai Tudományegyetem
Erdei Ildikó	Szórvány Alapítvány Temesvár
Erdei János	1. -es számú Általános Iskola, Szilágysomlyó
Farkas Miklós	Mircea Eliade Elméleti Líceum, Gaudeamus Alapítvány
Fazakas Ida	Eszterházy Károly Főiskola, Albin Alapítvány
Fleisz János	Partiumi Keresztény Egyetem
Fodorpatáki László	Babes-Bolyai Tudományegyetem, Növénybiológia Tanszék
Gagy József	Sapientia - Erdélyi Magyar Tudományegyetem
Gál László	Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye
Gazdag Ildikó	Közgazdasági és Közigazgatási Szakközépiskola, Barabás Endre Egyesület
Geréb László/Szász Jenő	Székelyudvarhelyért Alapítvány
Geréb Zsolt	Partiumi Keresztény Egyetem
Gönczi Attila	Temesvári Műszaki Egyetem, Közlekedési És Logisztikai Tanszék

Románia	
Név	Intézmény
Györfy Ildikó	Heltai Gáspár Könyvtári Alapítvány
Hints Miklós Előd	Magurai Általános Iskola
Horváth Gizella	Partiumi Keresztény Egyetem
Jakab Antal	Bethánia Alapítvány
Jakab Mihály	Besztercei Magyar Iparosok Közművelődési Egyesülete
Jakubinyi György Dr.	Főgyházmegyei Hatóság Gyulafehérvár
Kajtás Csaba	Frainetto Alapítvány
Kékedy László	Babes-Bolyai Tudományegyetem Szervetlen és Analitikai Kémiai Tanszék, Kolozsvár
Kelemen Attila Dr.	Romániai Magyar Demokrata Szövetség - RMDSZ
Keresztes Zsolt	Csíkseredeai Nagy István Zene és Képzőművészeti Líceum Alapítványa
Kernászt Huba Attila	Pro Nobis Egyesület
Keszeg Vilmos	Kriza János Néprajzi Társaság
Kiss Ernő	Nagyszalontai Elméleti Líceum
Kiss Éva Ildikó	Puskás Tivadar Művelődési, Műszaki- Tudományos Alapítvány
Kiss Károly	Bánsági Magyar Gazdák és Vállalkozók Egyesülete
Kocsis Erika	Soros Oktatási Központ Alapítvány
Korodi Hajnal	Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége - Kovászna Megyei Szervezete
Kovács Attila	Bethlen Kata Diakóniai Központ
Kovács Béla Adalbert	Nagyváradai Partiumi Keresztény Egyetem
Kovács János	Nagy István Művészeti Líceum
Kovács Julianna	Borszéki Iskolás Egyesület
Kovács Levente	Színművészeti Egyetem, Prospero Alapítvány
Lakatos András	Romániai Magyar Demokrata Szövetség - RMDSZ
László Afrodita	n.a.
Lőrinczi Gyula	A Román Tudományos Akadémia Geodinamikai Intézete
Márkos Zoltán	Brassói Transilvania Egyetem
Márton Zoltán	Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége, Csángómagyar Pedagógusok Testülete
Máté Márta	Geszthy Ferenc Társaság
Matekovics Mihály	Oktatási és Tudományos Minisztérium, Románia
Matekovits György	Temesvári Orvostudományi és Gyógyszerészeti Egyetem
Molnár János és Irma	Babes-Bolyai Tudományegyetem Református Tanárképző; Kar
Murvai Olga	Bukaresti Tudományegyetem
Nagy Eszter	Gábor Áron Líceumi Alapítvány
Nagy Tóth Ferenc	Erdélyi Múzeum Egyesület
Nagy Zsuzsánna	Római Katolikus Plébánia - Gyergyószentmiklós
Neményi Ágnes Katalin	Babes-Bolyai Tudományegyetem, Szociológia Tanszék

Románia	
Név	Intézmény
Németh Sándor	Babes-Bolyai Tudományegyetem, Matematika-informatika Kar, Függvénytan Tanszék
Pakó Benedek	Szászrégeni Római Katolikus Plébánia
Paskucz Szathmáry Erzsébet Viola	Unitárius Püspökség
Patkó Ferenc	Jókai Mór Általános Iskola
Péntek János Dr.	Bolyai Társaság
Román Alexandru	Puskás Tivadar Alapítvány
Salat-Zakariás Levente	Babes-Bolyai Tudományegyetem
Schupler Tibor Ft.	Római Katolikus Püspökség-Szatmárnémeti
Somai József	Iskola Alapítvány
Szabó Zoltán	Babes-Bolyai Tudományegyetem, Magyar Nyelvészeti Tanszék
Szabó-Thalmeiner Noémi	Babes-Bolyai Tudományegyetem, Szatmárnémeti Tanítóképző Főiskola
Szakács László	Mircea Eliade Elméleti Líceum
Száva János	Transilvania Egyetem, Brassó, Mechanika Kar, Szilárdságtan- és Lengéstan Tanszék
Székely Dávid	Andrei Muresanu Főgimnázium
Székely István	Erdélyi Központi Iroda
Széman Péter Dr.	Báthory István Alapítvány
Szén János	Kós Károly Építőipari Szakközépiskola és Szakmunkásképző, Palladis Ars Szövetség
Szilágyi Zoltán	Szilágypaniti Református Egyházközség
Szilvai Livia	Szent Ferenc Alapítvány
Szőcs Judit	Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége - Gál Kelemen Oktatási Központ
Tonk Mária	Erdélyi Múzeum Egyesület
Tőkés Zsolt	Baczkamadarasi Kis Gergely Református Gimnázium
Újfalvi István	Puskás Tivadar Szakközépiskola
Varga Béla	Transilvania Egyetem
Varró Sándor	Nagyszebeni Református Egyházközség
Vass Ferencz	Faipari Iskolacsoport
Vass Levente	Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem, Urológiai Klinika, Studium Alapítvány
Veress Károly	Babes-Bolyai Tudományegyetem, Szisztematikus Filozófia Tanszék
Vetési László	Református Szórványgondozó Szolgálat
Virginás-Tar Judith	Bartók Béla Alapítvány
Wéber Csilla	Partiumi Keresztény Egyetem
Wolf Rudolf	Apáczai Csere János Elméleti Líceum
Zsigmond Győző Dr.	László Kálmán Gombászegyesület
Zsigmond István	Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége - Szováta

Magyarország	
Név	Intézmény
Arató Gergely	Oktatási Minisztérium
Balogh Mihály	Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum
Bárdi Nándor	Teleki László Alapítvány
Bardócz-Tódor András	Nemzeti Felnőttképzési Intézet
Bendász Dániel	Ferences Misszió Tiszabecs
Berényi Dénes	MTA Határon Túli Magyarok Titkársága
Bolyki János	Károli Gáspár Református Egyetem
Csányi József dr.	Szegedi Tudományegyetem
Csizmadia Zoltán	Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum Mezőgazdaságtudományi Kar
Dr. Diószegi László	Teleki László Alapítvány
Drescher J. Attila	Márton Áron Szakkollégium
Elekes Botond Áron	Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Fodor Mihályné	Debreceni Egyetem, Történelmi Intézet
Gémesi Ferenc	Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma
Görömbei András	Kossuth Lajos Tudományegyetem
Győri János Dr./Dr. Horkay György	Országos Református Tanáregyesület
Gyülingné Schindler Rózsa	Regionális Munkaerőfejlesztő és Képző Központ, Székesfehérvár
Halmai László Dr.	Határon Túli Magyarok Hivatala
Hörcsig Márton	Zemplén Televízió Közhasznú Társaság
Kálóczy Katalin	Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Főosztálya
Károlyi Attila/Besenyi Sándor	Dél-Magyarországi Civil Szervezetek Szövetsége
Kibédi Varga Lajos	Trefort Ágoston Villamos- és Fémipari Szakközépiskola
Korompay Klára	Eötvös Loránd Tudományegyetem Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék
Kovács Éva	Országos Területfejlesztési Hivatal
Kovács Péter	Miskolci Egyetem Állami és Jogtudományi Kar
Kulcsár-Szabó Enikő	Határon Túli Magyarok Hivatala
Lakatos Mihály Dr.	Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Főosztálya
Mandel Kinga	MTA Kisebbségkutató Intézete
Méhes Károly	MTA Pécsi Területi Bizottság
Molnár György	Békéscsabai Regionális Képzési Központ
Nemes András	Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar
Németh Gábor	Budapesti Műszaki És Közgazdaságtudományi Egyetem, Híradástechnikai Tanszék
Patay István, Köteles Lajos	Tessedik Sámuel Főiskola
Seres Zsuzsanna dr.	Magyar Kultúra Alapítvány
Szász Zoltán (Budapest)	MTA Történettudományi Intézete

Magyarország	
Név	Intézmény
Szenes György	Bolyai János Fővárosi Gyakorló Műszaki Szakközépiskola és Kollégium
Szerencsés János	Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma - Nemzetpolitikai Ügyek Irodája
Szieberth István	Magyar Állatorvosok Világszervezete
Szilágyi Erzsébet	Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum
Szilágyi Sándor	Miskolci Egyetem Comenius Tanítóképző Főiskolai Kar
Szöllősi Zsuzsa	Expanzió Humán Tanácsadó Kft.
Vázsonyi Ottó	Márton Áron Szakkollégium, Pécs
Vogel Sándor	Teleki László Alapítvány
Zongor Attila	Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma KultúrPont Iroda

1. BEVEZETŐ

Jelen írás Csete Örs *Javaslat a Magyariskola Program kimunkálására*²³ című vitairatára beérkezett 256 válasz elemzésére tesz kísérletet. A Javaslóban a határon túli magyaroknak szánt támogatások rendszerére vonatkozóan olvashatunk megállapításokat és ajánlásokat, majd a szerző²⁴ egy kísérőlevélben arra kéri a megkeresetteket, hogy véleményét 5 kérdés köré csoportosítva juttassa vissza a vitairat szerzőjének.

Csete szerint az elmúlt 15 évben kialakult támogatási rendszerrel kapcsolatosan elsősorban ezeket az alapkérdéseket kell megválaszolni:

- „...érvényes-e még a „szülőföldön maradás” doktrínája?
- érdemes-e magyar nyelven tanulni a szomszédos országokban, ha az egyéni érvényesülés, a munkaerő piaci lehetőségek felől közelítjük meg a kérdést?
- mi a 93 ezer négyzetkilométernyi Magyarország sajátos érdeke?”

Szerinte egy „olyan olyan oktatásfejlesztési stratégia megalkotására van szükség, amely

- a magyar nyelvű oktatás alacsonyabb szintjeire a jelenleginél több gyermeket igyekszik bevonni,
- emeli a magyarság képzettségi szintjét és az oktatás minőségét az oktatás minden szintjén, valamint
- figyelembe veszi az összmagyar munkaerő piaci szükségleteket.”

Mindezzel párhuzamosan a *támogatáspolitikát fejlesztéspolitikává* kell alakítani, amelynek a szerző szerint a következő alappillérei vannak:

1. Szórványmentés a közoktatásban
 2. Szakkollégiumok a felsőoktatásban
 3. Munkaerő piaci fejlesztés a szak- és felnőttoktatásban
- +1. Diák- és oktatói kapcsolatok

A vitaindító szerint a támogatási rendszer átalakítására vonatkozó elképzelést a következő kiemelt eszközökkel valósíthatjuk meg:

- Hatáselemzés, adatbázisok, program - rendszerű végrehajtás
- Minőségbiztosítás, hálózatosság
- Normatív finanszírozás, uniós források bekapcsolása

A Javaslát után a szerző mellékletben a határon túli támogatások, illetve oktatási támogatások pontokba szedett kritikáját is elvégzi két szempont alapján: melyek a határon túli oktatástámogatási rendszer főbb hiányosságai Magyarországon illetve melyek a határon túl.

A felkért hozzászólókat a szerző arra kéri, hogy válaszukat az alábbi 5 kérdés megválaszolása szerint strukturálják:

1. Helytálló-e még a "szülőföldön maradás" nemzetstratégiai célja?

²³ A szöveget ld: www.apalap.hu. Egyszerűség kedvéért az indító szöveget a továbbiakban *Javaslatként* fogjuk aposztrofálni.

²⁴ A Javaslát szerzője a határon túli magyar oktatásért 1999-ben létrehozott Apáczai Közalapítvány irodájának igazgatója.

2. Szükséges-e a magyarországi, határon túlra irányuló oktatástámogatáson változtatni? Ha igen, hogyan, merre?
3. Mi a véleménye Magyarország munkaerő piaci, demográfiai érdekeiről a határon túli magyarsággal kapcsolatban?
4. Mi legyen a szórványgyerekekkel?
5. Helyesnek tartja-e a Magyariskola Programban jelzett oktatásfejlesztési irányt (3+1)?

2. MÓDSZERTANI ELŐFELVETÉS

Írásunk egyaránt akar összegző és értékelő lenni. Összegző azért, mert a beérkezett válaszokat egy adott módszertan szerint kívánjuk summázni, illetve, ahol lehet, statisztikai elemzést is végzünk. Ám ugyanakkor értékelést is kell végeznünk, hiszen bizonyos adatok, vélemények önmagukban megfoghatatlanok, tágabb regionális és szakmai összefüggések nélkül keveset árulnak el a határon túli oktatásról és annak Magyarországról történő támogatásáról.

Mielőtt a válaszok kvantitatív és kvalitatív elemzésébe fognánk, szükségesnek érzünk néhány előzetes megállapítást tenni. A beérkezett vélemények tisztán szakmai, oktatáspolitikai elemzése ugyanis több szempontból is nehézkes:

1. Fogalmi tágasság. Már a Javaslatban, illetve a feltett kérdésekben is olyan kisebbségpolitikailag „terhelt” kifejezésekkel találkozunk, amelyek nagyon gyakran messzire viszik, vihetik az oktatási támogatások problémakörét. Ilyen kifejezések a „szülőföldön maradás”, „élhető szülőföld”, „szórványmentés”, „embermentés”, „nemzetstratégia”, „Magyarország érdeke” stb. Noha a Javaslat szerzője feltételezhetően érezte ezt, és a válaszokat kérdések köré szerveződve várta, ez nem minden esetben történt így. Nem egy esetben valamelyik kulcskifejezésről hosszas értelmezéseket olvashatunk, míg a feltett kérdések, illetve az ezekben rejlő oktatási kérdésekről jószerével nem kapunk véleményt. A helyzetet még tovább bonyolította az a tény, hogy a Javaslatban utalás történt a 2004. decemberi 5-i népszavazásra is, ami helyenként felszínre hozta a határon túli magyarok ez által felerősített sérelmi beszédmódját is.

2. Fogalmi tisztázatlanság. A Javaslatban több olyan szakkifejezés is található, amelyek – noha mindenkinek jelenthetnek valamit – szigorú, szakmai értelemben vett jelentése nem egyformán letisztult a különböző régiók oktatással (hivatalból vagy kisebbségi elköteleződésből) foglalkozó szakemberei számára. Ilyen például a „minőségbiztosítás”, „normatív finanszírozás”, „felnőttképzés”, „stratégia”, „hatáselemzés”, „adatbázis”, „hálózatosság” stb.

3. Beszédmódok kavalkádja. Mivel a Javaslatban több helyen szakmailag sem egyértelmű fogalmakat, valamint kisebbségi szempontból is terhelt kifejezéseket találunk, nem véletlen, hogy a feltett kérdések különböző beszédmódokat generáltak. A későbbiekben erre részletesebben is kitérünk, itt csak annyit jegyzünk meg, hogy a beérkezett válaszokban is, ám általában a határon túli támogatásokról szóló beszédekben egyszerre, gyakran egymást kizáró módon érvényesül a nemzeti, kisebbségfeltő valamint a szakmai logika.

4. Szövegszerkezeti sajátosságok. A válaszok értékelésében néha gondot jelentett az az egyszerű strukturális ok is, miszerint a Javaslat szerkezete és a benne használt számozás, valamint a feltett kérdések és számozása között átfedéseket tapasztalhattunk. Voltak olyan válaszadók, akik a Javaslat szövegszerkezetét követték, és voltak olyanok, akik a feltett kérdések sorrendjét követték. Mivel a feltett kérdések – helyenként talán túlságosan is általános jellegük miatt – egymással is szorosan összefüggnek, néha nem volt könnyű annak meghatározása, hogy az adott válasz szövegrészlete mely kérdésre ad választ (ilyen tematika a szórványkérdés, amely gyakorlatilag mindegyik feltett kérdésnek része lehet).

Mindezen korlátok ellenére, a válaszok elemzése úgy gondoljuk, nem csak a Javaslat fogadtatása szempontjából fontos, hanem azért is, mert a válaszadók által megfogalmazott, illetve az általunk

beazonosítani vélt főbb tulajdonságok és problémák a határon túli magyar kisebbségi oktatás lényeges mozzanatait ragadják meg.

E néhány vonatkozást azért tartottuk fontosnak megjegyezni, hogy előrevetítsük azokat a módszertani problémákat, amelyekkel kvantitatív és kvalitatív elemzésünk során szembe kellett néznünk. A különböző fogalmi bizonytalanságok és átfedések óhatatlanul kihatnak a számszerűsítésre törekvő összegzésre, de a kvalitatív értékelésre is. E korlátok jelzésével tehát tudatosítani akarjuk, hogy – mondhatni természetesen módon – az alábbiakban közlendő statisztikák, illetve a kvalitatív elemzés állításai részben magukon hordozhatják a kutatók szubjektivitását is.

Jelen értékelésben a két módszer teljesen egymásba épül. A beérkezett válaszokhoz először kvalitatívan „közelítettünk”: minden egyes beérkezett választ önálló szövegegységként kezeltünk, és első lépésben „strukturált” tartalomelemzésnek vetettük alá. Mivel adottak voltak a feltett kérdések (1-től 5-ig), először e szerkezet mentén próbáltuk meg beazonosítani, hogy a válaszadó milyen mértékben értett egyet a feltett kérdéssel (a kérdések jellege miatt ez csak az 1-es, 2-es és 5-ös kérdések esetében volt lehetséges, ugyanis csak ezekre a kérdésekre lehetett igennel, nemmel vagy részben igennel válaszolni).

Második lépésben igyekeztünk beazonosítani az egyes kérdések során felmerülő úgynevezett tematizációkat. Bizonyos tematizációk ismétlődése azonban mintegy felkínálta, hogy melyeket tekintsük kulcsszavaknak, azaz olyan leszűkített területeknek, amelyeknek az elemzése a későbbiekben különálló egységet alkothat. Minden egyes válaszhoz rendelhető egyetértéseket (egyet ért vagy sem egy kérdéssel), valamint a tematizációkat és a kulcsszavakat adatbázisba rögzítettük. Ennek eredményeképpen végezetül egy közel 2700 itemből (sorból) álló adatbázist kaptunk. A rögzítés során külön feltüntettük azokat a saját megjegyzéseket is, amelyek a későbbiekben a válaszok rendezése és értékelése szempontjából fontos lehet számunkra.

Következő lépésben az adatbázishoz hozzárendeltük az egyes válaszadók rendelkezésünkre álló fontosabb „kemény” adatait is: nem, ország, annak az intézménynek a típusa, ahová tartozik, az intézmény tevékenységének jellege, az intézmény fenntartója, az intézményhez „legközelebb álló” oktatási szint. Sok esetben a felkért hozzászóló egy adott oktatási intézményhez tartozó alapítvány képviselője²⁵ volt, ez esetben besoroltuk az oktatási intézmények közé; pl. egy felnőttképzéssel foglalkozó alapítványt vagy egyesületet felnőttképző intézményként soroltunk be.

A feltett kérdésekre beazonosított egyetértő vagy elutasító válaszokból, valamint a kérdésekhez rendelt kemény adatokból számszerűsített adatsorokat tudtunk létrehozni, a 256 válasz fentiekben jelzett adatbázisba történő rögzítése pedig problémafeltáró elemzést tesz lehetővé.

3. VÉLEMÉNYADÓK ÉS VÉLEMÉNYEK STATISZTIKÁJA

Ahhoz, hogy a válaszokat tágabb kontextusban is értelmezni tudjuk, fontos a válaszadók jellemzése is, a rendelkezésünkre álló – már említett – alapinformációk alapján: nem, ország, intézmény típus stb.

A statisztikai elemzés első részében a felkért hozzászólók és válaszadók alapadatait, a második részben pedig a kérdésre válaszoló véleményének megoszlását fogjuk megvizsgálni azon három kérdés esetében, amelyre egyértelmű igen/nem feleletet lehetett adni.

Ezek az alábbiak voltak:

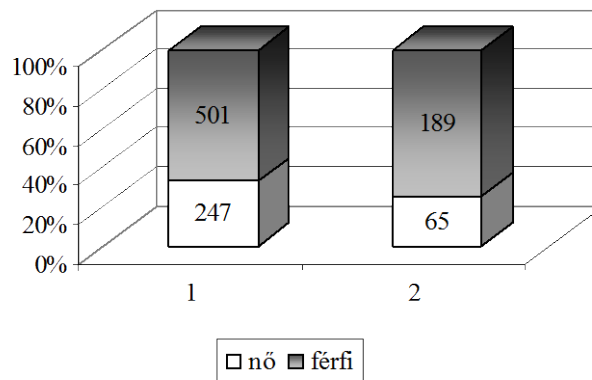
- Helytálló-e még a "szülőföldön maradás" nemzetstratégiai célja? (1-es kérdés)

²⁵ A határon túli magyar tannyelvű állami oktatási intézmények rendszerint úgy pályázhatnak magyar állami támogatásért, ha létezik egy alapítvány, amelynek nevében megteszik ezt. Ezért az iskolák többsége már rendelkezik valamilyen civil szervezettel: alapítvánnyal, egyesülettel stb. Ezen civil szervezetek képviselői ebből kifolyólag tulajdonképpen az adott oktatási intézményt is képviselik egyben az anyaország irányába.

- Szükséges-e a magyarországi, határon túlra irányuló oktatástámogatáson változtatni? (2-es kérdés)
- Helyesnek tartja-e a Magyariskola Programban jelzett oktatásfejlesztési irányt (5. kérdés)?

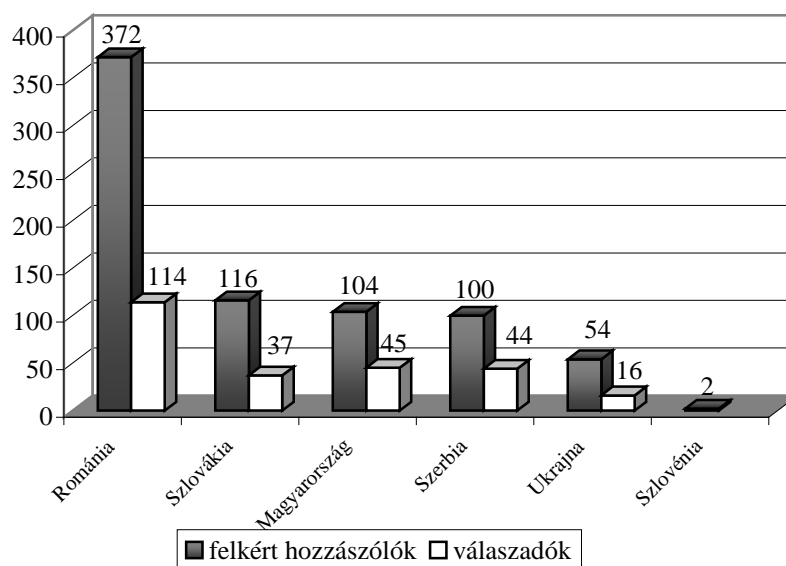
3.1. A felkért hozzászólók és válaszadók alapvető megoszlásai

3.1.1. A felkért hozzászólók és válaszadók megoszlása „nem” függvényében

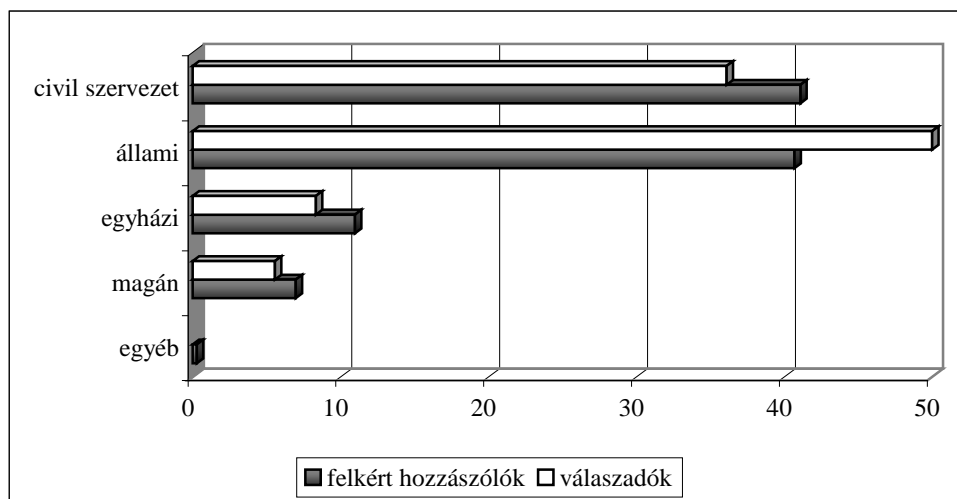
A Javaslát összesen 748 „helyre” lett elküldve, amely tulajdonképpen 691 személyt jelöl. A különbség abból fakad, hogy sok esetben ugyanazon személy több - legtöbbször kettő, de találtunk olyan személyt is, aki három-négy - intézményt is képvisel. A felkért hozzászólók és a válaszadók között jelentős *nemi aránytalanság* mutatkozik, amely a hagyományos szerepek domináns jelenlétét érzékelteti továbbra is a kárpát-medencei közéleti szerepvállalásban. A nők aránya már a felkért hozzászólók között is jóval alacsonyabb volt a férfiakénál, annak ellenére, hogy az oktatási rendszerben dolgozók (elsősorban pedagógusokra gondolunk) között az arány éppen fordított előjelű. A válaszadók között a férfiak jelenléte még hangsúlyosabb, a beérkezett válaszok csupán 25%-át küldték nők. Ezt úgy is értelmezhetjük, hogy az oktatási rendszerről való gondolkodást a férfiak sokkal magasabb arányban vállalják fel, mint a benne aktívan dolgozó, annak problémáival mindennapos munkájuk során találkozók nők.

3.1.2. A felkért hozzászólók és válaszadók megoszlása „ország” függvényében

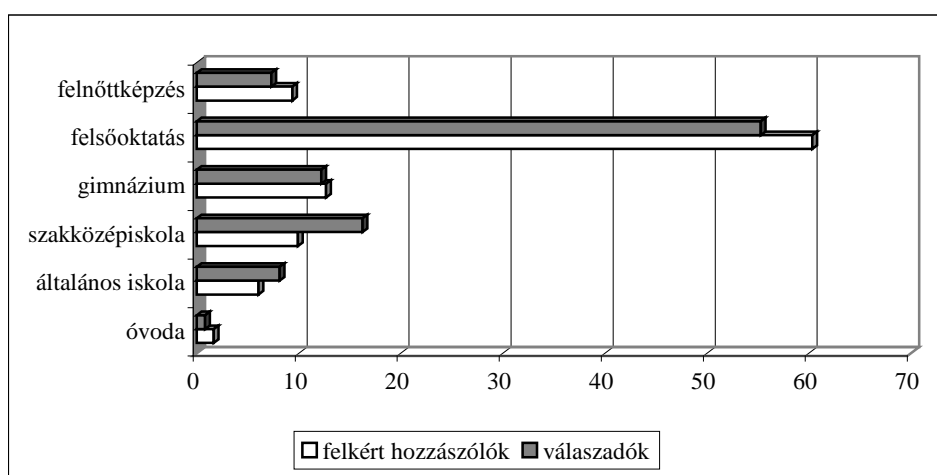
Amennyiben a felkért hozzászólók és a beérkezett válaszadók arányát tekintjük, Magyarországról és Szerbia Montenegróból volt a legmagasabb a válaszadási hajlandóság, esetükben 4%-al több válasz érkezett be, mint amennyivel a felkérésben szerepeltek. (mindkét esetben a felkértek köréből 13-13% -os volt az arányuk, a beérkezett válaszok között pedig 17-17 %-os arányt tapasztaltunk)

3.1.3. A felkért hozzászólók és válaszadók megoszlása az „intézmény típusának” függvényében

A feltett kérdésekre válaszolók fele állami intézményt képviselt, ezek többsége oktatási intézmény (iskola, egyetem stb.), de kiemelkedően magas a civil szervezetek aránya is 35%, melyet az egyházi szereplők követnek közel 10%-kal. A civil szervezetek között található a pedagógus szervezeteket is, összesen 12 szervezet válaszolt a feltett kérdésekre. A válaszadók között a kutatással, vagy kutatással is foglalkozó intézmények képviselőinek aránya 6,7%, a politikai szférához vagy közigazgatáshoz köthető válaszadók aránya pedig 11%.

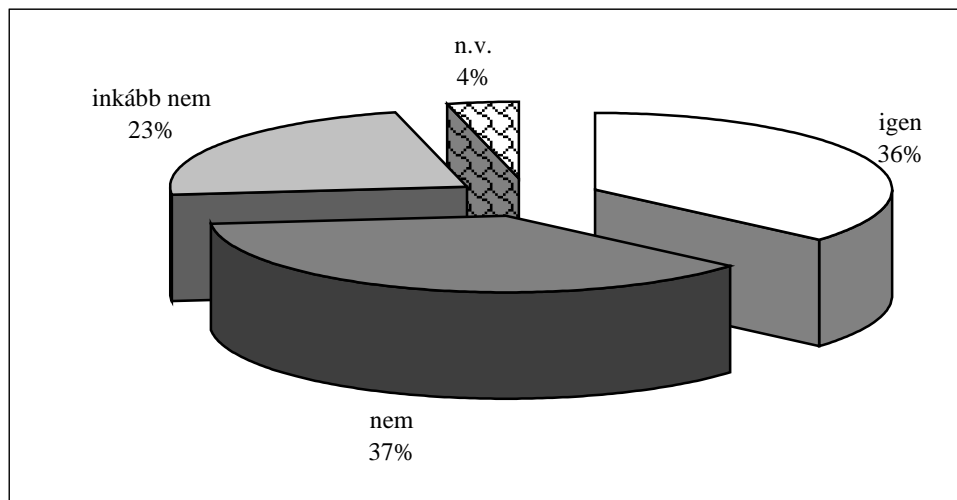
3.1.4. Az oktatási intézményeket képviselő felkért hozzászólók és válaszadók megoszlása az „intézmény szintjének” függvényében

A felkért hozzászólók és a válaszadók között domináns a felsőoktatás képviselőinek jelenléte. Amennyiben közoktatás, felsőoktatás és felnőttképzés kategóriáira osszuk a beérkezett válaszokat, úgy az arány 38-55-7% lesz.

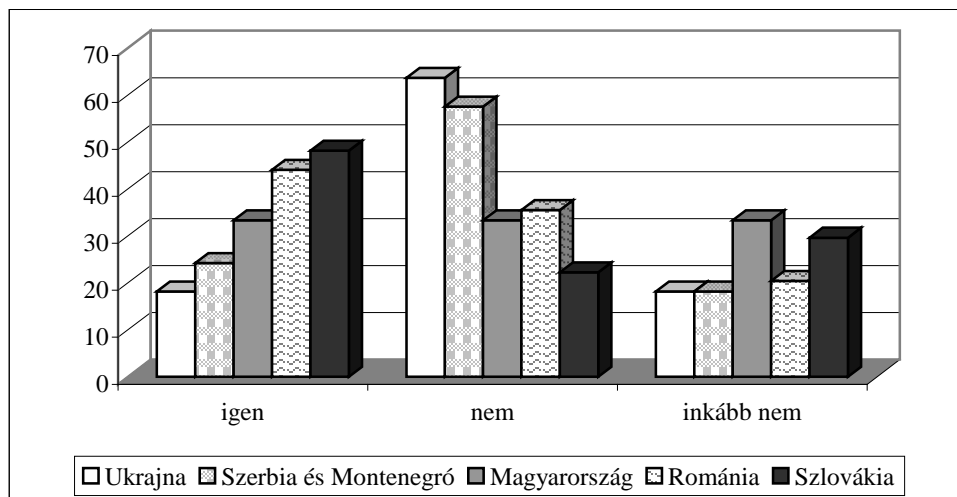
3.2. A válaszadók véleményének megoszlása 3 kérdésről

3.2.1. Helytálló-e még a "szülőföldön maradás" nemzetstratégiai célja?

megjegyzés: „n.v.” jelentése = nem válaszolt érdemben a feltett kérdésre

A válaszadók megoszlának e feltett kérdés tekintetében: *nagyjából azonos arányban vannak azok, akik szerint a „szülőföldön maradás” doktrínája önmagában még helytálló, illetve azok, akik ezt elutasítva az „élhetőbb szülőföld” kifejezést választották.* Az elutasítók és a bizonytalanok (akik bár helytállónak tartják az otthonmaradást, de csak bizonyos gazdasági feltételek megteremtésével fogadják el, ez pedig inkább az élhetőbb szülőföldet jelenti) magas aránya azt jelzi, hogy az elmúlt 15 évben jelentős változások történtek a határon túli régiókban e kérdés vonatkozásában. A térségben lezajlott társadalmi-gazdasági változások, Magyarország és Szlovákia Európai Unió csatlakozása, valamint Románia várt tagsága hatására *az otthonmaradás doktrínáját a válaszadók jelentős része már kiüresedettnek érzi, helyette inkább a gazdasági feltételek regionális megteremtését látják szükségszerűnek a migráció és asszimiláció ellenszereként.*

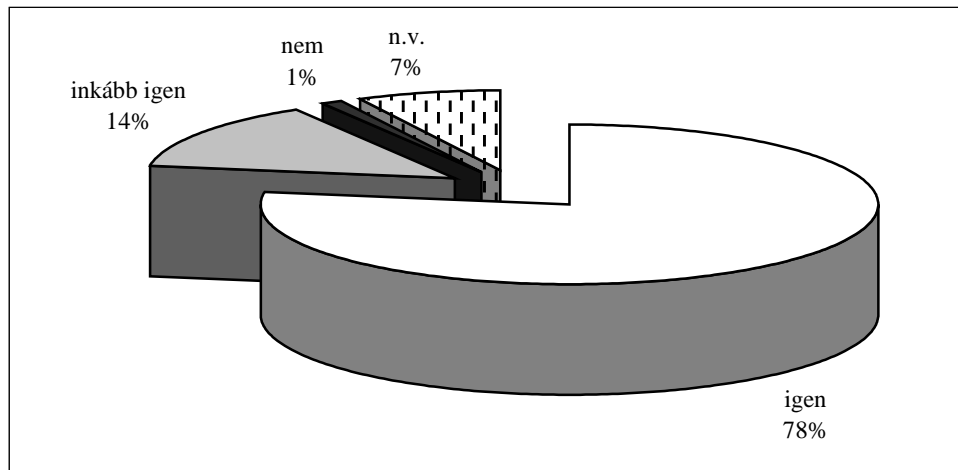

Regionális bontásban elemezve a kérdést még szembeötlőbb, hogy *az otthonmaradás kérdése milyen szoros összefüggésben áll a gazdasági tényezőkkel.* A Kárpátaljáról és Vajdaságból érkezett válaszok utasítják el legnagyobb mértékben 64-58% -ban a szülőföldön maradást és választják helyette az „élhetőbb szülőföldöt”. Csúpan 18 - 24%-uk érzi még mindig helytállónak a nemzetstratégiai célt önmagában.

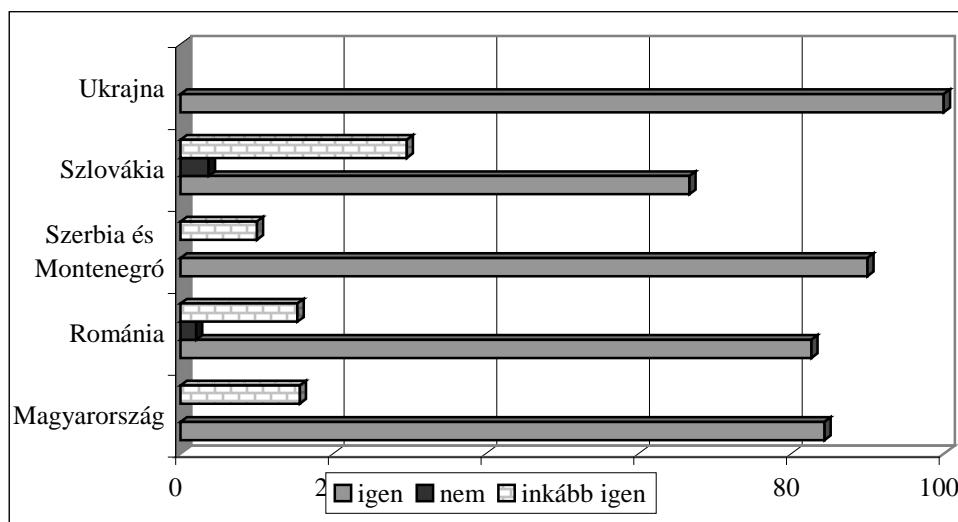
Velük ellentétben, a jobb gazdasági helyzetben lévő országokból - Szlovákia és Románia - beérkezett válaszok 48-55 %-ka szerint még mindig helytálló a gondolat, nem kell helyette más doktrínát bevezetni.

A válaszok regionális megoszlása mindenképpen azt jelzi, hogy határon túli területeken élő válaszadók számára az otthonmaradás akkor válik újra valóságos céllá, ha megteremtődnek a megélhetéshez szükséges gazdasági feltételek.

3.2.2. Szükséges-e a magyarországi, határon túlra irányuló oktatástámogatáson változtatni?

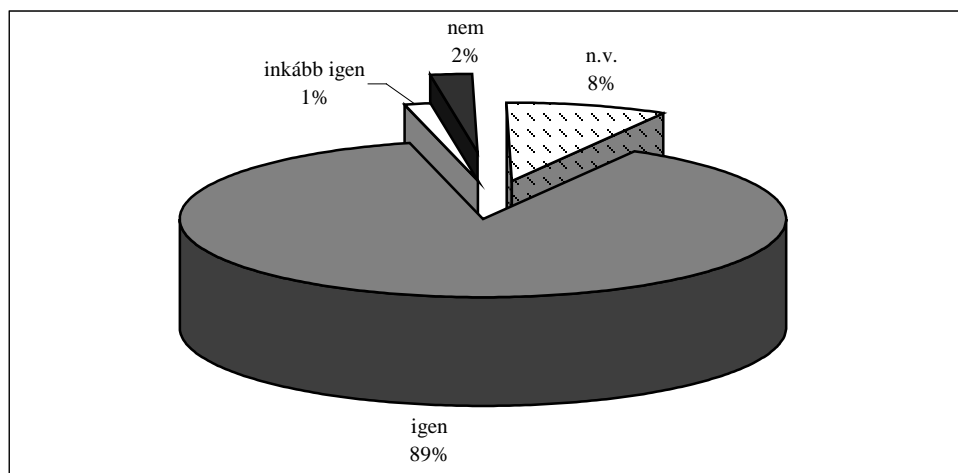
A válaszadók véleményét a támogatási rendszer változásának szükségszerűségéről a fenti grafikon megoszlásai plasztikusan ábrázolják. Csupán 3 válaszadó jelezte, hogy elégedett a jelenlegi rendszerrel és nem szeretne annak egyetlen szegmensében sem változásokat.

Regionális bontásban vizsgálva a feltett kérdésre érdemben válaszolókat, a fenti grafikonban látható, hogy Felvidéken legmagasabb a is-is, „inkább igen-inkább nem” állásponton elhelyezkedők aránya, legalacsonyabb pedig - gyakorlatilag nulla - Kárpátalja esetében.

Az egyértelműen látszik, hogy minden régióban, és a magyarországi válaszadók körében is nagyon magas a változtatás iránti igény, melynek tartalmi vonatkozásaira az elemzés későbbi részében térünk rá (ld. 4.5.2-es alfejezet).

3.2.3. Helyesnek tartja-e a Magyariskola Programban jelzett oktatásfejlesztési irányt (3+1)?

A feltett kérdésre összesen 165-en válaszoltak, regionális szinten nem tapasztalható szignifikáns eltérés a válaszokban. Összességében tekintve a válaszadók helyesnek tartják a Javaslatban megfogalmazott oktatásfejlesztési irányt, származási országtól, nemtől, intézménytől függetlenül nagyjából azonos mértékben.

4. VÉLEMÉNYEK RENDSZEREZÉSE

4.1. Válaszok társadalmi, regionális beágyazottsága

A beérkezett véleményekből a tudás (jelen esetben: az oktatási támogatásokra vonatkozó tudás) társadalmi, regionális beágyazottságát messzemenően kitapinthatjuk: *érvelésük során a válaszadók elsősorban saját szűkebb régiójuk példáival élnek, a támogatási javaslatok pedig a saját szakterületüket érintik.* A vélemények gyakran csak lobbizásnak, azaz a saját régió/szakterület érdekében kifejtett érdekérvényesítésnek tekinthetők: a felsőoktatási intézmények képviselői a felsőoktatás mellett voksolnak, a civil szervezetek a civil szervezetek megerősítését tartják üdvöztetőnek, a politikai szféra képviselői a politikum felelősségét hangsúlyozzák, a felnőttképző intézmények elsősorban a felnőttképzés fontosságát emelik ki, a határmenti régiókból, településekből származó vélemények a határ menti együttműködésben bíznak. Hasonlóképpen a vajdasági hozzászólók a vajdaságiak, az erdélyi az erdélyiek sajátosságait, a kárpátaljai a kárpátaljai, a felvidéki a felvidéki problémákat feszegeti, az egyházi kötődésűek az egyházak fontosságát emlegetik. Természetesen néha találunk kivételeket is, főleg a magyarországi szakértői hozzászólások esetében tapasztalhatunk némi kárpát-medencei kitekintést. Ám tegyük azt is hozzá, az ilyen vélekedés meglehetősen kevés.

A vélemények társadalmi beágyazottságát értelmezhetjük természetes jelenségként is, hiszen mi sem egyértelműbb, mint a saját világ nyilvánvaló és látens oldalainak közeli ismerőiként ehhez a tapasztalatanyaghoz nyúlni. A regionális beágyazottságot azonban hiányként is értékelhetjük, nevezetesen a határon túli magyarok oktatására vonatkozó közös tudásának és szolidaritásának kvázi hiányaként. A különböző régiók képviselői valamilyen mértékben ugyan tudnak egymás oktatással kapcsolatos dolgairól, ám ez vagy nem artikulálódik, vagy ha igen, akkor leginkább csak valamiféle magyarországi támogatáspolitikai szűrőn, illetve kölcsönös „irigységi láncon” keresztül érvényesül: az erdélyiek rendszerint demográfiai érveket sorakoztatnak fel amellet, hogy részarányukhoz képest

legyenek támogatva, a vajdaságiak érvelésében előjön, hogy nekik még nincs önálló egyetemük, szemben a többi régióval, a kárpátaljaiaknál a beregszászi főiskolának az erdélyi Sapientia-EMTE mintára, külön költségvetési sorként történő támogatása a cél.

Míg az egyes régiók között (gyakran nem-ismereten alapuló) partnerség vagy látens konfliktus érzékelhető, addig *a Magyarország és az egyes régiók közötti kapcsolatok inkább hierarchikus berendezkedésűek, és gyakran konfliktusokkal is terheltek*. E viszonyrendszer valójában fordítottan hierarchikus: itt Magyarország az, aki mindig köteles adni, a határon túli pedig az, akinek nem kötelező mindig elszámolni. A határon túli magyarok támogatásának mintha létezne egy ki nem beszélt „pornográfiaja is”: a határon túli magyarok (intézményi képviselői) arra törekednek, hogy minél nagyobb támogatásokat (pénzeket) szerezzenek meg az anya(g)országtól,²⁶ de cserében csak annyit tudnak felajánlani: „szép (magyar) vagyok”, „a tied vagyok”, „érted élek”. E kontextusban az elszámoltathatóság, tervezhetőség meglehetősen háttérbe szorul vagy teljesen elmarad. Mindezt tetézte a 2004. decemberi népszavazás (és a Javaslatban való megemlítése), amelynek következtében az érzelmi alapú érvelés és érdekérvényesítés még inkább továbbélt. Ugyanakkor azt is kell a válaszok alapján látnunk, hogy a Magyarországról jövő támogatások értékelése során egyre több olyan vélemény hangzik el, miszerint ezeket a támogatásokat és felhasználásukat hatékonyabban kellene követni.

4.2. Beszédmódok – I

Említettük már, hogy az oktatási támogatások során a politikai és szakmai érdekek gyakran ütköznek, és ennek megfelelően a beérkezett válaszok is különböző beszédmódokat hoznak létre.

Korábbi kutatási tapasztalataink és jelen vélemények elemzése során is úgy látjuk, hogy az *oktatástámogatás nem tud kisebbségi környezetben pusztán szakmai kérdéssé válni*. Jól példázza ezt az is, hogy a Javaslat kapcsán megfogalmazott felvetések is szakmai és politikai vetületeket egyaránt tartalmaznak. Az oktatási támogatások a politika és a szakma mentén szerveződnek, és mivel a politikához közelebb álló szereplők erősebb érdekérvényesítési potenciállal rendelkeznek, mint a szakmai szereplők, a támogatások is gyakran politikai mezt ölthetnek. Ez jelen vizsgálatunkban látszik abból is, hogy *a beérkezett vélemények között kisebb arányban találunk pl. „hús-vér pedagógusokat”, mint politikai pártokhoz vagy kisebbségi érdekképviselőhöz kapcsolódó szereplőket*.

Több gyakorló pedagógus (amúgy viszonylag rövid válaszában) értetlenül áll az oktatási kérdések nemzetpolitikai, nemzetstratégiai összefüggésekben való tárgyalásával szemben, és – érthető okokból – elsősorban olyan szakmai kérdéseket feszeget, mint például a pedagógiai továbbképzések vagy a módszertani megújulás lehetőségei, a felnőttképzés fontossága stb. E szembeállítás ugyanakkor fordítva is érvényes, hiszen az érdekérvényesítéshez közeli szereplők pedagógiai kérdéseket ritkán vagy egyáltalán nem említenek, legfeljebb az oktatás minőségét vagy színvonalát hangsúlyozzák különböző összefüggésekben.

Ahhoz, hogy az oktatási támogatásokkal kapcsolatos érveléseket feltárjuk, úgy gondoljuk, lényeges különbséget tennünk különböző beszédmódok között. Jelen esetben a felosztás kritériumát magának a kisebbségi közösségnek és oktatásának (a megválaszolt szövegben beazonosítható) célja adja. Ez alapján négy beszédmódot azonosíthatunk be:

- Az egyik sarkalatos beszédmódot *nemzetmentőnek* nevezhetjük, amelynek lényege, hogy a szöveg a kisebbségi lét fenyegetettségére épül, ezen belül az oktatás és támogatása úgy jelenik meg, mint e mentési akciónak egyik eszköze. Ebben a logikában ez a mentés elsősorban a kisebbségi politizálás része, ezért nem kell meglepődni azon, hogy az oktatási támogatások során a politikának meghatározó szerepet tulajdonítanak.

²⁶ A kifejezés utalás arra, hogy a magyarországi oktatási támogatások jelentős része infrastrukturális (anyagszerű) beruházás.

- Egy másik beszédmód az ún. *projektnyelv*: ebben az esetben a kisebbségi oktatás úgy jelenik meg, mint egy megoldandó kérdés, amelyre stratégiát kell alkotni, majd ehhez eszközöket kell rendelni, az eredményeket pedig követni, mérni kell.
- Egy harmadik beszédmódot a *szakmabeliség nyelve* képvisel: itt a szakmát mintegy belülről ismerő szereplő érveléseire, véleményeire kell gondolnunk. A gyakorló pedagógus, egy egyetemi tanár vagy egy felnőttképző intézmény vezetője belülről ismeri szakterületének oktatással, képzéssel kapcsolatos folyamatait, ezért meglátásait egyrészt áthatja ez a belterjesség, ám másrészt olyan valós, aktuális kérdésekre hívja fel a figyelmet, amelyek komoly visszajelzések lehetnek az oktatási támogatások döntéshozói számára.
- Negyedik nyelvezetként a *szakértői beszédmódot* különíthetjük el. A szakértő valamelyik tudományág nevében az oktatási folyamatokat, illetve a támogatásokat mintegy kívülről szemléli, és érvelésében gyakoriak a regionális és történeti összehasonlítások.

Egy véleményen belül többféle beszédmód is élhet egyszerre, ám úgy gondoljuk valamelyiknek dominánsnak kell lennie. Noha a különböző beszédmódok mindegyik régióban és oktatási szinten jelen vannak, kellő általánosítással szemlélve annyi mindenképpen kijelenthető, hogy a szakértői beszédmód jobbra magyarországiak esetében érhető tetten, az elterjedtebb szakmabeliség a felvidékiek, illetve a pedagógusok körében, a nemzetmentő nyelv (noha mindenhol jelen van) markánsabban jelenik meg Kárpátalján és az egyházi szereplőknél, mint a többi régióban és szervezetnél. A projektnyelv leginkább az anyaországiak és a felnőttképzésben érdekelt intézmények esetében azonosítható be.

4.3. Beszédmódok – 2

A válaszokból kibontakozó beszédmódokat a válaszadás célja szempontjából is megkülönböztethetjük. A megkeresett személyek, szereplők zöme természetesen valamilyen módon érdekelt a határon túli magyar oktatás ügyében (hiszen feltételezhetően így került az Apáczai Közalapítvány látókörébe is), de a tényleges válaszadók zömének a megkeresés két másik szempontból is fontossá vált.

- Egyrészt vélt vagy valós, korábbi vagy nagyon aktuális sérelmet közölhetett, amelynek során a válaszadás *panaszfal funkciót* tölthette be;
- Másrészt a válaszadás ürügyül szolgált valamilyen saját ügy vagy ötlet megfogalmazására, az ennek az érdekében kifejtett *lobbitevékenységre*.

E szerint a Javaslatra adott válaszokat a panasz és a lobbizás közötti ingadozásokként is felfoghatjuk. Noha egyik dimenzió létjogosultsága sem kérdőjelezhető meg, ez a két véglet mindenképpen jelzi, mennyire nehéz objektív képet kapni az oktatási támogatások megítéléséről. Mint korábban is említettük a válaszadók elsősorban saját közvetlen tapasztalataira építenek, majd a válaszadás képzelt szándéka alapján átfordulnak vagy valamilyen sérelem felemlegetésébe vagy egyéni, intézményi projektjeik mellett érvelnek, gyakran teljesen megfeledkezve a feltett kérdésekről.

4.4. Válaszadói stratégiák

Külön elemzés tárgya lehetne a válaszadói stratégiák leírása. Ezek közül mindenképpen meg kell említenünk a válaszadók bemutatkozásának kérdését: a levelek elején gyakran olvashatunk valamilyen bevezetőt a szerző személyére vonatkozóan. Ezek a szövegindítások vagy kompetencia alapúak, azaz azt hivatottak igazolni, hogy a válaszadó mennyire (belterjesen) ért vagy éppenséggel nem ért az oktatási kérdésekhez,²⁷ vagy moralizáló jellegűek, azaz a válaszadó mintegy elhelyezi magát a nemzeti elköteleződés színterén, vagy a magyar-magyar kapcsolatok síkján. A teljesség igénye nélkül továbbá

²⁷ Az oktatás azonban – szokták mondani – olyan, mint a foci: ehhez mindenki ért. Ezért nehéz eldönteni ki ért vagy nem ért az oktatáshoz, és ezért is hat furának, hogy például a Szülőföld Alap oktatási testületének egyik meghatározó alakja azzal kezdi véleményét, hogy ő “nem oktatási szakértő”.

meg kell említeni azokat a válaszadókat is, akik egyszerűen közlik, hogy nem érnek rá válaszolni, azonban nagyon fontos kezdeményezésnek tartják a Javaslatot, és jó munkát kívánnak.

A levélírók közül érdemes külön megemlíteni az intézményi válaszadókat is, azaz azokat a válaszokat, amelyeket egy intézményhez tartozó személyek küldenek. Itt három változatot tudunk beazonosítani: egyrészt léteznek a „*kollektív*” válaszadók, akik közösen, előzetes tanácskozás után megfogalmazzák álláspontjukat, másrészt léteznek a „*látszatindividualista*” intézményi válaszadók, akik úgy tesznek mintha előzetesen nem egyeztettek volna,²⁸ harmadrészt pedig léteznek az *individualista* intézményi válaszadók, akik saját markáns véleményüket intézményi köntösbe álcázzák.

4.5. *Problémamátrixok a feltett kérdések kapcsán*

A válaszadói intenciók és a használt nyelvezetek számbavétele után térjünk rá a feltett kérdésekre adott válaszok tartalmi kifejtésére. A korábbiakban felvillantottak valójában arra szolgáltak, hogy jelezzük, a határon túli oktatási kérdésekről milyen megközelítések vannak forgalomba, illetve azt is, milyen sikamlós ez a terep, ha valamit egyértelműen akarunk állítani. Láttuk azt is, az oktatási támogatásokról szóló vélemények, egyszersmind a beérkezett válaszok társadalmilag és regionálisan is beágyazottak, ezért az átláthatóság kedvéért olyan mátrixok szerint fogjuk a feltett kérdéseket, valamint a szakmai problémákat tárgyalni, amelyekben figyelembe vesszük a regionális szempontokat.

Nézzük tehát, hogy a feltett kérdésekre, regionális bontásban, milyen jellegzetes válaszok érkeztek. Elemzésünknek ennek a szakaszában úgy tekintünk a felkérő levélben szereplő kérdésekre és az azokban rejlő kulcskifejezésekre, mint hívószavakra. Az alábbi (és a Mellékletben külön is közölt) összesítések tehát nem kvantitatív elemzések eredményei, a táblázat celláiban megjelenő kifejezések és állítások „súlyáról”, „gyakoriságáról” csak kivételes esetekben teszünk majd megjegyzéseket. A kvalitatív elemzés célja a problémafeltárás, ezért a gyakori és az egyedülálló, egyszeri vélemények egyaránt lényegesek (ugyanakkor azt sem állíthatjuk, hogy minden egyes cellába, minden egyes vélemény odavonatkozó részét beillesztettük volna). A vonatkozó táblázatokban először a feltett kérdésekre regionális szinten adott részletesebb válaszokat, majd ezek csoportosítására teszünk kísérletet.

4.5.1. *Vélemények a szülőföldön maradásról (1. kérdés)*

A Melléklet 1. és 2. sz. táblázatában először részletesen, majd csoportosítva közöltük az első kérdésre adott válaszokból lesűrhető tematizációkat. Látható, hogy mindegyik régió esetében *a szülőföldön maradás problémaköre a migráció ellentettjeként jelenik meg*. A szülőföldön maradni ezek szerint annyit tesz, mint otthonmaradni, „helybenmaradni”, „helytállni”. E folyamat ellenébe mutathat azonban az egyének döntése, amit sok esetben gazdasági racionalitás vezérel (munkanélküliségtől, kilátástalanságtól való félelem), ám sokan elismerik, kényszeríteni senkit sem lehet/szabad az otthonmaradásra. Felvidék és Erdély vonatkozásában a szülőföldön maradás összefüggésbe hozható egyfajta belső regionalizmussal: a szülőföldön maradás más és más kihívást jelent a tömbben és a szórványban élőknek. Állítások szerint „könnyebb” a tömbben otthonmaradni, mint a szórványban magyarként boldogulni. Erdélyben továbbá elhangzik az is, hogy az otthonmaradás feltételeinek megteremtése gördülékenyebb nagyvárosi kontextusban, mint falvakban.

A *szülőföldön maradás „kezelésének”* kérdésében mondhatni mindegyik régió képviselője elismerte, hogy az oktatással, anyanyelvű iskolákkal lehet mérsékelni ezt a folyamatot, ám míg Kárpátalján az

²⁸ E látszatindividualizmusra tipikus példa a hivatalnokszerű válaszadás. A Külügyminisztériumból érkezett vélemények közül kettő meglehetősen hasonlít egymásra. Valószínű az egyik elkészült választ átküldték a másik kollégának, akik diákos módon helyenként átirva, ám helyenként az eredeti mondatrészeket megőrizve kissé „átpofozta” a kapott szöveget, majd azt küldte el saját véleményként.

anyanyelvű oktatás kvázi öncélként jelent meg, a többi régióban többen hangsúlyozták az oktatás és a munkaerőpiac összehangolását.

Fontos megjegyezni azt is, hogy *a szülőföldön maradás legideologikusabban és legátropolitizáltabban, azaz mintegy „nemzeti kényszerként” Erdélyben és Kárpátalján tematizálódik.* Úgy is fogalmazhatnánk, hogy e két régióban nagyobb intenzitású a képzelt közösség szimbolikus megvetése az „elmenőkkel” kapcsolatosan, mint a másik két országban. Felvidéken az elmenők jobbra „visszahívható” személyeknek minősülnek, akiknek „erkölcsi kötelességük” lenne hazamenni, Vajdaságban pedig – noha érzékelik a demográfiai veszteségeket és az ebből származó egyéb közösségi hátrányokat – mégis sokkal nagyobb toleranciával viseltetnek a kivándorlókkal szemben. Gyakran elhangzó vélemény ugyanis, hogy már önmagában akár az is előny (nemzeti nyereség) lehet, hogy ha valaki Magyarországra megy, és nem távolabbi nyugat-európai országba.

Érdekes megjegyezni, hogy az Európai Unió vélt vagy valós kihatásai meglehetősen kis mértékben tematizálnak e témakörben. Felvidék esetében egyfajta negligálás tapasztalható, az EU mintha nem is létezne, vagy nem játszana közre a szülőföldön maradás kapcsán. Erdélyben némi optimizmussal tekintenek az EU-s csatlakozásra, ám ugyanakkor sokan vannak azok is, akik úgy gondolják az EU felgyorsítja majd a kivándorlási folyamatokat.

A regionális összehasonlításból az is kitűnik, hogy míg mondhatni konszenzusos alapon a szülőföldön maradás majdnem mindenhol nemzeti, nemzetstratégiai kérdés, addig *Vajdaságban többek között ez nyelvi-adminisztrációs kérdésként* van tálalva. A vajdasági válaszolók jelentős része úgy gondolja, az otthonmaradásnak akkor lenne nagyobb esélye, ha olyan közigazgatási autonómia valósulna meg, amely hivatalos intézményeiben a magyar nyelv használata is természetes jelenség lenne. Amíg ez nem valósul meg – állítják – az elvándorlás folyamatos lesz.

A magyarországi válaszadók hangsúlyozták a leginkább, hogy a szülőföldön maradás túl az oktatási, migrációs vetületeken komoly gazdasági kérdés, amelyre kihatással van az Európai Unió csatlakozás is, és éppen ezért érdemes lenne közös európai gazdasági térségben elgondolni a szülőföldön való boldogulást. Éppen ezért e problémakör nem csak gazdasági, hanem politikai kérdéssé is válik. Az oktatási támogatásokat, az anyanyelvű oktatás fontosságát tehát ezekhez a dimenziókhoz kell igazítani. Az is megjegyzendő egyébként, hogy a szülőföldön maradás kérdését részben elavultnak, kiüresedettnek tekintve *az anyaországiak szolgálták a legtöbb alternatív kifejezést, és értelmeszerűen koncepciót is, mint például: "szülőföldön boldogulás", „magyarként való boldogulás”, „örökség”.*

4.5.2. Vélemények a támogatási rendszerről (2. kérdés)

A Javaslatban feltett második, az oktatástámogatásra vonatkozó kérdés szülte talán a legtöbb, leghosszabb válaszokat, és talán itt érhető tetten a legnagyobb mértékű konszenzus is: *a megkérdezettek nagy többsége egyetértett azzal, hogy változtatni kell a jelenlegi rendszeren.* A 3. sz. táblázatban ezért külön sorokba gyűjtöttük össze a rendszer jelenlegi állapotára vonatkozó állításokat, illetve külön tüntettük fel a javaslatokat és az ezekből lesűrhető főbb támogatáspolitikai kihívásokat.

Elöljáróban annyit azonban le kell szögeznünk, hogy véleményünk szerint a határon túli magyarok oktatási támogatása nem csak Magyarország feladata, pontosabban a többségi államoknak is kötelessége. Ezért nem lehet minden határon túli oktatással kapcsolatos hiányosságot a magyar támogatáspolitikán számon kérni. A magyarországi támogatáspolitikán elsősorban a támogatások mértékét, elosztásának módját és a támogatások szakmai, illetve pénzügyi hasznosulását lehet csak számon kérni.

Az oktatási támogatások a határon túli magyaroknak nyújtott támogatások részét képezik, és mint ilyenek, állandóan ki vannak téve a magyarországi és határon túli politika beleszólási kényszerének.

Másfél évtized alatt azonban, mintha a szakmai érdekérvényesítés nagyobb eltökéltséggel szeretne intézményesülni.

A támogatási rendszer jelenlegi helyzetére vonatkozóan sok tekintetben visszaköszönnek a Javaslat mellékleteként közölt A határon túlra irányuló oktatási támogatás magyarországi elosztórendszerének kritikája c. írásban foglaltak kiemelt pontjai. A válaszadók szerint is ez a rendszer valójában nem is rendszer, hanem rögtönzések, ad hoc jellegű ötletek alapján megvalósított támogatások, amelyek során a politikának, a határon túli és a magyarországi politikai eliteknek nagy befolyása van, ezért a szakmai szempontok meglehetősen háttérbe szorulnak. A rendszer (ha egyáltalán annak nevezhető) nem kellőképpen tervezett, nem egységes, nem kiszámítható, esetleges, helyenként pedig túlszabályozott, a támogatások felaprózódtak, az egyes programok között nincsen meg a kellő összhang, gyakran a támogatások között sincs folytonosság, nincsenek kellőképpen figyelembe véve a helyi sajátosságok és források sem, a kiírások nem követelnek önrészt, az elszámoltatás sem megfelelő módon szigorú stb. Mindezekből az is következik, hogy *a támogatási rendszer olyan pályázati kultúrát éltet, amelyben nem működnek a szakmai egyeztetések. Mindegyik régióban megfogalmazódott az is, hogy a támogatások egyfajta klientarizmust hoznak létre, azaz kialakult azok köre, akik rendszeresen nyernek támogatást.*

A rendszerkritikákat regionálisan vizsgálva felvillanthatunk néhány konfliktusra utaló véleményt is. **Felvidéken** a támogatások céljáról egyrészt a közoktatás és felsőoktatás közötti ellentéteket kell látnunk,²⁹ a felsőoktatás szintjén pedig azt, hogy sokan sérelmezik, hogy az állami felsőoktatási intézmény sok pénzt kapott infrastruktúrájának bővítésére. Mindkét esetben valójában az új, szlovák állami, magyar nyelvű intézménynek, a Selye János Egyetemnek juttatott támogatásokról van szó. Érdekes azonban, hogy a javaslatoknál azonban nem körvonalazódik intenzíven a közoktatási rendszerhez kapcsolódó projektek támogatása, hanem szintén a felsőoktatáshoz közeli tudományos műhelyek támogatása, valamint a friss diplomások ösztöndíjszerű támogatása jelenik meg.

Erdélyben a közoktatás és felsőoktatás közötti támogatások aránya szintén visszaköszön, és a felsőoktatás esetében pedig az állami és magánszféra közötti különbségek hangzanak el. Itt is látni kell, hogy e két konfliktusforrást tulajdonképpen a Sapientia-EMTE-nek juttatott támogatások (mértéke) váltotta ki. Valójában a Babes-Bolyai és Sapientia közötti konkurrenciáról van szó: előbbi sérelmezi, hogy noha magyarul oktatnak, az utóbbihoz képest arányaiban kevesebb támogatást kapnak, pedig az állami intézmény – véleményük szerint – minőségibb oktatást nyújt.³⁰

Erdélyben még legalább három szinten találhatunk érdekellentéteket.

- Ezek közül az egyik *a tömb és szórvány közötti ellentét*: noha sokan azt állítják, hogy a szórványok támogatására igenis oda kell figyelni, ezzel párhuzamosan él az vélemény is, hogy a szórvány támogatása nem mehet a tömbben élők rovására, tömb nélkül ugyanis a szórvány sem rövid, sem hosszú távon nem létezhet.
- A másik markánsan megmutakozó ellentét az oktatási támogatások *döntéshozatali módjára* vonatkozik, nevezetesen arra, hogy egyre nagyobb a helyi szakmai lobbis, amely azt követeli, hogy nagyobb mértékben vegyen részt az elosztásokban.
- A harmadik ellentét *a támogatandó intézmények körül* bontakozik ki. Egyrészt arról van szó, hogy érdemes-e új intézményeket támogatni vagy sem, másrészt pedig arról, érdemes-e egy adott kör számára a normatív finanszírozást bevezetni. Mint korábban említettük, a válaszok regionális és társadalmi beágyazottsággal bírnak, így a korábban létrejött intézmények képviselői mellett

²⁹ A felsőoktatásnak juttatott nagyobb támogatás kérdése több helyen is említésre került (más régiókban is), valószínű azért, mert a Javaslatban is van egy erre utaló mondat: a támogatások 80 százaléka a felsőoktatási intézmények támogatására irányul.

³⁰ Elemzésünkben nem kívánunk "igazságot" tenni, azaz nem vizsgáljuk az állítások igaz vagy hamis voltát. Itt azonban meg kell jegyeznünk, hogy e vádak a kívülálló számára könnyen megkérdőjeleződhetnek, hiszen egyrészt egyik szereplő sem fogalmazta meg, mit ért "minőség" alatt, másrészt pedig az EMTE-n nagyon sok olyan oktató van, aki a Babes-Bolyairól jött át, illetve jelenleg ott is tanít

érvelnek, hogy új intézményeket sem létrehozni, sem támogatni nem szabad. A már létező intézmények esetében továbbá felmerül az is, hogy a működési költségeket “normativizálni” kellene, azaz azt mintegy alanyi jogon kellene nekik odaítélni.

Az Erdélyben megfogalmazódó javaslatok közül még további kettőt kiemelnénk: a munkaerőpiaci beilleszkedést elősegítő projekteket, valamint a többségi nyelv elsajátítására vonatkozó elképzeléseket. Az előbbi teljesen érthető, hiszen az oktatásnak munkaerőpiaci kimenete is kell, hogy legyen, a második azonban – noha teljesen jogos – valójában ütközik azzal az elvvel, hogy magyarországi támogatások nem vállalhatnak át más állami feladatokat. Ez a mozzanat azonban elvezet a helyi támogatások szerepére is.

A *kárpátaljai* vélemények sok ponton találkoznak a többi országból érkezett bírálatokkal, de természetesen itt is találunk sajátosságokat. A legélesebb kritika az, hogy Kárpátalján „egymást átfedő hálózatok” jöttek létre, és ezek mindegyike igényt tart a támogatásokra. A konkrétumok szintjén ez valójában a KMKSZ és az UMDSZ közötti konfliktusra utal, nevezetesen arra, hogy az utóbbi egyre több oktatási támogatáshoz jutott, amelynek hasznosulásáról nincsenek megbízható adatok. Ennek következtében sokan úgy látják, a (szórvány) támogatásokkal valójában nem „embermentés”, hanem „pénzmentés” valósul meg. A kisebbségi elitek konfliktusából kifolyólag talán Kárpátalján fogalmazódik meg a legélesebben a szakmai projektek (módszertani segédanyagok, tankönyvek stb.) támogatásának igénye. A normatív támogatás kérdése itt is felbukkan, és valójában a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Főiskola támogatásának állandósítását jelenti.

A *vajdasági* rendszerkritikában is tetten érhetjük az előbbieken felvillantott mozzanatokat, új elemként talán a szakmai párbeszéd hiányát említhetjük meg. Az elosztás módjában itt is ellentét feszül: van aki az alkuratoriumi rendszert bírálja, mert így csak egy szűkebb, a politikumhoz közelebb álló réteg jut támogatásokhoz, és vannak olyan vélemények is, miszerint éppen a helyi szakmai, civil szervezeteknek kellene nagyobb beleszólást adni. A támogatási javaslatoknál leghatározottabban (Felvidékhez hasonlóan) a fiatal pályakezdők, pedagógusok támogatása, a pedagógus továbbképzések és kutatások jelennek meg. Akárcsak Erdélyben, itt is megfogalmazódik a munkaerőpiaci esélyeket növelő kétnyelvűség támogatása.

Érdekes megfigyelni, hogy a támogatási rendszer kritikájában a *magyarországi válaszadók* is osztoznak a határon túliakkal, ám a javaslatok szintjén itt tapasztalhatjuk a legpragmatikusabb válaszkeresést. Az anyaországiaknál a kifejezetten oktatási, pedagógiai vetületek viszonylag kevésbé jelennek meg, de mégis egy erős projektszemlélet uralkodik. Eszerint a támogatásokat jó előre meghatározott célokhoz kellene igazítani, a rendszerbe visszacsatolási pontokat kellene beépíteni, az eddigi és majdani támogatásokról is hatásvizsgálatokat kellene készíteni (pl. ingatlantérkép). Mindezen folyamatokban az Oktatási Minisztériumnak, valamint az oktatás kutatásának nagyobb szerepe kellene legyen.

4.5.3. Vélemények Magyarország érdekéről (3. kérdés)

A felkérés harmadik kérdése arra vonatkozott, mi a jelenlegi Magyarország sajátos érdeke, illeszkedjen-e a magyarországi oktatástámogatás a hazai demográfiai és munkaerőpiaci trendekhez? A válaszadók zöme igenlően válaszolt a felvetésre, azaz *sokan úgy gondolják, hogy a mai Magyarországnak figyelembe kell venni a határon túliakban rejlő potenciált, és ez érvényes a demográfiai és munkaerőpiaci trendek esetében*. Ebben a koncepcióban a határon túli magyarok úgy tételeződnek, mint egyfajta „demográfiai pótlék”, amelynek az a rendeltetése, hogy kiegészítse a magyarországi demográfiai „hiányt”.

A megkérdezettek többsége ugyanakkor amellet is érvel, hogy *a határon túliakat (főképp a hiányszakmákban) érdemes foglalkoztatni*, és a munkavállalást, a vendégmunkát is támogatni kell, hiszen ez által az otthoni családok megélhetése is nagyobb mértékben biztosított. Fontos itt

megjegyezni, hogy míg a foglalkoztatás tekintetében konszenzus van az egyes régiók között, az érvelések szintjén egyfajta cezura tapasztalható a magyarországiak és a határon túliak között. Míg előbbiek jobbra teljesen befogadó álláspontra helyezkednek a határon túliakkal szemben, ezen utóbbiak meglehetősen idegenellenességgel úgy érvelnek, hogy Magyarországnak elsősorban őket kellene foglalkoztatnia és nem más („idegen”) nációk tagjait.

Egy másik idevágó véleménycsoport szerint *Magyarországnak közös fejlesztésekben kellene gondolkodnia*, és a befektetőket kellene támogatnia annak érdekében, hogy a határon túl új munkahelyeket hozzon létre, hiszen ezeken a vidékeken olyan személyeket talál, akik már ismerik a nyelvet is. Ez által csökkenne a határon túliak migrációja is. A migráció kapcsán főképp Erdélyben és Vajdaságban többször elhangzik, hogy Magyarország egyre inkább veszít vonzerejéből, és felértékelődnek más nyugat-európai célszörszágok.

E kérdés kapcsán röviden azt összegezhetnénk, hogy a válaszadók szerint kárpát-medencei munkaerőpiacban kell gondolkodni, ami kétirányú mozgást feltételez: a határon túliak magyarországi jelenlétét, és a magyar tőke kárpát-medencei hasznosulását. Mindebből az is következik, hogy az oktatási támogatásokat ebben a kontextusban kell végiggondolni, és ilyen megfontolások alapján kell egy új stratégiát is kidolgozni.

4.5.4. Vélemények a szörványoktatásról (4. kérdés)

A Melléklet 7 sz. táblázatában csoportosítottuk az idevágó regionális véleményeket. A feltett kérdésre adott válaszokat két nagy kérdéskör köré csoportosíthatjuk: egyrészt a szörványközpont létrehozására adott javaslatok kérdését lehet külön kiemelni, melyre a válaszadók 42%-a tett javaslatot, másrészt a szörványkérdésre adott egyéb válaszokat, melyek tematizációja az említett táblázatból kiolvasható.

A a szörványközpontok létrehozása, vagy azok kiemelt támogatása minden régióban felmerülő gondolat, ám eltérő hangsúllyal szerepel a válaszadók véleményeiben. Legtöbbször az erdélyi és vajdasági és a magyarországi válaszadók körében merül fel, kevésbé jellemző a javaslat a kárpátaljai és felvidéki gondolkodásra, akiknek javaslatai, véleményük sokkal „heterogénebb” skálán mozog.

4.5.4.1. Vélemények és javaslatok a szörványközpontok létrehozásával kapcsolatban:

A szörványközpontok létrehozására tett javaslatokat három téma köré csoportosíthatjuk: a létrehozásuk oka mellett kifejtett érvrendszer, a szörványközpont kialakításának mikéntjére tett javaslatok illetve a létrehozásuk helyére vonatkozó elképzelések.

Erdély esetében a szörványközpont létrehozására tett javaslatok szerzői többségükben szörványban működő intézmények képviselői, részükrol az alábbi főbb vélemények fogalmazódtak meg.

Létrehozásának oka: két érvelésmód hangzik el, az egyik az asszimiláció kérdéskörét érintve a szörványközpontot mint az asszimiláció antitézisét fogalmazza meg, a másik egy pragmatikus érvelésmód, mely az oktatás szereplőinek oldaláról közelíti meg a kérdést, felhívva a figyelmet arra, hogy a mindennapi ingázás nem csupán fárasztó, de időigényes is, és ezáltal az oktatás hatékonyságát csökkenti. A két érvelésmód egymásnak nem ellentéte, sokszor egymást kiegészítve jelenik meg ugyanazon szerző érvrendszerében.

Működési elképzelések: kollégiumi ellátást és étkezést biztosító oktatási intézmény, mely egyben az ingázás kérdését is megoldaná: hétfvégén iskolabuszokkal szállítanák haza a kisdíákokat szüleikhez, majd vissza a szörványközpontba. A szerzők javaslatot tesznek a működés fenntartásának magyarországi támogatására is, melynek értelmében a kollégiumi ellátás és az ingáztatás költségeit a fenntartó felelősségébe helyezné át. Erre vonatkozóan több javaslat született: alanyi jogú támogatás, pályázat alapján történő szociális alapú ösztöndíjrendszer bevezetése.

Többen hangsúlyozzák az *oktatás minőségének* kérdését is, felvetésükben akkor van értelme elsősorban a szórványközpontok létrehozásának és fenntartásának, amennyiben minőségi oktatást tud nyújtani az ott tanuló diákok számára. A válaszadók az oktatás minősége alatt jó tanári képességekkel rendelkező pedagógusokat értenek, javasolják a *tanárok kiemelt támogatását*, mert szerintük ezzel lehetne odavonzani a „jó” pedagógusokat, mely által biztosítottá válna a diákok minőségi képzése is.

Létrehozák helyéé vonatkozóan három elképzelés született:

1. óvoda és általános iskola szórványban működő szórványközpontban, gimnáziumi oktatás a tömbmagyar vidékeken, mivel ott szélesebb képzési kínálat létezik.
2. óvodától gimnáziumig az oktatást szórványközpontban kell megvalósítani, megyénként 2-3 központ létrehozásával.
3. az óvodát és az elemi iskolát helyben kell biztosítani, a gyermek szülőfalujában, az általános iskolát és a gimnáziumot pedig szórványban működő oktatási központokban. Ezen elképzelés érvelései a szülőket és kisgyereket teszik középpontba, véleményük szerint a szülők a kisgyermeküket nem szívesen engednék el számukra távoli, bentlakásos intézménybe.

A szórványközpontok helyére két konkrét javaslat is érkezett: az egyik szerző Besztercét jelölte meg helynek, a másik pedig a Temesvári Új Évezred református központot javasolta szórványkollégium kialakítására. Több szerző a dévai példát említette, mint megoldási javaslatot a szórványoktatás problémáinak megoldására. *Egyházi szerepvállalás a helyi oktatásban*: Egy másik javaslat szerint a helyi oktatásban az egyházak szerepvállalását kellene növelni, és így a visszakapott egyházi ingatlanokban lehetne az iskoláztatást megoldani azon helységek esetében, ahol az állam nem engedélyezi magyar tannyelvű osztályok létrehozását és fenntartását az alacsony gyermeklétszám miatt.

A *Felvidékről* származó vélemények elsősorban a szórványközpontok létrehozását támogatják, de legtöbbjük nem tett kísérletet a javaslat tartalmi kifejtésére. Romániától eltérően azonban új gondolatként megjelenik a helyi önkormányzat felelősségének kérdése is. Javaslatok az alábbi szempontokra vonatkoznak:

- kollégiumi ellátást biztosító szórványközpont támogatása
- *helyi önkormányzatokat* bevonni a szórványközpontok kialakításába és fenntartásába
- létrehozásuk helyére az erdélyi 1. sz. elképzelés jelenik meg, azaz óvoda és általános iskola szórványban működő szórványközpontban, gimnáziumi oktatás a tömbmagyar vidékeken valósulna meg.

Vajdaság esetében az alábbi főbb vélemények fogalmazódtak meg:

Működési elképzelések: hasonlóan az erdélyi javaslatához, itt is kollégiumi ellátást és étkeztést biztosító oktatási intézményt javasolnak, mely egyben az ingázás kérdését is megoldaná iskolabuszokkal.

A szórványközpontok működéséhez a *főbb szereplőket is érdekeltté* kell tenni: egyrészt a tanárok számára utazási vagy lakás támogatást kellene biztosítani; másrészt a szülőket is motiválni kell. A szerzők felhívják a figyelmet a szórványközösségek zárkózottságára és az új dolgoktól való félelmükre, ezért javasolják stratégia kidolgozását a szülők meggyőzésére, pl. előadások tartása számukra a magyar oktatás népszerűsítése céljából.

Létrehozásuk helye: nagyon megoszlanak a vélemények, az alábbi elképzelések születtek

1. szórványközpontok létrehozása a tömb magyarságban
2. szórványközpontok létrehozása a létező magyar tannyelvű középiskolák körében.
3. az elemi helyben legyen elvégezhető minden kisdíák számára, szórványközpont általános iskolától kezdődően a szórványban.

4. három szerző konkrét javaslatokat is tett a vajdasági szórványközpontok létrehozásának helyére vonatkozóan:
- Bánságban az alduánál Székelykeve; Középbánságban Torontálvásárhely vagy Muzslya; Délbácskában Temerin, Keletbácskában: Gombos vagy Bezdán
 - Szabadkán, Zentán, Topolyán, esetleg Nagybecskerek, Újvidék
 - Nagybecskerek, Muzslya

Létrehozásuk ideje: az egyik szerző javaslata szerint 2006-ban el kell kezdeni a szórványközpontok létrehozását.

Létrehozásuk és fenntartásuk módja: többségük magyar állami támogatással tartja megvalósíthatónak a szórványközpontok kialakítását és fenntartását; néhány vélemény pedig a szerb állam közoktatási fenntartói felelősségére irányult. Magyarország szerepe ezen javaslat alapján az lenne, hogy diplomáciai úton „kényszerítse ki” a szerb államból oktatási központok létrehozását és fenntartását.

A *kárpátaljai* szórványközpontot támogató javaslatok elsősorban a kérdéskör fontosságát hangsúlyozzák, alig érintve mélyebben a kérdéskört. Támogatási célként a kollégium és utaztatást jelölik meg, illetve normatív támogatás bevezetését javasolják.

A *magyarországi* szórványközpontot támogató javaslatok nagyon heterogének. Javaslataik az alábbi szempontokra vonatkoznak

Működési elképzelések: többen javasolják a határon túli válaszadók által is megfogalmazott gondolatokat, hogy kollégiumi ellátással összekötött iskolaközpontokként képzelik el, ahová buszok szállítják a gyerekeket. *"Válaszút szerű központok kialakítása és erősítése a feladat"*.

A új központok létrehozása mellett, feladatként fogalmazódott meg a már meglévő intézmények működésének támogatása.

Létrehozásuk helye: az alsó fokú oktatás helyi magyar állami támogatása mellett szórványközpontokat létrehozni, ahol általános iskolás kortól tanulhatnának a diákok.

Magyarország esetében egyéb szempontok is megjelentek:

- *egyházi szerepvállalásra* van szükség
- *tudatos hálózatépítésre* van szükség
- *akkreditációs eljárás* bevezetése a szórványkollégiumok esetében. (A szerző itt javaslatot tesz arra vonatkozóan, hogy „valamiféle akkreditációs eljárást” vezessenek be, amelynek alávetnek minden szórványközpontot és támogatást csak az eljáráson átesett és megfelelőnek minősített intézmények kapjanak.)

4.5.4.2. A szórványoktatással kapcsolatos egyéb vélemények és javaslatok

A szerzők gondolatai igen széles skálán mozognak, a szórvány definíciójának kérdésétől egészen a konkrét megoldási javaslatokig. A szórvány kérdéskörére reagálva minden régióban felmerül a *megmaradás versus asszimiláció* kérdésköre. Abban mindannyian egyetértenek, hogy az anyanyelvi oktatás, vagy magyar nyelvű közegben nevelkedés lassíthatja az asszimiláció folyamatát, de találunk olyan érvelést is, amely azt mondja hogy a szórványt nem lehet megmenteni, számukra egyedüli megoldás, ha átköltöztetjük őket a tömbbe. A leggyakrabban hangoztatott érvek mind a megmaradás gondolatvilága körül mozognak, olyan fogalmakat használva, mint „fennmaradás”, „identitás bástya”, „küzdelem”, „senkit sem elveszíteni”, „menteni kell” stb.

Megoldásként a szórványközpontok mellett *alternatív javaslatokat* fogalmaznak meg, melyek az oktatás feltételeinek biztosításához vagy adott programok végrehajtásához kapcsolódnak. Az *oktatás feltételeinek* biztosítására tett javaslatokban regionális szinten nem tapasztalható nagy különbség, melyek elsősorban az ingázás és a pedagógusok támogatásában látják a szórvány megmaradásának

esélyét. Ehhez társulnak azok a gondolatok, amelyek különböző *programok megvalósítását* tűzik ki célul:

- iskolán kívüli oktatási programok megvalósítása
- *vasárnapi iskolahálózat*, ahol magyarul tanulhatnának a gyerekek
- identitáserősítő kulturális programok indítása
- tehetséggondozó programok
- sajátos megoldási javaslattal élt egy-egy vajdasági és felvidéki szerző, akik a *távoktatás* megszervezését javasolták a szórványoktatás megoldására. Érvelésükben az eddigiekben kiépített Internet hálózatra alapozva, kihasználva az eddigi befektetéseket, távoktatást lehetne bevezetni azokon a helyeken, ahol anyanyelvű képzés nem áll a magyar fiatalok rendelkezésére.
- *ösztöndíjak* biztosítása a szórványból egyetemre került hallgatóknak, melynek aláírásával köteleznék őket hogy a képzés befejezését követően legalább 10 évet szülőföldjükön dolgozzanak
- *helyi testvériskola programok*: a szórványban tanuló diákok iskolái és a tömb magyar iskolák között. Így erősödhetne a kapcsolat egyazon régió fiataljai között, elkerülve az asszimilációt, növelve az identitástudatot

Érdekes ötletet vetett fel az egyik felvidéki szerző, aki „*mobil iskolák*” létrehozását javasolta, olyan könnyű szerkezetű épületeket, melyek kis anyagi befektetéssel létrehozhatóak, majd adott esetben átköltöztethetőek újabb helyre, amennyiben már „elfogytak” a gyerekek az adott településről.

Erdélyi és magyarországi szerzők fogalmazták meg, hogy a „szórványmentés” *politikai döntés* kérdése, mivel több eldöntendő kérdés is van: egyrészt meg kell-e menteni a szórványt? ezzel a felelősséget a politikumra hárítva; másrészt a szórvány megmentése jelentős magyarországi anyagi áldozatvállalással jár, mely csak politikai döntés eredményeként állhat rendelkezésre.

A magyarországi válaszadók *tágabb kontextusba* helyezték a szórványoktatás kérdéskörét, melyet a legtöbb szerző a szórványmentéssel tett egyenértékűvé. Felvetésükben a szórványkérdést nem lehet egyedül az oktatáson keresztül megoldani, szükséges a gazdasági, munkaerőpiaci, társadalmi környezet viszonyainak változása is, ezek együtt generálhatnak olyan környezetet mely által identitástudatukat megtarthatnák a szórványban élő magyarok.

Egybecsengenek a vélemények abban a kérdésben is, hogy a szórvány oktatás megoldásaiban *regionális különbségtételt* kell alkalmazni, eltérő stratégiákat kidolgozva a vizsgált négy régióban, mely más-más gondokkal küzd, illetve különböző potenciállal rendelkezik adott kérdések megoldására.

4.5.5. Vélemények a Magyariskola Program egészéről (5. kérdés)

Az utolsóként feltett kérdésre adott válaszok táblázatos formában való bemutatásától ezúttal eltérünk, melynek oka elsősorban a válaszok tömörségében és egyértelműségében rejlik. Sokan vagy egyértelmű igen/nem választartalmú kijelentéseket tettek, vagy visszakanyarodva az előző kérdésekhez, további javaslatokkal éltek a támogatási hangsúlyok vonatkozásában: pl. a szakképzés hangsúlyosabb támogatását javasolták, felnőttképzési hálózat létrehozását. Ezen válaszokat a feldolgozás során visszacsatoltuk azokhoz a kérdéskörökhöz, amelyekre vonatkoztak, ezért az itt felsorolt vélemények elemzésére már az előzőekben sor került a maga helyén.

A válaszadók többsége, mint az a statisztikai elemzésből is kiderült egyetért a Magyariskola Programban megfogalmazott oktatásfejlesztési iránnyal, olyan válaszokkal találkozhatunk, mint: „jól átgondolt, jól hasznosítható program”, „helyesnek tartom a felvázolt irányt” stb., illetve „teljesen egyetértek, fontos hogy a gyakorlatban is alkalmazzák”, „irányadók, de ezeket tovább kell fejleszteni, és hangsúlyt fektetni rá, hogy ne csak szimbolikus segítségnek legyenek, hanem anyagi források és

valós támogatási rendszer kialakítása” stb. Ez utóbbiak arra utalnak, hogy a szerzők bár egyetértenek a felvázolt iránnyal, szükségesnek tartják a felvázolt program továbbgondolását és operatív alkalmazását is. A részben egyetértők a kivitelezés miatti aggodalmukat fogalmazták meg, mint pl. „a kivitelezés lényeges”, „hozzárendelt pénz hiányában nem mond semmit”.

A Javaslatnál négy fő nem értett egyet, közülük ketten nem indokolták ellenvetésüket, egy válaszadó politikai elkötelezettsége miatt utasítja el a programot („a múlt kormány jobb volt”), a negyedik pedig a tömb és szórvány eltérő finanszírozását utasítja el gondolati szinten.

Külön elemezve a Magyariskola Programban a szerző által felvetett +1 csomópontot, amely „Diák- és oktatói kapcsolatok” címet viseli a Javaslatban, azt mondhatjuk, hogy igen pozitív fogadtatásban volt része azok körében, akik válaszukban ezt megemlítették. A többség igen hasznosnak tartják az elgondolást, szerintük ez lehet a kulcsa középtávon a határon túli és magyarországi kapcsolatokban keletkezett törések helyrehozásának.

5. OKTATÁSTÁMOGATÁSI TERÜLETEK A VÁLASZOK TÜKRÉBEN

A Javaslatra beérkezett válaszok nem csak a feltett kérdésekre adott sommás ítéleteket, hanem az oktatás különböző területeire vonatkozó széleskörű elképzeléseket is tartalmaznak. Kvalitatív elemzésünk lehetővé teszi, hogy ezeket a véleményeket is rendszerezzük. Ez egy majdani oktatási stratégiának mintegy kiindulópontja lehet, hiszen egy helyen olvashatjuk a különböző oktatási szintekre vonatkozó regionális elképzeléseket. A továbbiakban tehát a már megismert módszertannal sorra vesszük az általunk jelentősnek tartott oktatási területek/szintek állapotával és fejlesztésével kapcsolatos véleményeket. Ezek a leírások reményeink szerint nem csak közelebb hozzák az iskola világát, hanem megismerésük lehetővé teszik autentikus, azaz az érintettek által is elfogadott szakmai projektek kidolgozását, támogatását.

5.1. Közoktatás

A legtöbb vélemény a támogatási rendszeren kívül a közoktatás vonatkozásában érkezett, összesen 95-en reflektáltak rá. Érdekes a válaszadók megoszlása a tekintetben, hogy a felsőoktatásból és a közoktatásból nagyjából azonos számban válaszoltak: 16 válaszadó valamely felsőoktatási intézmény, 17 közoktatási intézményt képvisel, a többi válaszadó a pedagógusszervezetek, közigazgatási, egyházi, érdekképviseleti stb. szférából kerül ki. A véleményeket két részre osztottuk, állapotleírásra és javaslatokra, valamint külön tüntettük fel az egyes országok közoktatási rendszerével kapcsolatos véleményeket (a magyarországiak véleménye értelemszerűen a határon túli közoktatási rendszerre vonatkozik, és nem a hazaira).

A válaszadók között konszenzus van a tekintetben, hogy *a közoktatás hangsúlyosabb támogatása nagyon fontos*, regionális bontásban az eltérő hangsúlyok mellett nagyon sok közös problémát lehetett beazonosítani a válaszok elemzése során.

A közoktatási állapotokat végignézve (ld. 9.1. sz. táblázat) azt tapasztalhatjuk, hogy az iskolák közötti versengést, a falusi kisiskolák helyzetét, bezárási veszélyét, valamint az anyanyelvű tankönyvek hiányát jelölik meg a legtöbb régióban, mint aktuális problémát.

Felvidéken továbbá megemlítik az iskolavezetők, a Pedagógus Szervezet szerepét és az állami támogatás hiányát. Van olyan vélemény is, amelyben a magyar iskolák gyenge helyzetét erőteljes romaellenességre épülő előítéletekkel magyarázzák (ti. egyre több a roma származású a magyar iskolákban). Erdélyben is felmerül az iskolák közötti verseny gondolata, de ez leginkább a többséggel szembeni versenyhelyzetet jelenti, főleg az iskolaválasztás szintjén. Hasonlóképpen Vajdaságban is beszámolnak ilyen esetekről, és gyakran elhangzik az is, hogy a többségi oktatás magasabb színvonalú mint a magyar. Szintén e régióban említik meg azt a világszerte is sokat tárgyalt és vizsgált kérdést, miszerint a pedagógus társadalom elnöiesedik. A magyarországi hozzászólókból egy markáns

véleményt emelnénk ki, miszerint a határon túli magyar közoktatás nem a felsőoktatástól tanulhatja a legtöbbet, hanem a magyarországi közoktatástól. Továbbgondolva, ez azt is jelentheti, hogy *a közoktatás megerősítését intézmények közötti szakmai kapcsolatokkal, (nem egyetemek által szervezett) pedagógus továbbképzéssel lehetne megvalósítani.*

A közoktatás fejlesztéssel kapcsolatos javaslatok közül kiemelendő a minőségbe “vetett hit” hangoztatása, a minőségbiztosítási rendszerek bevezetésének fontossága. A tehetséggondozás, testvériskolai programok, eszköztámogatások folytatása egyöntetűen elhangzik mindegyik régióban. Felvidéken és Erdélyben a kistérségi oktatási társulások fontossága is kiemelt helyen szerepel. Viszonylag ritkábban olvashatunk az iskolai sikeresség érdekében a szülőkkel való kapcsolattartásról. Ahol mégis szóvá teszik a szülő-iskola kapcsolatot, szinte kizárólag csak a magyar nyelvű iskolaválasztás érdekében történik. Noha ez természetesen fontos, megjegyzendő a szülő-iskola kapcsolatot nem szabad csak etnikai síkra leszűkíteni. A javaslatok egy jó része a pedagógus továbbképzésekre vonatkozik, és implicite megjelenik az is, hogy a mai iskoláknak jó vezetőkre van szükségük, ezért e továbbképzési programokba a vezetőképzést is be kellene iktatni.

Regionális bontásban, röviden, az alábbi javaslatok és kihívások fogalmazódtak meg a közoktatás kapcsán:

Felvidék esetében alábbi főbb kérdések merültek fel:

- *anyanyelvű oktatás kérdése:* a szerzők egyetértenek abban, hogy az anyanyelvű oktatás nagyon fontos a közoktatás szintjén. Ennek támogatása már az óvodák szintjén kellene elkezdődjön véleményük szerint. Felhívják a figyelmet arra a sajnálatos tényre, hogy a gyereklétszám csökkenése ellenére nem nőtt a magyar tannyelvű iskolákba beiratkozott gyerekek aránya, a szülők 30%-a továbbra is szlovák nyelvű iskolába írta gyermekét. Ezen kérdéskör kezelésére több javaslat is született:
 - elsősorban a *szülőket* kell megcélozni az oktatás alacsonyabb szintjein, hogy a magyar tannyelvű óvodát/iskolát válasszák
 - már az *óvodai beiratás előtt* meg kell keresni a szülőket, hogy a magyar tannyelvű oktatást válasszák
 - a szülőket megcélzó *propagandát* kellene támogatni, ezt lehetne közösségi programokkal, az oktatás-nevelési támogatás széleskörű ismertetésével stb.
- *közoktatás hangsúlyosabb támogatása:* mindannyian a közoktatás eddigénél sokkal hangsúlyosabb támogatását javasolják. Ennek érdekében több érv is elhangzott:
 - egyrészt a felsőoktatás utánpótlását a közoktatás biztosítja, amennyiben a közoktatás szintjén a gyerekek nem magyar nyelvű oktatásban részesülnek, úgy a felsőoktatás szintjén is a szlovák nyelvű egyetemeket fogják választani
 - a magyar tannyelvű közoktatási intézmények hangsúlyosabb támogatása a magyar identitás megőrzésének zálogát is jelenti.
 - a demográfiai csökkenés miatt az iskolák fenntartása még több költséggel jár, melyet az állam nem minden esetben vállal fel.

A javaslatok külön kitérnek az anyanyelvi óvodák szerepének, az általános iskolák és középiskolák fejlesztésének fontosságára. Ezek alapján az alábbi főbb fejlesztési hangsúlyok fogalmazódtak meg:

- *Szórvány és tömb* kérdésének különválasztása: külön kell kezelni a szórványoktatás és tömbmagyarság közoktatás fejlesztésének kérdését, mert más-más lehetőségek állnak rendelkezésre az adott közösségek keretében. Az egyik szerző a Magyariskola Program 4+1 csomópontra bővítését javasolja „*a cél elérése érdekében a szórványmentések kívül a nyelvi tömbben élők oktatásfejlesztésével is hatékonyan kell törődnünk, nehogy szórvánnyá váljanak...tehát javasolok egy új, kettesszámú csomópontot, amely olyan fejlesztéspolitikai stratégiát tartalmazna, amely a nyelvi tömbben élők számára a magyar nyelven oktató közoktatási intézményt választó diákok létszáma csökkenésének megállítására, majd a létszám emelésére törekedne*”
- A jelenleginél *nagyobb létszámban ill. arányban bevonni* a gyerekeket a magyar oktatásba

- A középiskolák hangsúlyosabb fejlesztése: a magán és szakiskolák képzési feltételeinek javítása, profil-átalakítás és szakiránybővítés
- A közoktatási intézmények műszaki fejlesztésének támogatása
- Az oktatási feltételek támogatása: taneszközök fejlesztése, iskolabuszok vásárlása és fenntartása, diák és pedagógus utaztatás többletköltségeinek felvállalása
- Egyéb szolgáltatások támogatása: tehetséggondozó programok támogatása, diákkutatás, diákok tanulmányi versenyeinek támogatása, táborok, szakkörök működtetése stb.

A közoktatás támogatása vonatkozásában a szerzők egyetértettek a magyarországi anyagi források bevonásának szükségességéről, az állami hozzájárulás mellett. Az egyik javaslat alapján előbb tisztázni kell, hogy mi oldható meg „a helyi érdekérvényesítés nyomán kormányzati pozícióból vagy ellenzéki szerepből, megyei vagy helyi önkormányzatok igénybevételével, illetve EU programok keretében (pl. iskolaépületek felújítása, hátrányos helyzetű diákok szociális támogatása...) és ezt kiegészítve milyen célok támogatására kötelezi el magát Magyarország”.

Ez tulajdonképpen azt jelzi, hogy Felvidéken a közoktatás fejlesztésének támogatása egy hármas forrásmegosztás mentén jöhetne létre: szlovák állami támogatás, EU – s támogatás, magyarországi támogatás.

- iskola-, óvodaválasztás kérdése: több válaszadó hívta fel a figyelmet arra, hogy a szülők és diákok már nem csupán tannyelv függvényében választanak iskolát, hanem az oktatási intézmény képzési kínálatának és az általa biztosított szolgáltatások függvényében. Ezen kérdés pedig összefügg a fentiekben megfogalmazott javaslatokkal.
- kistérségi együttműködés: a felvetés szerint fontos lenne az iskolák és önkormányzatok hatékonyabb kistérségi oktatási együttműködése, amely által a képzési és gazdasági kapacitások jobban kihasználhatóak lennének.
- falusi iskolák helyzete: Magyarországhoz hasonlóan a demográfiai csökkenés következményeként, Felvidéken is elkezdődött a harc a gyermekekért, melynek vesztesei elsősorban a falusi iskolák. A városi, jobb anyagi és infrastrukturális helyzetben lévő intézmények elvonják gyermekeket a falusi iskolákból, ez pedig a falusi értelmiségi réteg lassú elhalásához vezet középtávon.
- a minőség kérdése: többen jelezték, hogy a minőségi oktatás megteremtése és fejlesztése prioritás lenne, a nélkül azonban, hogy részletesebben kitértek volna a kérdésre. A minőségi oktatás az iskolaválasztással szoros összefüggésben áll a válaszokban.
- pedagógus továbbképzések: a minőség kérdéséhez kapcsolódik. Többen szorgalmazták a pedagógus továbbképzések hangsúlyosabb támogatását, mely az érvelésekben szorosan összekapcsolódik az iskolák minőségi fejlesztésével és ez által az iskolaválasztás kérdésével, melynek alapján a szülők és diákok már nem tannyelv függvényében választanak iskolát, hanem az alapján hogy milyen képzettséget, képzési kínálatot és szolgáltatásokat tud nyújtani számára.
- civil szervezet szerepe: többen javasolják a civil szervezetek bevonását a közoktatást érintő szakmai projektek, illetve támogatások lebonyolításába és szervezésébe.
- EU-s projektekbe bekapcsolódni, mint kihívás jelenik meg a közoktatás szintjén.

Erdély esetében alábbi főbb kérdések merültek fel:

- anyanyelvű oktatás kérdése: hasonlóan a felvidéki álláspontokhoz, az erdélyi válaszadók is egyetértenek azzal, hogy az anyanyelvi közoktatás feltételeinek megteremtése az elsődleges cél. Az anyanyelvi oktatás melletti érvek elsősorban a tudás megszerzésének és elmélyítésének kérdését boncolgatják, egyetértenek abban, hogy anyanyelven lehet a legjobban tanulni, a legjobban elmélyíteni a gyermekek tudását.
- államnyelv kérdése: az anyanyelvi oktatás mellett elhangzik az államnyelv megtanulásának kérdése is, mint kihívás az erdélyi társadalom és közoktatás számára. Jelenlegi körülmények között a közoktatásban a magyar gyerekek az államnyelvet nem tanulják meg a közbeszéd szintjén, az így elnyert lexikális tudás nem biztosít számukra megfelelő ismereteket a munkaerőpiaci boldoguláshoz. Többen szorgalmazzák a román nyelv megtanulásának támogatását iskolai tanfolyamok keretében.

- *közoktatás hangsúlyosabb támogatása*: a szerzők mindannyian a közoktatás eddigénél hangsúlyosabb támogatása mellett érvelnek, aránytalannak érzik a magyarországi támogatások megoszlását a felsőoktatás és közoktatás között. A közoktatás támogatása mellett a felvidékihez hasonló érvek hangzanak el, melyek arra hívják fel a figyelmet, hogy a közoktatás termeli ki a felsőoktatás utánpótlását, így támogatása elengedhetetlen. Másrészt a gyereklétszám csökkenése miatt az iskolák jelentős része már nem tudja/nem fogja tudni a közeljövőben a magyar tannyelvű osztályokat működtetni, mert erre az állam nem ad megfelelő anyagi támogatást.
- Felvidékhez hasonlóan kihívást jelent a helyi regionális kapcsolatok, *iskolaközpontok kialakítása*. Sok esetben már csak ekképpen lehet megoldani a magyar tannyelvű képzés biztosítását a gyereklétszám csökkenése miatt.
- Főbb fejlesztendő /támogatási területek, kihívások a közoktatás szintjén
 - az *óvodahálózat fejlesztésének* támogatása, mert ez képezi a magyar tannyelvű elemi iskolások bázisát
 - az *alsóbb szinteket* kell fejleszteni: óvodától kezdve az érettségiig teljes magyar nyelvű képzési kínálatot kell megteremteni.
 - a jelenleginél *nagyobb létszámban ill. arányban bevonni* a gyerekeket a magyar oktatásba
 - a *szórvány és tömb* oktatási fejlesztésének különválasztása: szórványban élők számára az anyanyelvi tanulás lehetőségeit kell biztosítani, tömbben élőknek a magyar tannyelvű elméleti és szakmai, alap és élethossziglani tanulást.
 - *falusi oktatás* megerősítése: a szerzők felhívják a figyelmet arra, hogy a gyerekek több mint 50%-a falun él, ellenben a falusi óvodák és iskolák felszerelése, az ottani pedagógusok képzettsége alacsony színvonalú. Ezért ezen iskolák támogatását és fejlesztését prioritásként kell kezelni a közeljövőben.
 - *oktatási eszközök* támogatása – a többségi állam ezt nem támogatja eléggé, ezért magyarországi támogatás útján tudják az iskolák versenyképességüket növelni
 - az *oktatási feltételek támogatása*: oktatási segédeszközök, tankönyvek/tankönyvírás támogatása, szaktankönyvekkel való ellátás finanszírozása, iskolabuszok vásárlása és fenntartása, diák és pedagógus utaztatás többletköltségeinek felvállalása
 - anyanyelvi *képzési kínálat növelése a középiskolák szintjén*
 - *oktatási szolgáltatások* fejlesztése: speciális programok és képzések támogatása, mellyel a magyar tannyelvű iskolába lehet a diákokat „csábítani”. Szakkollégiumi képzés bevezetését javasolja egyik szerző a középfokú oktatás szintjén.
- A közoktatás támogatása: a szerzők szinte valamennyien csak *magyarországi támogatással tudják elképzelni az erdélyi közoktatás fejlesztését*, egyikük sem lát garanciát arra, hogy a közeljövőben a többségi állam kiegészítő támogatásokat nyújtana a kisebbségi oktatásnak. Néhányan *normatív finanszírozás* bevezetésére tettek javaslatot.
- *Magán oktatás versus állami közoktatás*: többen bírálták a magán oktatási intézmények támogatását, mert szerintük az nem nyújt megfelelő „minőséget”, helyette inkább az állami iskolák támogatását tartják célszerűnek, akik jelenleg ki vannak zárva a pályázási lehetőségekből Magyarországon.
- *Pedagógus továbbképzés*: a felvidéki szerzőkhöz hasonlóan az erdélyi válaszadók megközelítésében is a minőség kérdéséhez kapcsolódik. Nagyon sokan szorgalmazták a pedagógus továbbképzések hangsúlyosabb támogatását, mely az érvelésekben szorosan összekapcsolódik az iskolák minőségi fejlesztésével és ezáltal az iskolaválasztás kérdésével
- *Pedagógusok támogatása*: sokan problémaként jelezték, hogy megélhetési okok miatt a képzett pedagógusok elhagyják az oktatási rendszert, ez pedig a magyar tannyelvű közoktatás minőségét negatívan befolyásolja. Javasolják anyagi eszközök: ösztöndíj, fizetés kiegészítés bevezetését a magyarul oktató tanárok számára, mint motivációs eszközt.

Kárpátalja esetében az alábbi főbb kihívások és támogatandó területek fogalmazódtak meg:

- *Közoktatás támogatásának növelése:* a szerzők egyetértenek abban, hogy a közoktatásra fordított eddigi támogatásokat növelni kell, külön kiemelik a *szakiskolák* támogatásának fontosságát, mivel ez a terület nagyon elhanyagolt Kárpátalján, annak ellenére, hogy a magyar lakosság többsége rurális környezetben él.
- A jelenleginél *nagyobb létszámban ill. arányban bevonni* a gyerekeket a magyar oktatásba.
- *Anyanyelvi oktatás* a közoktatás minden szintjén kiegészítve az *államnyelv* elsajátításával. Hangsúlyosan jelenik meg a két elem egymás mellett, az anyanyelvi oktatást biztosítani kell minden szinten, de mellette fontos az államnyelv és még egy idegen nyelv elsajátítása is, mert erre az ukrán állam nem fordít elég figyelmet. Ennek hiányában azonban a magyar fiatalok munkaerő-piaci pozíciói sokkal rosszabbak, mint ukrán társaiké, vagy azoké, akik ukrán tannyelvű iskolában végeztek.
- *Egyházi iskolák támogatása:* az egyik szerző felhívja a figyelmet arra, hogy Kárpátalján a magyar oktatás egyházi iskolák keretében valósul meg elsősorban, ezért az egyházi támogatások esetében ezt figyelembe kell venni.
- *Oktatási segédeszközök támogatása:* tantervek, tankönyvek, módszertani segédletek kidolgozásának, megírásának támogatása fontos
- *Státustörvény hatása:* eltérő vélemények fogalmazódtak meg ezzel kapcsolatban, egyesek szerint pozitív hatása volt a beiskolázás növelésére, mások szerint az oktatás - nevelési támogatás jó, „de nem húzóerő”
- *A működés feltételeinek támogatása:* a szerzők szerint a helyi közösség nem tudja maradéktalanul fenntartani intézményei, hozzá tud járulni fenntartásukhoz, de nem tudja megoldani a felsorolt problémákat. Ezért szükséges a magyar állami támogatás. Érdekes elgondolást vet fel az egyik szerző: *”... a gazdaságba fektetett pénzeket valamilyen módon vissza kell forgatni az oktatási intézményekbe. Persze ez már kormányzati kérdés, mert össze kell hangolni a gazdasági támogatásokkal. Egy-két gondolat: az elmúlt 15 évben vissza nem térintendően támogatott gazdáknak javaslatokat tenni, hogy támogassanak oktatási intézményeket, esetleg más intézményeket is; a következőkben csak úgy támogatni, ha azok akár egy közös alapba is, de fizessenek be összegeket (Talán amolyan szakképzési alapszerűen.), amelyek visszafordulnak az oktatásba; vagy oktatási intézmények melletti bázisként dolgozni ki a gazdaságfejlesztés bázisait, irányait; stb.”*

Vajdaság esetében az alábbi főbb kihívások és támogatandó területek fogalmazódtak meg:

- *Anyanyelvű oktatás kérdése:* felvidékhez hasonlóan a szerzők egyetértenek abban, hogy az anyanyelvű oktatás nagyon fontos a közoktatás szintjén. Ennek támogatása már az óvodák szintjén kellene elkezdődjön véleményük szerint. Kiemelt figyelmet kell szentelni a szülőknek, mert rajtuk múlik, hogy a gyerek milyen tannyelvű oktatási intézményben kezdi meg tanulmányait. A beérkezett javaslatok szerint olyan programokat kellene kidolgozni, melyek a szülőket célozzák meg: *”...az óvoda elkezdése előtt már különböző programokat (projektet) kellene felkínálni a szülőknek. Felvilágosítani őket az anyanyelven történő tanulás előnyeiről, s biztosítani a szülőt arról, hogy az oktatási program keretében gyermeke elsajátítja majd az államnyelvet is.”*
- *Államnyelv kérdése:* többen felvetik az államnyelv elsajátításának fontosságát a közoktatásban, melynek elsajátítása a jelenlegi rendszerben nem hatékony kellőképpen.
- *Közoktatás támogatásának növelése:* a szerzők egyetértenek abban, hogy hangsúlyosabban kellene a közoktatást támogatni. Főbb fejlesztendő /támogatási területek, kihívások a közoktatás szintjén
 - az *óvodahálózat fejlesztésének* támogatása, mert ez képezi a magyar tannyelvű elemi iskolások bázisát
 - az *alsóbb szinteket* kell fejleszteni: óvodától kezdve az érettségiig teljes magyar nyelvű képzési kínálatot kell megteremteni.
 - a közoktatás keretei: több elképzelés született:
 - *Megszűnt iskolák* visszaállítása
 - *Egyházi iskolák* engedélyezése diplomáciai segítséggel Magyarország részéről
 - *Magániskolák* létrehozása

- *Iskolaközpontok létrehozása*

„Mivel az iskolaközpontok 50-60 kilométernyi körzetet fednek, útiköltség térítés mellett fontos a bentlakásos, teljes ellátást biztosító kollégium is – kedvezményes áron. Az oktató-nevelő központokat nagyobb települések vonzáskörében kell kialakítani: Kanizsán, Zentán, Becsén, Adán, Horgoson, Újvidéken, Nagybecskerekén, Zomborban stb. Ezekben e helységekben folyamatosan gondoskodni kell a magyar kultúra ápolásáról (könyvtárak, színház, művelődési otthon, egyházi intézmények támogatásával)...”

- az *oktatási feltételek támogatása*: diplomáciai úton, önálló tanítási program és tanterv szerkesztésének kieszközölése; iskolabusz és kollégiumi hálózat kiépítése; oktatási segédeszközök beszerzésének támogatása, tankönyvkiadás támogatása
- kihívásként érzékelik a *tehetséggondozás* kérdését
- *Pedagógus továbbképzések* megerősítése: többen jelezték a pedagógus továbbképzések fontosságát, de felvetéseikben hosszú távú programokat javasolnak, mivel a 2-3 napos képzések nem érik el céljukat.
- *Kiegészítő programok* támogatása: az egyik szerző javaslatában az általa magyariskola plusz-nak nevezett programot vezetné be:

„A „magyariskolaPLUSZ” (= napközi: értelmezése tartalmára, szellemiségére vonatkoztatható) az az intézmény kellene, hogy legyen, ahol minden rászoruló magyar gyerek helyet kap. Kötelező iskolai tartózkodása után, előrelátott, tartalmas és számára izgalmas programok által, könnyen tanulná meg házi feladatát, szórakozna MAGYARUL, étkezne, pihenne! Ez az intézmény lenne az, amely emelné a magyarság képzettségi szintjét a hazai oktatás minőségét javítva, az oktatás minden területén. Széleslátókörű, érdeklődő, tenniakaró fiatalok kerülnének az életbe, nem feltétlenül felsőoktatási intézményben tanulva, de kiegyensúlyozott, a világban két lábbal magyarként álló, alkotó emberként. Itt olyan képzett nevelőkre van szükség, akik az adott területen motiválni képesek a gyereket, foglalkozásokon pl. hosszútávon magyarul gondolkodó, önmagukat képezni kívánó felnőtteket adnak vidékünknek.”

A magyarországi vélemények az alábbi főbb kihívások és támogatandó területekre koncentráltak:

- *Közoktatás támogatásának növelése*: szinte mindegyik szerző a közoktatás hatékonyabb támogatását szorgalmazta írásában, melyet a magyar identitás megőrzésének zálogaként definiált az egyik válaszadó. Többen jelezték, hogy az óvodákat is kiemelten kellene támogatni.
- *Anyanyelvi oktatás versus államnyelv*: az anyanyelvi oktatás feltételeinek megteremtése és biztosítása mellett a szerzők kiemelten hangsúlyozták az államnyelv elsajátításának kérdését is, melyet az otthonmaradás zálogaként és a munka-erőpiaci esélyek növeléseként tartottak számon.
- *Minőségi oktatás, minőségbiztosítás* bevezetése és támogatása a határon túli iskolákban
- *Pedagógus továbbképzés* fontosságát hangsúlyozták, módszertani és egyéb felkészítők támogatását.
- *Tehetséggondozó programok* támogatása: „...a **tehetséggondozó programok** (szakkörök, versenyek, ösztöndíjak, stb.) már a közoktatásban is nagyon fontosak.”
- *Regionális szemlélet*: a közoktatás támogatásában regionális szemlélet kell érvényesülnön, nem lehet egységesen alkalmazni, mert minden régióban más és más igények és lehetőségek merülnek fel.
- *Közös tankönyvek* írásának támogatása: az egyik szerző javaslatában határon túli és magyarországi szerzők közös tankönyvírását támogatná
- *Magyar nyelvkönyvek* írásának támogatása: a szórványban élő, vegyes házasságból származó gyermekek számára a magyar nyelv helyes elsajátítása érdekében.

5.2. Szakképzés

A határon túli oktatás egyik *mostohagyerekeként értelmezhetjük a szakoktatást*. Ezt két szempontból is állíthatjuk: egyrészt magyar nyelvű szakképzés majdnem mindegyik régióban ritkaságszámba megy, másrészt pedig maguk az oktatási szereplők is lenézően viseltetnek e szférával szembe. Ezt egyértelműen tükrözi az is, hogy a szakképzés kihívásaira adott válaszok meglehetősen ritkák voltak, összesen 30-an említették.

Természetesen mindenhol elhangzott, hogy a *szakképzés fontos* az elvándorlás fékezése szempontjából, ám a gyér válaszadás mögött ezen oktatási szint mellőzését is kell látnunk. Így mondhatni a legtöbb helyen a szakképzés valójában nyelvi, infrastrukturális kérdéssé vált, és nem a munkaerőpiaci pozíciók megerősítését célzó oktatás/képzés fejlesztésének kérdésévé. Ettől ezúttal is az anyaországiak „hangja” tér el: az ő esetükben olvashatunk pl. integrált szakképzésről, helyi igényekre való reagálásról is, azaz olyan jellemzőkről, amelyek nélkül ma már nem létezik szakosítást adó középfokú képzés. Az egyik szerző szerint a cél *„...magyar nyelven elérhető korszerű, versenyképes szakképzési rendszer kialakításának és működésének normatív alapú támogatása a Kárpát - medence valamennyi magyarlakta régiójában”*.

5.3. Felsőoktatás

A felsőoktatásra vonatkozóan összesen 82-en reflektáltak, a válaszadók igen heterogén csoportot alkotnak, közel 30%-uk dolgozik a felsőoktatásban, 15%-uk a közoktatásban, a többi válasz a pedagógusszervezetek, felnőttképző intézmények, érdekképviselők, közigazgatási szakértők, kutatók stb. képviselőitől érkezett. A válaszadók többsége nem csupán a felsőoktatásra tett javaslatokat, hanem a közoktatás, felnőttképzés stb. vonatkozásában is, melyet az adott oktatási kérdés esetében elemzünk. Regionális bontásban a legtöbb felvetés Erdélyből és Vajdaságból érkezett, a legkevesebb Felvidékről és Kárpátaljáról. Közös pontként körvonalazható a felsőoktatás támogatásának kérdése, szakkollégiumi rendszer létrehozása, hallgatói mobilitás támogatása, a magyarországi továbbtanulás kérdése.

Erdély esetében az alábbi főbb kérdések merültek fel:

- *Magán felsőoktatás támogatása kontra állami felsőoktatás támogatása:* Az érvelések egy része a felsőoktatás támogatása mellett meghatározza a támogatás célcsoportját is, melyben a Sapientia EMTE kontra BBTE vita lecsapódása érzékelhető. A válaszadókat áttekintve a magán felsőoktatási intézmények képviselői saját intézményük támogatásának fontosságát hangsúlyozzák, mely mellett olyan érvek hangzanak el, mint: „önálló intézmény”, „támogatása létfeltétel”, „támogatása ne csökkenjen” stb., az állami felsőoktatásban dolgozók felvetésében ezen intézmények támogatása azért fontos, mert „a többségi állam nem támogatja eléggé”, „a hagyományosakat kell támogatni”, „újakkal óvatosan: minőségbiztosítás kérdése”, „háttérbe szorulnak az állami felsőoktatásban tanuló magyar diákok, ha csak az újakat támogatják” stb. Tulajdonképpen a két csoport egymással szembeállva saját intézménye fejlesztése mellett érvel, a két felsőoktatási struktúra egymás konkurenciájaként jelenik meg a felsőoktatási támogatásokért folyó „harcban”. Észrevételeikben nem az egységes, egész erdélyi magyar tannyelvű felsőoktatásra vonatkozó fejlesztési javaslatok fogalmazódnak meg, csupán helyi érdekeket és problémákat képviselnek.
- *Szakkollégiumok kérdése:* többen szakkollégiumi hálózat létrehozását javasolják, melyet a minőségi oktatás részeként tekintenek a szerzők. Az egyik felvetés szerint a magyarul tanuló hallgatók számára államnyelvű szakkollégium létrehozását kellene támogatni, így segítve későbbi munkaerő-piaci esélyeiket, a román tagozaton tanuló diákok számára pedig magyar nyelvű szakkollégiumot kellene létrehozni a magyar szaknyelv elsajátítása végett. Ebben az érvelésben az államnyelv és anyanyelvi oktatás kérdésköre konfigurálódik, a szakkollégium

tulajdonképpen e kérdés megoldásaként jelentkeznek. Két konkrét javaslat is érkezett, az egyik *Temesváron*, a másik *Kolozsváron* látná hasznosnak egy szakkollégium felépítését.

- *Magyarországi felsőoktatás és/kontra erdélyi felsőoktatás*: ellentmondóak a vélemények a magyarországi felsőoktatással szemben. Néhányan a magyarországi felsőoktatási lehetőségek kiszélesítését javasolják, elsősorban azon szakok esetében, ahol nincs lehetőség magyarul tanulni, illetve az egyetem utáni képzések esetében: doktorátus, posztgraduális képzések; mások aggodalmukat fejezték ki a fiatal értelmiség elvesztése miatt, amennyiben a felsőoktatási piac nyitottá válik. Többen a hallgatói mobilitási lehetőségek kiszélesítését javasolják és a kétirányú hallgatói mobilitást, melynek keretében magyarországi diákok is mehetnének Erdélybe tanulni.
- *A felsőoktatás és munkaerőpiac összekapcsolását* hangsúlyozzák, annak érdekében, hogy a végzett hallgatók nem menjenek el külföldre, Magyarországra dolgozni.
- *A minőség kérdése*: csak néhányan érintették a kérdést, elsősorban annak fontosságát hangsúlyozva a felsőoktatásban. (ld. még a 8-as számú lábjegyzetet!)
- *Kutatás és könyvtártámogatás*: többen javasolták a könyvtárak és a kutatások hangsúlyosabb fejlesztését. A könyvtárfejlesztést elsősorban az állami felsőoktatásban dolgozók tartják nélkülözhetetlen és sürgősen megoldandó problémának.
- *Diákok és oktatók támogatása*: elsősorban az állami felsőoktatás irányából érkező javaslatok. A diákok támogatását nem csupán ösztöndíj formájában, hanem *diákkollégiumok* építésével is ki kellene egészíteni, mivel az állami felsőoktatásban tanuló hallgatóknak sok esetben nem jut kollégiumi férőhely, és ez számukra ellehetetleníti az egyetemi továbbtanulást. A fiatal oktatók támogatását fontosnak ítélik, de a számukra biztosított „formális lehetőség” helyett „kézelfoghatóbb” támogatást várnának el.

Felvidék esetében, a már említett konfliktusok mellett (ld. még a 4.5.2. alfejezet ideávgói részeit), az alábbi főbb hangsúlyok jelentek meg

- a szakkollégiumok létrehozása
- a Selye Egyetem támogatása
- a minőség emelése
- a kutatási programok támogatása
- hallgatói mobilitás támogatása
- a nem tanárszakok (műszaki, közgazdasági stb.) támogatása.

Kárpátalja esetében szintén hasonló kérdések merültek fel. A főbb hangsúlyok

- a szakkollégiumok létrehozása (pl. „*A többségi nyelvű felsőoktatási intézményekben a szakkollégiumok létrehozása hatékonyan befolyásolná a hallgatók magyar anyanyelvű szaknyelvi ismereteinek árnyaltabbá válását.*” Ez a gondolat egybecseng az erdélyi elképzelések egy részével, melynek értelmében a szakkollégium funkciója az lenne, hogy megtanítsa a magyar szaknyelvet az államnyelven tanuló fiatalok részére.)
- a II. Rákóczi Ferenc Tanárképző Főiskola támogatása szerepeljen külön költségvetési tételként
- a magyarországi továbbtanulás lehetőségeinek kiszélesítése, elsősorban az egyetem utáni képzések esetében.

Az egyik szerző a felsőoktatás támogatásának szükségessége mellett megjegyzi, hogy „*valós aggodalom azonban, hogy a népességcsökkenés ténye pár év múlva már a felsőoktatási intézmények hallgatói létszámát is érinteni fogja*”, ezért a közoktatás támogatása szintén prioritást kell élvezzen.

Vajdaság esetében a beérkezett vélemények sokasága a kérdés intenzivitását jelzi a régióban. A beérkezett vélemények nagyon széles skálán mozognak, önálló magyar tannyelvű intézmény hiányában elsősorban a magyar tannyelvű felsőoktatási lehetőségek kiszélesítésére vonatkozóan tesznek különböző javaslatokat.

- *A vajdasági magyar felsőoktatás fejlesztése* – eltérő vélemények fogalmazódtak meg. Abban szinte minden szerző egyetért, hogy a felsőoktatás támogatása fontos, a régió magyarsága szempontjából kikerülhetetlen kérdés, a megoldási javaslatok azonban egymástól igen eltérő véleményeket fogalmaznak meg.

- *Multietnikus egyetemnek* van jövője az egyik szerző szerint
- Többen a *kihelyezett tagozatok* támogatásának hosszú távú biztosítását javasolják, a bizonytalanság megszűnését
- Csak *a már létező* lehetőségeket támogatni
- *Magyarországi továbbtanulás* támogatása, mint lehetséges alternatíva. A határ közelsége miatt ez megoldhatná a vajdasági magyar felsőoktatási képzés hiányát.
- *Önálló magyar tannyelvű* felsőoktatási intézmény létrehozása több lépcsőben: 1. 2006-2008: kollégiumok építése Szabadkán, Nagybecskerekén és Újvidéken; 2. 2007-ben a JATE tanárképző kihelyezett tagozatának beindítása; 3. 2010-ig magyar egyetem létrehozása.
- *magyarországi támogatás célja*: a fejlesztési elképzelésekhez igazodnak az elképzelések. Többen a magyarországi támogatást kiegészítő támogatásként képzelik el, mivel *a felsőoktatási intézmény fenntartása a szerb állam feladata* érvelésükben, a magyar állami támogatást pedig elsősorban az oktatás feltételeinek és a szolgáltatások javítására kellene fordítani.
- *jelenlegi és indítandó képzések támogatása*: pedagógusképzés, mérnökképzés, üzleti menedzser képzés, mezőgazdasági képzés, kertészeti képzés, teológiai kar
- Egyéb felvetések:
 - *magyarországi vendégtanár program* támogatása fontos, mely pótolná a helyi felsőoktatási pedagógusréteg részleges hiányát.
 - *szakkollégiumok* létrehozásának támogatása. Egy konkrét javaslat érkezett Újvidék vonatkozásában.
 - *pedagógusok támogatása*: szakmai képzésük és szakkönyvekkel való ellátottságuk támogatása.
 - *hallgatói mobilitás támogatása*: a vajdasági hallgatók magyarországi részképzésének kiterjedtebb támogatása.
 - *államnyelv*: a kétnyelvű képzés, az államnyelv megtanulása fontos.

A **magyarországi** vélemények tulajdonképpen a regionális szinten is érzékelhető problémákat vetik fel újra, bár általánosabb szinten. Nincs konszenzus a felvetett kérdésekben, melyek többsége a határon túli felsőoktatás támogatási rendszerére vonatkozik.

- *a felsőoktatás támogatásának mértéke*: bár mindenki fontosnak tartja a támogatást, egyetlen szerző sem tett javaslatot az anyagi ráfordítás mértékének emelésére. Két álláspont körvonalazódik: vagy a jelenlegi szinten tartani a felsőoktatás támogatását, vagy csökkenteni azt. Többen felvetették (a Javaslattal összhangban), hogy a közoktatásra nagyobb hangsúlyt kell helyezni a felsőoktatás jelenlegi támogatása mellett.
- *a támogatási és fejlesztési kérdések újragondolására* van szükség. Ennek oka az élesedő ellentétek az állami és magán felsőoktatás között a határon túli régiókban, szükséges lenne az állami felsőoktatási intézmények támogatására is, valamint a magánegyetemi fejlesztéseket magyarországi normák közé kellene integrálni.
- *szakkollégiumi hálózat létrehozása*: többen javasolják egy kárpát-medencei szakkollégiumi hálózat kiépítését
- egyéb felvetések
 - *magyarországi továbbtanulás*: egyik szerző érvelése szerint a magyarországi továbbtanulás lehetne a megoldás a kinti értelmiségi elit újratermelésének, mivel a határon túli magánintézmények a politikai csatározások színterei lettek
 - *hallgatói mobilitás*: magyarországi részképzés fontosságának felvetése
 - *pedagógusképzés* támogatása

5.5. Felnőttképzés, felnőttoktatás

A felnőttképzés megítélése is meglehetősen változó. Felvidéken egyértelműen be lehet azonosítani, hogy az EU csatlakozással vannak már új lehetőségek is, de még mindig amellet érvelnek, hogy e rendszert ki kell alakítani. Szintén itt érzékelhető egy felsőoktatás és felnőttképzés közötti ellentét is.

Erdélyben a felnőttképzésnek a magyarországi támogatási rendszerből való kiesését vagy nem kellő jelenlétét hangoztatják. Itt is tapasztalható a vélemények beágyazottsága, hiszen a létező intézmények amellet érvelnek, hogy nem új intézményeket kellene támogatni, az új intézményt létrehozók pedig „ösztonszerűen” civil szektorban gondolkodnak, ezért a felnőttképzés piaci alapú működésétől berzenkednek. Olyan vélemény is van, miszerint ezt a rendszert ki kell építeni, noha tudjuk éppen korábbi kutatásainkból is, hogy Romániában „fű alatt” már régóta kialakult ez a rendszer, csakhogy nem magyarországi támogatások révén.

Kárpátalján a felnőttképzésről véleményt mondók egyértelműen a „kell” dimenziójában mozognak, azaz a jelen felnőttképzési rendszeréről nem tudnak semmit sem mondani (vagy azt mondják, nem létezik), éppen ezért a javaslatok szintjén a létrehozás mellett érvelnek.

Vajdaságban két nagyobb véleménycsoportot olvashatunk ki a válaszokból. Egyrészt létezik egy pragmatikus (pontosabban: részben „látszatpragmatikus”) réteg, amely EU kihívásokról beszél és a felnőttképzés fejlesztése mellett érvel, a munkanélküliek átképzéséről stb.. A látszatpragmatizmust azért használjuk, mert a hangzatos vélemények mögött azonban nem mindig derül ki, hogy mi is van a valóságban, és a felnőttképzés gyakorlatilag leszűkül számítástechnika és angolnyelv képzésekre. A másik csoport, amely elsősorban az akadémiai szféra képviselőiből áll, vagy nem ismeri (fel) a felnőttképzést, vagy teljesen elutasítóan viselkedik, mintegy ellenfelet látva bennük, akik elviszik a felnőtteket (és pénzüket) a felsőoktatástól.

Magyarországon is két nagyobb hozzáállás mutatkozik a határon túliak felnőttképzésével kapcsolatban. Egyrészt azt tapasztaljuk, hogy mivel nem ismerik az egyes régiók sajátosságait azt állítják, Magyarország mint gyarmatosító majd megtanítja a határon túliaknak, miről szól ez a képzési forma. Másrészt létezik egy realisztább hozzáállás is, amely szerint közös vállalkozásokkal, fejlesztésekkel, inkubátor elven működve érdemes bizonyos régiókban és bizonyos szakmákban elindítani felnőttképzési programokat, amelyek majd talán önálló életre is kelnek.

5.6. Hatásvizsgálat, kutatás, oktatáskutatás

A válaszadók 25%-a, összesen 64 válaszadó, említette különböző formákban, hogy kutatásokra, **hatásvizsgálatokra** lenne szükség, hogy adott fejlesztési programok elindítását előzetes helyzettanulmányok, majd a visszacsatolás során a program eredményességét mérő hatástanulmányokra lenne szükség. Az alábbi területeket jelölték meg:

- A legtöbb válaszadó a *támogatási rendszert* vizsgálná meg több szempontból: az eddigi támogatások hasznosulásának vizsgálata, a támogatási rendszer felhasználásának módja, a támogatási célok előzetes vizsgálatokra épülő meghatározása, feed-back bevezetése a támogatási rendszerbe (helyzetelemzés, program, hatásvizsgálat)
- Többen igényelték a *státustörvény hatásának* vizsgálatát, főként az oktatás-nevelési támogatások terén
- A *szórványközpontok* létrehozását is többen előzetes felmérésekre, a célterületek meghatározásához kötné.
- A *szórványoktatás* fejlesztésének céljából készüljenek felmérések
- A *felnőttképzési intézményrendszer* fejlesztését helyzetelemzés előzze meg.
- Az *otthonmaradás feltételeinek* vizsgálata

Rendszerszinten tekintve – a szakképzéshez hasonlóan – a *kutatások* is kvázi mostohagyereknek számítanak. Itt is az alacsony válaszadást hozhatjuk fel példának, de szintén megemlíthetjük azt is, hogy a válaszadók kutatás alatt az esetek zömében csak azt értették, amit például a Javaslatban is olvashattak: támogatások hatásvizsgálatát, kutatási adatbázisok létrehozását, demográfiai vizsgálatokat. Noha ezek is rendkívüli fontosak, hiszen a támogatáspolitikai és oktatáskutatás összekapcsolása elvárható elv lehetne, a kifejezetten oktatáskutatás portfóliója ennél jóval nagyobb (oktatási rendszer vizsgálata, az oktatási szereplők sajátosságai, pedagógiai, módszertani, közgazdasági vetületek stb.)

6. ÖSSZEGRZÉS HELYETT

A Magyariskola Programba foglaltak nagyszerűen rezonáltak a válaszadók körében. Elemzésünkben többször említettük, hogy a válaszok sok esetben a közölt Javaslatban foglaltaknak „megfelelően” történtek, azaz olyan tematizációk jöttek elő, amelyek vagy már a kiinduló szövegben is benne voltak, vagy azok továbbgondolására épültek. Ezért azt gondoljuk, jó kezdeményezés volt, hiszen először történt egy meglehetősen heterogén, rengeteg zárvánnyal, helyi sajátossággal rendelkező világban elindítani valamiféle közös gondolkodást. Ezt a közös eszmecserét, illetve ennek lehetőségét sok válaszoló is méltatta.

Ha a Javaslatnak, és az erre beérkezett válaszoknak az volt a célja, hogy a határon túli oktatástámogatásokat új alapokra helyezze, akkor a vélemények összesítése egy nagy és első (de korántsem egyetlen) lépésnek tekinthető. Az eddigi javaslatokat a mellékletünkben szereplő táblázatokban összesítettük, a továbblépéshez pedig az oktatás „beavatkozási területeit” is külön tárgyaltuk.

A támogatási rendszer megreformálása érdekében tett erőfeszítéseket méltatva, végezetül fontosnak tartjuk egy minduntalan felbukkanó problémára felhívni a figyelmet. Általánosságban tekintve a támogatási rendszer szintjén ugyanis kitapintható egy *sajátos ellentmondás*: a szakma felől nézve az oktatás minőségének, működésének, működtetésének és hatékonyságának kellene előtérbe kerülnie, a politika felől azonban a magyar identitás, a nemzettudat operacionalizálásának mentén szerveződő támogatási elvek és projektek kerülnek előtérbe. A kisebbségi oktatás természetesen szoros összefüggésben van a nemzeti identitás megőrzésével (a szórványban és interetnikus régiókban különösképpen), ám a támogatáspolitikában mintha az a logika érvényesülne, hogy a kisebbségi magyar oktatási intézményrendszer külső támogatása automatikusan együtt jár majd a kisebbségi oktatás hatékonyságával és minőségével. A támogatások ezért elsősorban intézményi kereteket, illetve ezek megszilárdítását vagy kialakítását tudják megcélozni, ám az a fontos kérdés, hogy mindebből, hogyan lesz szabályozott oktatási folyamat vagy pedagógiai probléma (netán siker), nagyon ritkán feszegetett kérdés. Mindez érthetőbbé válik, ha arra gondolunk, hogy az elmúlt másfél évtizedben például a kisebbségi oktatási, pedagógiai kérdések kutatására elenyésző mértékű összegeket fordítottak, vagy például osztálytermi megfigyelésre feltételezhetően sosem adtak (ám lehet, sosem igényeltek) pénzt.

Kérdés, a Javaslat és a beérkezett válaszok, illetve az ezek alapján felszínre kerülő vélemények képesek lesznek-e egy új közös vállalkozásba, nevezetesen a határon túli oktatás támogatásának – éppen a véleményadók jogos felvetései alapján történő – megváltozásába torkolni?

MELLÉKLET

1.sz. táblázat: Az 1-es kérdésre adott részletesebb regionális válaszok

Ország/Régió	Szlovákia, Felvidék	Románia, Erdély	Ukrajna, Kárpátalja	Szerb és Montenegró Államközösség, Vajdaság	Magyarország
Megválaszolandó kérdés					
1. Szülőföldön maradás, élhetőbb szülőföld	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kivándorlás oka: gazdasági ➤ Hazatérés – erkölcsi kötelesség ➤ Értelmiség helybenmaradása ➤ Anyanyelvi oktatás által ➤ Létkérdés ➤ Egyéni döntés kérdése, nem szabad erőltetni ➤ Elavult ➤ Különbség tömb és szórvány között ➤ Óvoda szerepe ➤ Támogatni kellene – mo-i befektetők jelenlétével ➤ Alternatív fogalmak: „identitás megőrzés”, „szülőföldön magyarként” 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Különbség tömb és szórvány között ➤ Van-e nemzetstratégia? ➤ Migráció Mo-ra ➤ Oktatás támogatása előfeltétel ➤ Szülőföld megtartása ➤ Túlhaladott, szlogen ➤ Egyéni döntés f-e ➤ Munkanélküliség, gazdasági racionalitás ➤ Nem lehet kényszer ➤ Nemzeti tudat megőrzés fontos, nemzetmegmaradás, új nemzetdefiníció kell ➤ EU pozitív/negatív hatása ➤ Filozófiai érvelés: kisebbség mint hátrányos helyzet ➤ Csak tömbben és nagyvárosban megoldás ➤ Kérdés túlpolitizált ➤ Hazatelepülők támogatása ➤ Mint magyarmentés ➤ Vidék fontossága ➤ Munkaerő szabad áramlása ➤ Európai nemzetek fennmaradási stratégiája 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Egyéni döntés ➤ Anyanyelvi oktatás által ➤ Nemzetpolitikai vízió kellene ➤ Kivándorlás oka: gazdasági ➤ Élhetőbb szülőföld feltételezi a szülőföldön maradást ➤ Identitástudattal együtt van értelme ➤ Távlati feltételeket kell biztosítani 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Anyanyelvi oktatás ➤ Gazdaságpolitika ➤ Kisebbségek nyelvének használata közhivatalokban ➤ Vegyes nemzetiségű összetételű hivatalok ➤ Kulturális, területi autonómia kell ➤ Életkörülmények javítása ➤ Hatásvizsgálat ➤ Demográfiai okok ➤ Történelem fontossága ➤ Kivándorlás célja lehet nem MO is. ➤ Politikai szlogen ➤ Kivándorlás: értelmiségi inkább ➤ Gazdasági feltételek biztosítása 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ "szülőföldön boldogulás" ➤ A magasan képzettek kivándorolnak ➤ Anyanyelvi oktatás minden szinten ➤ Diák és oktatói mobilitás ➤ Egyéni döntés ➤ Elavult, illúzió, üres ➤ Élhetőbb szülőföld (rugalmasabb) ➤ EU-hatás ➤ Feltételek biztosítása ➤ Határon túli magyarok - rétegzettség ➤ Kétnyelvűség ➤ Kontraszelekció, kivándorlás ➤ Létkérdés ➤ Magyar cégek betelepítése ➤ Regionális szemlélet ➤ Mp-i pozíciók, fejlesztés ➤ Nem az EU ellen hat ➤ Nem lehet korlátozni ➤ Nincs alternatívája ➤ Otthonmaradás segítése ➤ Politikai célkitűzéssé kell tenni ➤ Rossz viták ➤ Szülőföld mint „örökség” ➤ Szerződéssel sem lehet kényszeríteni ➤ Tudásalapú közös gazdasági térség megteremtése

2-es sz. táblázat: Az 1-es kérdésre adott válaszok regionális csoportosítása

Ország/Régió	Szlovákia, Felvidék	Románia, Erdély	Ukrajna, Kárpátalja	Szerb és Montenegró Államközösség, Vajdaság	Magyarország
Megválaszolandó kérdés					
1. Szülőföldön maradás, élhetőbb szülőföld	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Migrációs kérdés: kivándorlás, hazatérés, helybenmaradás ➤ Motivációs kérdés ➤ Támogatáspolitikai kérdés: oktatás és munkaerőpiaci szereplők támogatása által ➤ Belső regionális különbségek ➤ Alternatív kifejezések 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Migrációs kérdés: kivándorlás, hazatérés, helybenmaradás ➤ Motivációs kérdés ➤ Támogatáspolitikai kérdés: oktatás és munkaerőpiaci szereplők támogatása által ➤ Belső regionális különbségek (tömb és szórvány, de nagyváros vs. vidék) ➤ Alternatív kifejezések: „magyarmentés”, ➤ Nemzetstratégiai, nemzeti és politikai kérdés ➤ EU hatás ➤ Filozófiai érvelés 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Motivációs kérdés ➤ Oktatási kérdés ➤ Nemzetpolitikai vízió kérdése 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Adminisztrációs kérdés – operacionalizált: autonómia, hivatalok nyelve ➤ Nyelvi kérdés ➤ Gazdasági kérdés ➤ Migrációs kérdés: cél lehet nem Magyarország is. ➤ Elavult, csak politikai szlogen ➤ Alternatív kifejezések: „szülőföld mint lehetőség” 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Migrációs kérdés ➤ Motivációs, mobilitási kérdés ➤ Gazdasági kérdés ➤ Alternatív kifejezések: "szülőföldön boldogulás" „magyarként való boldogulás”, „örökség” ➤ Oktatási kérdés ➤ Politikai kérdés

3.1 sz. táblázat: A 2-es kérdésre adott részletesebb regionális válaszok: a jelenlegi helyzet

Ország/Régió	Szlovákia, Felvidék	Románia, Erdély	Ukrajna, Kárpátalja	Szerb és Montenegró Államközösség, Vajdaság	Magyarország
Megválaszolendő kérdés 2. Támogatási rendszer (TR) ➤ jelenlegi helyzet	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Felhasználásról meg kell bizonyosodni ➤ Sok a pénz a kollégiumokra, a felsőoktatásra ➤ Nincs szükség változtatni a rendszeren ➤ Önrész hiánya ➤ Csak kiválasztottak támogatása ➤ TC: autonómia ➤ Státustörvény pozitív hatása ➤ Létező intézmények támogatása ➤ Folytonosság hiánya ➤ Nem rendszer ➤ Állami intézményt nem kellene infrastrukturálisan támogatni 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Elosztás módja: magyarországi kuratórium ➤ Átfedések ➤ Összehangolt programok ➤ Átláthatóság ➤ Elaprózott ➤ Folytonosság kérdése ➤ Esetlegesség ➤ Prioritások, regionális különbségek ➤ Helyi szakértők szerepe ➤ Kiszámíthatóság ➤ Létező intézmények támogatása ➤ Működtetés támogatása ➤ PR kérdés is ➤ TC: állami vs. magánügyetemi szféra ➤ Pályázati kultúra ➤ Összehangolás kérdése ➤ Programszerű végrehajtás ➤ Klientúra megszüntetés ➤ Támogatás mértéke ➤ Tervezhetőség ➤ Tűzoltás 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Defenzív ➤ Túlszabályozott ➤ Ad hoc jellegű ➤ Átláthatatlan ➤ „egymást átfedő hálózatok” ➤ Embermentés=penzmentés ➤ Tervezés (hiánya) ➤ Szakmai támogatások hiánya: módszertani segédanyagok, tankönyvek, tantervek kidolgozása, tankönyvek, tehetséggondozás, távoktatás 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ad hoc jellegű ➤ Elosztás módja: helyi szereplők, civil szervezetek bevonása ➤ Elosztás módja: alkuratórium fölösleges, ➤ Klientarizmus ➤ Rendszersajátosságok: esetlegesség, felaprózódottság, folyamatosság hiánya, elszámoltathatóság ➤ Helyi források figyelmen kívül hagyása ➤ Politikamentesség ➤ Szakmai párbeszéd hiánya 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ad hoc ➤ Támogatási adatbázis ➤ Átpolitizált ➤ TC: alacsonyabb szinteket jobban ➤ TC: magyar identitástudat megőrzése, ➤ magyar polgárosodás ➤ Ellenőrizhetetlen ➤ Folyamatosság ➤ Kiszolgáltatottság ➤ Koncepciótlan, szétforgácsolt ➤ Regionális szemlélet ➤ Számonkérhetőség

3.2 sz. táblázat: A 2-es kérdésre adott részletesebb regionális válaszok: kihívások, javaslatok

Ország/Régió	Szlovákia, Felvidék	Románia, Erdély	Ukrajna, Kárpátalja	Szerb és Montenegró Államközösség, Vajdaság	Magyarország
<p>2. Támogatási rendszer (TR)</p> <p>kihívások, javaslatok</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Támogatás célja (TC): felsőoktatás vagy közoktatás? ➤ TC: intézményeket vagy személyeket? ➤ Szórvány vs. tömb ➤ Tudományos műhelyek támogatása ➤ Pályakezdő ösztöndíj ➤ Fokozni kell, optimalizálni ➤ Ne legyen túlpolitizált 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Elosztás módja: bevonni a határon túli szereplőket ➤ Adatbázis a támogatottakról ➤ TC: tömb vs szórvány ➤ TC: közoktatás vs. felsőoktatás ➤ Helyi támogatások: a magyarországi támogatások erre ne irányuljanak ➤ Egyszerűsíteni kellene, elszámolás, ellenőrzés fontos ➤ TC: olyan intézményt nem szabadna létrehozni, amit a későbbiekben nem tudnak eltartani ➤ Munkaerőpiaci beilleszkedés ➤ Politikamentesség ➤ TC: többségi nyelv elsajátítása ➤ Új hálózatok ➤ Normativitás 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ TC: vállalkozásokat, oktatási rendszer „szervező elemeit”, egyházakat ➤ Egységes rendszer, kiszámítható ➤ Elosztás módja: helyi szakértők, civil szervezetek bevonása ➤ Politikamentesség mint igény ➤ Források koncentrációja ➤ TC: Regionális differenciálás (tömb és szórvány) ➤ Hatástanulmány ➤ Szakmai projektek támogatása ➤ Normativitás (csak egyszer!) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ TC: Fiatal pályakezdőket, pedagógusokat, tehetséggondozást kellene támogatni ➤ Elosztás módja: helyi szereplők bevonása vs. magyarországi testületek ➤ TC: egyházi intézmények is ➤ Tervezhetőség, stratégia ➤ Kétnyelvűség támogatása ➤ Kutatások támogatása ➤ Pedagógus továbbképzések támogatása ➤ Kárpát-medencei és helyi regionalitás figyelembe vétele ➤ Normativitás 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ TC: nehezebb helyzetben lévőket jobban ➤ Átlátható rendszer ➤ Eredmények mérése, hatásvizsgálatok, visszacsatolás beépítése ➤ Fejlesztésre fókuszálni ➤ Közoktatásra koncentrálni ➤ Határmentiségre külön figyelni ➤ Helyi képzés után, Magyarországon tanulmányút ➤ Minőségbiztosítás ➤ Ingatlantérkép összeállítása ➤ Nyári táborok ➤ Oktatáskutató csoportok ➤ Kiszámíthatóság ➤ Normatív finanszírozás ➤ OM nagyobb szerepe ➤ Projektszemlélet meghonosítása ➤ Vasárnapi iskolák ➤ Vendégmunka támogatása ➤ Versenyképes intézmények ➤ Politikamentesség

4. sz. táblázat: A 2-es kérdésre adott válaszok regionális csoportosítása

Ország/Régió	Szlovákia, Felvidék	Románia, Erdély	Ukrajna, Kárpátalja	Szerb és Montenegró Államközösség, Vajdaság	Magyarország
Megválaszolandó kérdés					
2. Támogatási rendszer	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Támogatási rendszer kritikája ➤ TC – kihívások: Mit támogatni? Mely oktatási szintet? Milyen intézményt? (állami vs. nem állami, létező v. nem létezőt?, tudományos műhelyeket, civil szervezeteket) ➤ Támogatási rendszer – javaslatok: önrész, fokozni kell, folytonosság, átláthatóság, adatbázis, regionális differenciálás, rugalmasság, egyszerűbb, kiszámítható, ellenőrizhetőbb, rendszeres, célirányos rendszer ➤ Politikához való viszony ➤ Helyi támogatások kérdése 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Támogatási rendszer kritikája ➤ TC – kihívások: Mit támogatni? Mely oktatási szintet? Milyen intézményt? (állami vs. nem állami), hová irányuljanak a támogatások (tömb vs. szórvány)? ➤ TC: többségi nyelv elsajátítása, munkaerőpiaci beilleszkedés ➤ Elosztás módja, mértéke ➤ Normativitás ➤ Politikamentesség ➤ Hatástanulmányok ➤ Projektek fenntarthatóságának kérdése 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Támogatási rendszer kritikája ➤ Támogatási rendszer – javaslatok: tervezés, egységes, átláthatóbb rendszer ➤ TC: szakmai támogatási igény erőteljes megjelenítése ➤ Politikamentesség igénye ➤ Normativitás 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Támogatási rendszer kritikája ➤ Támogatási rendszer – javaslatok: kárpát-medencei és helyi regionalitás figyelembe vétele, tervezhetőség ➤ Elosztás módja: helyi szereplők bevonása vs. magyarországi testületek ➤ TC: kétnyelvűség ➤ TC: szakmai programok ➤ Politikához való viszony ➤ Normativitás 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Támogatási rendszer kritikája ➤ Támogatási rendszer – javaslatok: hangsúly legyen a fejlesztésen, hatásvizsgálatok, minőségbiztosítás, ingatlantérkép stb. ➤ Normatív finanszírozás (hangsúlyosan megjelenik) ➤ Regionális szemlélet, határmentiség

5. sz. táblázat: A 3-as kérdésre adott részletesebb regionális válaszok

Ország/Régió	Szlovákia, Felvidék	Románia, Erdély	Ukrajna, Kárpátalja	Szerb és Montenegró Államközösség, Vajdaság	Magyarország
Megválaszolendő kérdés					
3. Magyarország érdeke	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Asszimiláció felerősödése ➤ Magyarországi munkavállalás: átmeneti megoldás ➤ Kárpát-medencei munkaerőpiac ➤ Idegenellenesség ➤ Demográfiai okok ➤ Gazdasági okok ➤ Közös fejlesztések ➤ Migráció Nyugat felé ➤ Magyarországi befektetések határon túli régiókban 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Agyelszívás ➤ Államnyelv fontossága ➤ Anyanyelvi oktatás támogatása ➤ Befektetés ➤ Betelepítés(jav) ➤ Demográfiai okok ➤ Egyéni döntés ➤ Előítélet más népekkel szemben ➤ Erdélyi munkahelyek mo munkavállalók számára ➤ Fiatal, aktív és értelmiségi munkavállalók Mo-nak ➤ Gazdasági ok ➤ Határon túli (Ht.) munkaerő megbecsülése ➤ Ht. munkavállalókban érdekelt ➤ Ht. oktatás mo-nak munkaerőpiaci befektetés ➤ Ht olcsó munkaerő ➤ Ht. Magyarok is európai életet éljenek ➤ Inkább MO, mint asszimiláció vagy ny-i kivándorlás ➤ Magyarországi befektetés a ht régiókban ➤ Kettős cél: 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Áttelepítés megkönnyítése ➤ Demográfiai ok ➤ Egyéni döntés ➤ Értelmiség ➤ Gazdasági ok (munkaerőpiaci pótlás) ➤ Határon túliak jók Magyarországnak ➤ Kivándorlás ➤ Magyarországi befektetések ➤ Munkavállalás feltételeinek megkönnyítése ➤ Vendégmunka pozitív hatása: pénzt hazaviszik stb. ➤ Kárpát-medencei munkaerőpiac 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Áttelepülés támogatása ➤ Célrányos, helyi mp-i ignyeknek megfelelő ➤ Demográfiai ok ➤ Diplomahonosítás probléma- ➤ Értelmiség elvesztése probléma- ➤ Gazdasági ok ➤ Hatásvizsgálat ➤ Hazatérés ➤ Ht. munkaerőpiac nyilvántartása ➤ Ingázás a határmenti helységekben ➤ Inkább Magyarország, mint máshová ➤ Interreg lehetőségei ➤ Visszatérés támogatása (javaslat) ➤ Határmenti együttműködések (javaslat) ➤ Központi iroda létrehozása ➤ Jogi könnyítések a munkavállalás, letelepedés, továbbtanulás vonatkozásában ➤ Magasan képzettek 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Áttelepítés elutasítása ➤ Demográfiai érdek ➤ Gazdasági érdekek ➤ Differenciálás: határmentiek, tömb ➤ Kárpát-medencei munkaerőpiacban kell gondolkodni ➤ A kérdés túldimenzionált ➤ Határon túliak kiszolgáltatottságának elkerülése ➤ Munkavállalás Magyarországon – meg kell könnyíteni ➤ Szabad munkaerőpiac ➤ Vendégmunka támogatása

		<p>versenyképesség és munkaerő szabad áramlása</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Letelepedés feltételeinek könnyítése ➤ Migráció ➤ Magyarországnak az otthonmaradáshoz nyújtson segítséget ➤ Magyarország érdeke az olcsó munkaerő ➤ Magyarországnak hosszú távon nem érdeke ➤ Oktatás és kutatás támogatása megfordíthatja a migrációt ➤ Tervezés a betelepítésben (hiányszakmákba) ➤ Vendégmunka elfogadott 		<p>bevándorlása</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Magyarország érdeke: szülőföldön maradás ➤ Magyarország nem célország föltétlenül ➤ Magyarországi befektetések ➤ Szülőföldi munkaerőpiaci lehetőség ➤ Szülőföldön maradás ➤ Politikai okok ➤ Szabad mozgás ➤ Távmunka támogatása ➤ Vendégmunka elfogadása ➤ 	
--	--	--	--	--	--

6. sz. táblázat: A 3-as kérdésre adott regionális válaszok csoportosítása

Ország/Régió	Szlovákia, Felvidék	Románia, Erdély	Ukrajna, Kárpátalja	Szerb és Montenegró Államközösség, Vajdaság	Magyarország
Megválaszolendő kérdés					
3. Magyarország érdeke	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Demográfiai okok ➤ Gazdasági okok ➤ Migráció kérdése ➤ Közös fejlesztések ➤ Előítéletesség a Magyarországon élő külföldiekkel szemben ➤ Kárpát-medencei munkaerőpiac 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Demográfiai okok ➤ Gazdasági okok ➤ Migráció kérdése (magyarországi letelepedés támogatása, vendégmunka elfogadása) ➤ Közös fejlesztések ➤ Előítéletesség a Magyarországon élő külföldiekkel szemben ➤ Kárpát-medencei munkaerőpiac ➤ Oktatás szerepe a migráció fékezésében 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Demográfiai okok ➤ Gazdasági okok ➤ Migráció kérdése (vendégmunka elfogadása) ➤ Közös fejlesztések ➤ Előítéletesség a Magyarországon élő külföldiekkel szemben ➤ Kárpát-medencei munkaerőpiac 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Demográfiai okok ➤ Gazdasági okok ➤ Migráció kérdése (vendégmunka elfogadása, hazatérés támogatása, magyarországi letelepedés, munkavállalás támogatása) ➤ Közös fejlesztések, Interreg ➤ Előítéletesség a Magyarországon élő külföldiekkel szemben ➤ Kárpát-medencei munkaerőpiac ➤ A kérdés túlpolitizáltsága 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Demográfiai okok ➤ Gazdasági okok ➤ Migráció kérdése ➤ Közös fejlesztések ➤ Kárpát-medencei munkaerőpiac ➤ Toleráns, befogadó hozzáállás a határon túliakkal szemben

7.sz. táblázat: A 4-es kérdésre adott részletesebb regionális válaszok

Ország/Régió	Szlovákia, Felvidék	Románia, Erdély	Ukrajna, Kárpátalja	Szerb és Montenegró Államközösség, Vajdaság	Magyarország
Megválaszolandó kérdés					
4. szórványoktatás	<ul style="list-style-type: none"> ➤ asszimiláció probléma ➤ kollégium létrehozása ➤ nem feladni ➤ támogatni kell ➤ iskolabuszok biztosítása ➤ vasárnapi iskola támogatása ➤ szórványközpont létrehozása ➤ senkit sem elveszíteni ➤ mobil iskolák létrehozása ➤ regionális különbségek figyelembe vétele ➤ oktatási központok kellene ➤ nincs megoldás ➤ hatástanulmány ➤ szórványban óvoda és általános iskolás szórványközpont, tömbben középiskola ➤ egyházi intézmények szerepe ➤ távoktatás interneten ➤ anyanyelvi iskoláztatás ➤ minőségi oktatással 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ támogatás mértéke ➤ tömbben lévő iskolák támogatása hová ➤ szórványgyerekek járnak ➤ "szórványhódító út" ➤ 30-50%-ban lehet megmenteni ➤ a lakosság áttelepítése a tömbbe ➤ államnyelv (javaslat) ➤ anyanyelvi oktatás ➤ beolvadás ➤ Bőjte példa ➤ egyetemisták ösztöndíja ➤ egyházak szerepe ➤ együttműködés román egyházzal ➤ fegyelmezett kivonulás jó ➤ felmérni a szórványt ➤ felzárkóztató programok ➤ folytonosság igénye ➤ gyerekmentés jó ➤ hatásvizsgálat ➤ helybenmaradás támogatása ➤ helyi "szent örültek" támogatása ➤ helyi testvériskola kapcs. ➤ helyi tömbök menthetőek ➤ identitás bástya ➤ ingázás 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ oktatásuk a tömbmagyarságban ➤ fontos ➤ egyéni döntés ➤ óvoda és iskolahálózat támogatása ➤ demográfiai ok ➤ anyanyelvi oktatás ➤ tömbbe kell vinni ➤ támogatási cél: kollégium, utaztatás ➤ menteni kell ➤ erdélyi példa ➤ inkább Magyarország, mint beolvadás ➤ vasárnapi iskola(buszok) ➤ mentés ➤ szórványközpont létrehozása ➤ normatív támogatás bevezetése 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ szórványközpontok létrehozása ➤ szórványközpontok a tömbbe ➤ otthonmaradás ➤ szakkollégiumi plusz képzés ➤ asszimiláció elkerülhetetlen ➤ szereplők befolyásának figyelembe vétele ➤ tanulók visszatérésének támogatása ➤ intézmények támogatása ➤ projektek támogatása ➤ hirtelen változástól óvakodás ➤ differenciált helyi megoldások ➤ szórványközpont létrehozásának helye ➤ anyanyelv-ápolási program támogatása ➤ stratégia: a tömb felelőssége is ➤ a szórvány oktatás teljes hálózatának kiépítése ➤ költséges a szülőknek a máshol tanítás ➤ tömbbe vinni ➤ kiszolgáltatott 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ politikai döntés ➤ helyi képzés + táborok ➤ kollégium létrehozása ➤ alsóbb szinteket támogatni ➤ nem csak oktatási kérdés ➤ szórvány programok koordinálása ➤ iskolán kívüli oktatási programok ➤ is kellene ➤ anyaország, tömb jelenléte a szórványban ➤ vállalkozásfejlesztés ➤ tömbmagyarságba kerülés ➤ szórványközpont létrehozása ➤ magyarországi tanulás ➤ magyarországi tanárok ➤ nem csak oktatási kérdés ➤ kiszolgáltatott ➤ küzdelem ➤ missziós szolgálat szervezése ➤ helyiek bevonása ➤ ingázás támogatása ➤ pedagógusok felkészítése ➤ szórványoktatás módszertanával ➤ akkreditaációs eljárás bevezetése ➤ regionális szemlélet ➤ fontos, hangsúly a beilleszkedésen

		<ul style="list-style-type: none"> ➤ kulturális és szociális programok indítása ➤ kulturális felemelkedés ➤ megoldhatatlan ➤ mentés plusz fejlesztés egyben ➤ minőségi oktatás ➤ mobil oktatási rendszer ➤ munkaerő-piaci megközelítés ➤ nagyvárosi, lakótelepi szórvány kérdése ➤ normatív tám.-i rendszer ➤ nyelvtanulási programok ➤ oktatásszervezési kérdés ➤ otthonmaradás segítése ➤ óvoda az egyház működtetésében ➤ szórványkollégiumok helye (oktatási szintek szerint: szórványban vagy tömbben) ➤ ösztöndíjak ➤ pedagógusok támogatása ➤ politikai döntés ➤ pozitív diszkrimináció ➤ programok támogatása ➤ regionális szemlélet ➤ román gyerekekkel egy iskolában ➤ szociális kérdés ➤ szórvány definíció ➤ szórványközpontok létrehozása ➤ szülők döntése a tannyelv választás ➤ támogatni kell ➤ tehetséggondozó programok 		<ul style="list-style-type: none"> ➤ szülőkre kell hatni ➤ bérkiegészítés ➤ kollégiumokkal támogatni kell ➤ oktatás nyelve ➤ beteg mesterséges életben tartása ➤ jav: oktató máshonnan ➤ távoktatással kellene kezelni ➤ ingyenes magyar könyvek ➤ magyar előadók népszerű előadásokkal ➤ nem lehet megmenteni ➤ helyi iskoláztatás szorgalmazása ➤ tömb - szórvány kapcsolat erősítése ➤ szórványfeladás Vajdaságra nem vonatkozik ➤ egyházi oktatás elemi szinten ➤ szórványközpont létrehozása diplomáciai úton 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ fejlesztésközpontúság
--	--	--	--	---	---

8. sz. táblázat: A 4-es kérdésre adott válaszok regionális csoportosítása

Ország/Régió	Szlovákia, Felvidék	Románia, Erdély	Ukrajna, Kárpátalja	Szerb és Montenegró Államközösség, Vajdaság	Magyarország
Megválaszolandó kérdés					
4. Szórványoktatás	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Szórványközpontok létrehozása (helye, működése, fenntartása) ➤ megmaradás versus asszimiláció ➤ oktatás feltételeinek biztosítása ➤ távoktatás ➤ vasárnapi iskola támogatása ➤ mobil iskolák létrehozása ➤ regionális különbségtétel 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Szórványközpontok létrehozása (oka, helye, működése) ➤ megmaradás versus asszimiláció ➤ politikai döntés ➤ oktatás feltételeinek biztosítása ➤ ösztöndíjak biztosítása ➤ programok támogatása ➤ hatásvizsgálat ➤ regionális különbségtétel ➤ helyi testvériskola programok 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Szórványközpontok létrehozása (normatív támogatás) ➤ megmaradás versus asszimiláció ➤ oktatás feltételeinek biztosítása ➤ vasárnapi iskola ➤ regionális különbségtétel 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Szórványközpontok létrehozása (helye, működése, fenntartása, ideje) ➤ megmaradás versus asszimiláció ➤ oktatás feltételeinek biztosítása ➤ regionális különbségtétel ➤ távoktatás ➤ helyi testvériskola programok 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Szórványközpontok létrehozása (helye, működése, egyéb) ➤ Tágabb kontextus (munkaerőpiaci, gazdasági) ➤ szórványoktatás módszertana ➤ oktatás feltételeinek biztosítása ➤ programok támogatása ➤ politikai döntés ➤ regionális különbségtétel

9.1. sz. táblázat: A közoktatásra adott részletesebb regionális válaszok: állapot

Ország/Régió	Szlovákia, Felvidék	Románia, Erdély	Ukrajna, Kárpátalja	Szerb és Montenegró Államközösség, Vajdaság	Magyarország
Oktatástámogatási területek					
Közoktatás Állapot	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Iskolák közötti verseny (bírálat) ➤ Elkötelezett pedagógusok szerepe ➤ Falusi (kis) iskolák veszélyeztetettsége ➤ Iskolavezetők szerepe ➤ Állami támogatás hiánya ➤ Romákkal szembeni előítélet ➤ SZMPSZ szerepe ➤ Szülők szerepe ➤ Tankönyvek hiánya 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Beiskolázás ➤ Falusi (kis) iskolák helyzete (bezárás veszély, vidéki tanerők alulképzettsége) ➤ Oktatás nyelve, kétnyelvűség ➤ Iskolaválasztás, óvodaválasztás ➤ Testvériskolák ➤ Többségi iskolákkal való verseny ➤ Támogatási stratégia hiánya, hazai oktatás támogatása ➤ Oktatás: megmaradás eszköze 		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Pedagógus társadalom elnöiesedése ➤ Korszerű oktatástechnológia hiánya ➤ Szórványban: mesterségesen fenntartott ➤ Státustörvény: negatív hatás ➤ Testvériskolák 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ A kisebbségi közoktatást a magyarországi közoktatás tudja hatékonyan segíteni (nem a felsőoktatás) ➤ Intézmény és képzett pedagógushiány ➤ Regionális szemlélet ➤ Szülők szerepe – iskolaválasztásban ➤ Támogatás-kritika

9.2. sz. táblázat: A közoktatásra adott részletesebb regionális válaszok: javaslatok, kihívások

Ország/Régió	Szlovákia, Felvidék	Románia, Erdély	Ukrajna, Kárpátalja	Szerb és Montenegró Államközösség, Vajdaság	Magyarország
Oktatástámogatási területek					
<i>Közoktatás</i>					
Javaslatok, kihívások	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Anyanyelvű oktatás támogatása (kormányközi megállapodással is) ➤ Kistérségi együttműködés, hálózatosság ➤ Iskola-, óvodaválasztás kérdése ➤ Minőségi oktatás ➤ Műszaki felszereltség ➤ Demográfiai kihívás ➤ Szülők tájékoztatása ➤ Pedagógus továbbképzések ➤ Civil szervezet szerepe ➤ EU-s projektekbe bekapcsolódni ➤ Tehetséggondozás 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Alsóbb szinteket támogatni ➤ Minőség kérdése ➤ Helyi regionális kapcsolatok, iskolaközpontok kialakítása ➤ Iskolavezetés ➤ Kapcsolat szülőkkel ➤ Magán közoktatás támogatása ➤ Pedagógus továbbképzés ➤ Tankönyvek ➤ Tehetséggondozás ➤ Szórvány versus tömb ➤ Pedagógusok támogatása ➤ Oktatási eszközök támogatása ➤ Hatástanulmány: milyen nyelven akar tanulni? ➤ Testvériskolák 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Támogatás növelése ➤ Beiskolázás növelése ➤ Státustörvény hatása – vizsgálni 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Minőség ➤ Napközire nagyobb hangsúly ➤ Iskolabusz hálózat ➤ Kollégiumi rendszer ➤ Iskolaközpontok ➤ Megszűnt iskolák visszaállítása ➤ Egyházi iskolák engedélyezése ➤ Magániskolák létrehozása ➤ Óvoda előtti projektek szülők számára ➤ Önálló tanítási program kieszközölése ➤ Pedagógus továbbképzések megerősítése ➤ Tankönyvek ➤ Tehetséggondozás ➤ Testvériskolák 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Iskolaválasztás ➤ Minőségi oktatás, minőségbiztosítás ➤ Könyvtártámogatás ➤ Magyar nyelvű könyvek írása ➤ Magyarországi iskolákkal közös szakmai integrációja ➤ Oktatás nyelve: magyar ➤ Óvoda és vasárnapi iskola ➤ Óvodák kiemelt támogatása ➤ Pedagógus továbbképzés, módszertani és egyéb felkészítő ➤ Közös tankönyvek írásának támogatása ➤ Tehetséggondozó programok

10. sz. táblázat: A szakképzésre adott regionális válaszok

Ország/Régió	Szlovákia, Felvidék	Románia, Erdély	Ukrajna, Kárpátalja	Szerb és Montenegró Államközösség, Vajdaság	Magyarország
Oktatástámogatási területek					
Szakképzés	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Nincs, ez komoly gond ➤ Szakképzés feladása egyenlő az asszimilációval 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Nincs, meglehetősen hiányzik ➤ Mindkét nyelven ismerni kellene a terminológiát ➤ Szülőföldön maradás záloga ➤ „támogatni kell” ➤ Modern módszerek közvetítése ➤ Korszerű tananyagok biztosítása ➤ Anyanyelven ➤ A meglévő infrastruktúrát és személyi adottságokat felhasználni ➤ Támogatás pályázat útján + önrész 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Hiányszakmák oktatása ➤ Magyar nyelvű szakmai gyakorlat támogatása ➤ Gyakorlati telephelyek létrehozása 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Akik itt végeznek inkább otthon maradnak ➤ Célirányos, helyi munkaerőpaci igényeknek megfelelő ➤ Elavult szakok ➤ Infrastruktúra ➤ Magyarul tanulni ➤ Presztízse csökkent ➤ Támogatása szükséges, mert nem csak a tehetséggondozást kell támogatni 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ a magyar nyelvű szakképzés rátelepítése a közoktatásra ➤ államnyelven is kell ismerni a szakfogalmakat ➤ falusi szakképzés támogatása ➤ helyi együttműködések támogatása ➤ helyi igények, külföldi tőke vonzása ➤ integrált munkaerőpiaci feltételek ➤ korszerűtlen a térségben ➤ külföldi tőke vonzása ➤ magyar nyelvű továbbképzés ➤ ne magyarországi orientációjú legyen ➤ regionális szempontok ➤ szakképzés jelentősebb (normatív) támogatása ➤ szakképzési tankönyvek támogatása, kiegészített államnyelvű szöszedettel ➤ szaknyelv ismerete: többségi, angol és magyar nyelveken ➤ többségi nyelven történő szakképzés támogatása is

11. sz. táblázat: a felsőoktatásra adott regionális válaszok

Ország/Régió	Szlovákia, Felvidék	Románia, Erdély	Ukrajna, Kárpátalja	Szerb és Montenegró Államközösség, Vajdaság	Magyarország
Megválaszolandó kérdés					
<i>Felsőoktatás</i>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Selye Egyetem támogatása ➤ kutatási programok támogatása ➤ minőség kérdése ➤ hallgatói mobilitás ➤ a nem tanárszakok támogatása 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ magán felsőoktatás támogatása kontra állami felsőoktatás ➤ szakkollégiumok ➤ magyarországi felsőoktatás és/kontra erdélyi felsőoktatás ➤ felsőoktatás és munkaerőpiac ➤ minőség kérdése ➤ hallgatói mobilitás ➤ diákok és oktatók támogatása ➤ kutatás és könyvtár 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ a Főiskola támogatása ➤ szakkollégiumok ➤ magyarországi továbbtanulás 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ A vajdasági magyar felsőoktatás fejlesztése ➤ magyarországi támogatás célja ➤ jelenlegi és indítandó képzések támogatása ➤ magyarországi vendégtanár program ➤ szakkollégiumok ➤ pedagógusok támogatása ➤ hallgatói mobilitás ➤ államnyelv kérdése 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ a felsőoktatás támogatásának mértéke ➤ a támogatási és fejlesztési kérdések újragondolása ➤ szakkollégiumi hálózat ➤ magyarországi továbbtanulás ➤ hallgatói mobilitás ➤ pedagógusképzés

12. sz. táblázat: a felnőttképzésre, felnőttoktatásra érkezett regionális válaszok

Ország/Régió	Szlovákia, Felvidék	Románia, Erdély	Ukrajna, Kárpátalja	Szerb és Montenegró Államközösség, Vajdaság	Magyarország
<p>Oktatástámogatási területek</p> <p><i>Felnőttképzés, felnőttoktatás</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ EU programok kidolgozása ➤ EU új kihívások ➤ Felnőttképzési intézményrendszer kialakítása ➤ Élethossziglani tanulás paradigmája ➤ Támogatni kell, és kisebb hangsúlyt kell fektetni a felsőoktatás mesterséges felduzzasztására 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ A meglévő infrastruktúrát és személyi adottságokat felhasználni ➤ Céges forma vs alapítványi támogatás ➤ Egyre több cég van ➤ Átképzés, fontos ➤ Felnőttképzés a felsőoktatási intézmények által ➤ Felnőttképzés támogatása ➤ Felnőttképzési intézményrendszer kialakítása, megerősítése ➤ Felnőttképzési rendszer támogatása ➤ Fontosak a helyi viszonyok feltárásában ➤ Gyerekcipőben jár, jól jönne a magyarországi támogatás ➤ Jobb piaci igények ismerete ➤ Képzések fiatalabb korosztálynak (25-35) ➤ Munkahelyi átképzések fontossága ➤ Népfőiskolai hagyomány ➤ Oktatási program része lehet ➤ Regionális felnőttképzési 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ „támogatni kell”, „fontos” ➤ Létre kell hozni ➤ Hatástanulmányt igényel támogatása ➤ Civil szervezeteket kellene támogatni 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Aki nem magyarul tanul ki van zárva a támogatásokból ➤ EU programok kidolgozása ➤ EU: új kihívások ➤ Fejleszteni kell ➤ Felnőttképzési rendszer létrehozása ➤ Jogi keret bizonytalan ➤ Kell, de csak bizonyos területeken ➤ Konkrét példa: fontos a civil szervezetek által nyújtott képzések ➤ Élethossziglani tanulás paradigmája ➤ Magyarországi mintát követni ➤ Munkanélküliek átképzésének támogatása ➤ Szakképzési hiányosságok korrigálása ➤ Totális fogalomzavar 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ 2 vagy 3 nyelven ➤ Felnőttképzési intézményrendszer, speciális módszertan közvetítése ➤ Felnőttképzési rendszer létrehozása ➤ Fontos, de a javaslat túl általánosan kezelt ➤ Hálózatba szervezett egységes felnőttképzési rendszer ➤ EU-s követelmények ➤ Inkubátor elv ➤ Javaslat: magyar cégekkel együtt kialakítani ➤ Képzési kínálat ➤ Közös felnőttképzési térség létrehozása ➤ Magyarországi felnőttképzési törvény módosítása ➤ Magyarországi intézményrendszer átgondolatlan terjeszkedése veszély ➤ Ne a civil szervezetekkel

		központok ➤ Szakmai felnőttoktatás támogatása ➤ Támogatása anyanyelven ➤ Ne új intézményeket támogatni			
--	--	---	--	--	--

13. sz. táblázat: kutatásokkal kapcsolatban érkezett vélemények regionális bontásban

Ország/Régió	Szlovákia, Felvidék	Románia, Erdély	Ukrajna, Kárpátalja	Szerb és Montenegró Államközösség, Vajdaság	Magyarország
Oktatástámogatási területek					
<i>Kutatás</i>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kutatások visszacsatolása a döntéshozatalba ➤ Státustörvény hatása ➤ Támogatások felhasználásának követése ➤ Továbbtanulási arány, mint kutatási téma 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Adatbázis ➤ Az oktatás tartalmi reformjainak feltárására irányuló kutatásokat kellene elvégezni ➤ Felmérni a szórányoktatást ➤ Határmenti áttanulás, átcsábítási stratégiák ➤ Helyi viszonyok megismerése ➤ EU-s követelmények jelenléte ➤ Helyzetelemzés ➤ Támogatások felhasználásának követése ➤ Kik tanulnak Magyarországon? – kutatási téma ➤ Minőségi oktatás vizsgálata ➤ Státustörvény hatása ➤ Támogatását fokozni kell 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kutatói utánpótlás kérdése ➤ Természettudományi utánpótlás kérdése ➤ Kutatási adatbázisok készítése 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Hatáselemzésre van igény ➤ Egyetemépítés megalapozása ➤ Beiskolázási arányok, mint kutatási téma ➤ Oktatással foglalkozó „institúció” létrehozása 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Demográfiai folyamatokat ➤ Erőforrások felmérése ➤ Felsőoktatás nem létezik enélkül ➤ Fontosak a helyi viszonyok feltárásában ➤ Hiányoznak a hasznosulási mérések ➤ „kell” ➤ „kell támogatni” ➤ Munkaerőpiaci igények felmérése ➤ Státustörvény hatásának vizsgálata ➤ Kutatások visszacsatolása nem megoldott

Megjelent
A Határon Túli Magyar Oktatásért Apáczai Közalapítvány
11. Hírleveleként.

**A Kárpát – medence magyarsága 2020 c. műhelytanácskozás (Budapest, 2006. február 24.)
oktatási háttéranyaga.**

Szerkesztette: Csete Örs irodaigazgató
www.apalap.hu; www.magyariskola.hu